

KANDIDAT I SOCIALT ARBEJDE AALBORG UNIVERSITET

En kvalitativ undersøkelse av miljøterapi og hvordan
veiledning kan belyses som en relevant metode.

Tonje Nyhus

04-04-2012

Antall anslag: 238.568

Studienummer: 20073628

Vejleder: Lisbeth Rask

Abstract

This thesis presents a qualitative study of milieu therapy, focusing particularly on the characteristics of this specific therapy method and on how supervision can be placed as a relevant method. Supervision is an acknowledged and widespread method in the field of milieu therapy, but at the same time an ambivalence seem to be part of it concerning to participate in supervision. This thesis seeks to illuminate this phenomenon.

My interest for milieu therapy and supervision arises from my own work experience as a milieu therapist. Since my approach to this study is based on a theory of hermeneutic philosophy, I acknowledge that my prejudices, gained from both work experience and theoretical education, will influence the conducting as well as the results of the thesis. To elucidate the relevance of supervision as a treatment method, I will use a set of relevant theories and concepts essential for studying the above mentioned phenomenon together with four interviews I conducted with different milieu therapists.

The study points out characteristics and conditions of the milieu therapeutic work that all show how important supervision is in this field of work: Firstly, the milieu therapist has fairly great independence when making assessments regarding the client. Secondly, from the social workers' perspective the work calls for both a professional and a personal dimension. This has to do with the fact that the treatment includes establishing a relationship between the therapist and the client. Furthermore, the theoretical foundation of knowledge in the field of social work is to a great extent practice-based. Therefore, this thesis integrates Anne-Lise Løvlie Schibbyes dialectic relation theory and Yeheskel Hasenfelds concept of of the frontline worker and of social work as a semi-profession.

Supervision is a method that was developed to assist the practitioner in learning through work experience and in progressing their expertise by raising awareness of why they acts in a specific way, and also to ensure good service for the client and to facilitate his or her developing environment. The presentation of milieu therapeutic treatment will show how the specific conditions of this therapeutic approach make it important for the social workers to have a method like supervision to draw on. The study also shows how different understandings and expectations of what supervision is, can influence the workers' motivation and desire to be a part of it.

Indholdsfortegnelse

Abstract	i
Kapittel 1	1
1.1 Innledning	1
1.2 Problemformulering	3
1.3 Undersøkelsens formål.....	3
1.4 Begrepsavklaring og avgrensning	3
1.5 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt	5
1.5.1 Filosofisk hermeneutisk posisjon	5
1.5.2 Kritisk perspektiv på den filosofiske hermeneutikk.....	8
1.6 Metode	9
1.6.1 Det kvalitative forskningsintervju	9
1.6.2 Utvelgelse av informanter.....	10
1.6.3 Presentasjon av informanter.....	10
1.6.4 Gjennomføring av intervju	11
1.6.5 Semi-strukturert intervju.....	11
1.6.6 Transkripsjon av intervju.....	12
1.6.7 Metodekritikk.....	13
1.6.8 Analysemetode ut fra en filosofisk hermeneutisk posisjon.	14
1.7 Valg av teori.....	17
1.8 Oppgavens struktur.....	19
Kapittel 2	20
2.1 Hvordan kan begrepet miljøterapi oppfattes?	20
2.1.1 Historisk tilbakeblikk på behandlingsbegrepet i sosialt arbeid	20
2.1.2 Miljøterapi som behandlingsform.....	22

2.1.3 Miljøterapeutens adgang til skjønnsutøvelse	29
2.2 Hvilke faglige og personlige kompetanser ligger i det profesjonelle arbeidet?	32
2.2.1 Sosialt arbeid som semiprofesjon	32
2.2.2 Det personlige engasjement for arbeidet.	35
2.2.3 Miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag.....	36
2.2.4 Hvordan kan man forstå relasjonens betydning i miljøterapien?.....	39
2.2.4.1 Dialektisk relasjonsforståelse mellom behandler og bruker.....	40
2.2.4.2 Bowlbys tilknytningsteori	46
2.3 Hvordan kan veiledning presenteres som begrep?	50
2.3.1 Tendensen i den nordiske litteratur om veiledning	50
2.3.2 Presentasjon av veiledning som metode.....	53
2.3.3 Veiledningens spenningsfelt	56
Kapittel 3	59
3.1 Analyse	59
3.1.1 Hva forstår informantene ved miljøterapi?.....	59
3.1.1.1 Miljøterapi som aktivisertbaserte innsatser.....	59
3.1.1.2 Miljøterapi som normaliserende praksis	61
3.1.1.3 Miljøterapi som behandlingsmessig helhet	62
3.1.1.4 Miljøterapi som ressursfokuset behandling	63
3.1.1.5 Miljøterapeutens adgang til skjønnsutøvelse.....	63
3.1.2 Sammenfatning	66
3.1.3 Hvilke faglige og personlige kompetanser anvender miljøterapeuten?	68
3.1.3.1 Sosialt arbeid som semiprofesjon	68
3.1.3.2 Det personlige engasjement som del av arbeidet.....	69
3.1.3.3. Miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag	71

3.1.4 Relasjonens betydning i arbeidet	72
3.1.4.1 Dialektisk relasjonsforståelse	75
3.1.4.2 Arbeidet med selvet	77
3.1.4.3 Anerkjennelse	79
3.1.5 Sammenfatning	81
3.1.6 Hva forstår informantene ved veiledning og hvordan stiller de seg til veiledning?	83
3.1.7 Sammenfatning	90
Kapittel 4	92
4.1 Konklusjon.....	92
4.2 Perspektivering	94
Litteraturliste	95

Kapittel 1

1.1 Innledning

Miljøterapi er i dag en utbredt helhetsorientert behandlingsform blant psykiatriske døgninstitusjoner i Skandinavia. (Schjødt, Heinskou 2007:16) Denne behandlingsform går ut fra antakelsen om at et terapeutisk miljø kan bidra til positiv utvikling av individers psykiske helse. Det innebærer at det er visse karakteristikk ved dette miljø som skal tilrettelegges slik at det fremmer utviklingspotensialet som ligger i det sosiale fellesskap hvilket danner rammen for behandlingen. (Ibid: 18, 19)

Et av de sentrale trekk ved denne behandlingsform er at miljøterapeuten i relativt stor grad kan prege arbeidet med sine personlige holdninger og verdier. (Hasenfeld 2003: 165) Det skyldes flere forhold. For det første fordi miljøterapi ofte handler om å etablere en relasjon mellom behandler og bruker, hvilket krever at miljøterapeuten går inn både som profesjonell og medmenneske, med den nærhet og følsomhet det fordrer. For det andre fordi den ansatte har relativt stor selvstendighet og adgang til å utøve skjønn. (Ibid: 173) Det har blant annet sammenheng med at organisasjonen kan ha begrenset mulighet til å kontrollere ansattes arbeid. (Ibid: 174) For det tredje kommer miljøterapeutens personlige sider i spill, fordi sosialt arbeid foregår i kontekst med etiske og normative utfordringer og dilemmaer som vitenskapelig teori ikke alene kan veilede omkring. (Guldager i Gamst, Halskov og Lentz 2007: 40) Dette krever at miljøterapeuten i høy grad er bevisst hvordan hun påvirker brukeren og hvorfor hun handler som hun gjør i den enkelte situasjon.

Veiledning er derfor en utbredt og anerkjent metode i den sosialfaglige sektor, til økt refleksjon og bevissthet omkring arbeidet. Veiledningen skal fungere som en hjelp og støtte til den profesjonelle, slik at hun kan hente hjelp i de menneskelige dilemmaer hun som profesjonell skal forholde seg til, utover at det skal fungere som forum for faglig og personlig utvikling. Samtidig er veiledningen også en kontroll av at fagets etiske spilleregler overholdes og slik en måte å kvalitetssikre profesjonen. (Hassing Pedersen 2008: 133)

Min interesse for miljøterapi stammer fra flere års erfaring fra arbeid som miljøterapeut i barne- og ungdomspsykiatrien. Hver tredje uke hadde vi veiledning for alle fastansatte på avdelingen, sammen med psykologen som var ansatt i institusjonen. Planen for møtene kunne variere, noen ganger kunne vi ha den enkelte ungdom som tema, særlig hvis det var noe vi syntes var spesielt vanskelig eller utfordrende. Andre ganger kom psykologen inn og fortalte oss om ulike diagnoser

på psykiske lidelser som var relevante i forhold til de unge. Jeg opplevde at psykologen ikke ville gå inn i de konkrete dilemmaer eller utfordringer vi hadde med pågjeldende ungdom. Ofte kunne hun si at hun syntes det var vanskelig å komme med et synspunkt om hva vi skulle gjøre omkring den enkelte fordi hun ikke kjente ungdommen direkte. Ved noen anledninger ville psykologen derfor at vi ansatte skulle diskutere disse sakene på andre tidspunkt, altså når vi var samlet uten henne. Det gjorde vi også på avdelingsmøtene der vi diskuterte brukere og problemstillinger oss imellom.

Når jeg ser tilbake på dette undrer jeg meg over at det var så lite samsvar mellom min forventning til veiledningen med psykologen og hva som faktisk ble praktisert. Samtidig som jeg opplevde å ha støtte fra mine kollegaer og avdelingsleder, hadde jeg en frustrasjon omkring det jeg syntes var mangel på veiledning og utvikling på det personlige og faglige plan. Denne opplevelse tenker jeg kan ha sammenheng med at vi hadde ulike oppfattelser om hva miljøterapi og veiledning var, samt forskjellige forventninger om hva veiledningen skulle romme.

På bakgrunn av denne erfaring vil jeg undersøke hvordan miljøterapi kan forstås og hvordan veiledningens relevans kan belyses på bakgrunn av dens karakteristikk. Derutover vil jeg forstå hvorfor veiledning velges bort av noen miljøterapeuter. På den ene siden uttrykker miljøterapeuter at arbeidet kan være svært krevende og utfordrende, fordi arbeidet krever et personlig engasjement og at man foretar individuelle vurderinger. På den andre siden kan man se en ambivalens omkring det å ville motta veiledning. Dette fenomenet vil jeg belyse gjennom spesialet.

1.2 Problemformulering

Hva karakteriserer miljøterapi og hvordan kan veiledningens relevans belyses herigjennom. Samtidig som veiledning anerkjennes og er utbredt i miljøterapi, kan det registreres en ambivalens omkring å motta denne veiledning. Spesialet vil belyse dette fenomen.

Dette vil jeg undersøke gjennom disse undersøkelsesspørsmål:

- Hvordan kan miljøterapibegrepet forstås?
- Hvilke personlige og faglige kompetanser benytter man seg av som miljøterapeut?
- Hvordan kan faglig veiledning forstås?
- Hvordan stiller miljøterapeutene seg til veiledning?

1.3 Undersøkelsens formål

For å belyse problemformuleringen og angi rammen for hvor behandlingsformen utspiller seg, vil jeg undersøke hvordan miljøterapi kan presenteres gjennom et teoretisk begrepsapparat, samt hva sosialarbeiderne selv forstår ved miljøterapi. Videre vil jeg finne ut av hvilke kompetanser de profesjonelle anvender i det miljøterapeutiske arbeidet. Til sist vil jeg undersøke hva de ansatte selv forstår ved faglig veiledning og hvordan de stiller seg til det. Dette for å kunne reflektere over de forhold at noen sosialarbeidere velger bort veiledning.

1.4 Begrepsavklaring og avgrensning

Problemformuleringen inneholder to sentrale begreper; miljøterapi og veiledning. Det er disse begreper som vil styre og avgrense prosjektets undersøkelse.

Miljøterapi definerer jeg innledningsvis som *"En behandlingsmodel, karakterisert ved bestræbelsen på bevidst at tilrettelægge den samlede sum af organisatoriske, psykologiske, sociale og kulturelle påvirkninger, således at institutionen som helhed og relationerne heri fremmer psykisk udvikling."* (Schjødt, Heinskou 2007: 17) Denne definisjon er valgt fordi den antyder at behandlingen inneholder visse karakteristikk, og at det er flere forhold ved dette terapeutiske miljø som påvirker brukerens utvikling.

Organisasjonen hvor hjelpearbeidet finner sted, vil betegnes som døgninstitusjon, miljøterapeutisk institusjon, arbeidsstedet eller organisasjonen. Jeg avgrenser det til å handle om permanente

bosteder, ikke dagtilbud, da jeg anser det som mest relevant i forhold til miljøterapiens utbredelse som oftest involverer permanente bosteder.

Om den ansatte i organisasjonen vil jeg vil benytte begrepene sosialarbeider, profesjonell, hjelper eller miljøterapeut. Disse henviser til sosialfaglig utdannede personer med minimum 3 årig utdanning, hvilket kan være for eksempel sosionomer eller barnevernspedagoger¹. Jeg vil samtidig beskrive denne personen som ”hun”, uavhengig av kjønn. Da det i hovedsak kan sies å være miljøterapeuter som praktiserer miljøterapi, vil undersøkelsen ta utgangspunkt i miljøterapeutens perspektiv.

Veiledning definerer jeg innledningsvis som *”En metode til refleksjon, der overvejende er en pædagogisk og psykologisk proces. I supervision forholder den enkelte sig til sit professionelle arbejde, både det faglige og det relationelle, og set i lyset af den kontekst, arbejdet udføres i.”* (Juutilainen 2008: 18) Denne definisjon er valgt fordi den antyder en relevans i forhold til behandlingsformen jeg vil undersøke, på den måten at den enkelte miljøterapeut kan forholde seg til sin egen praksis både ut fra sitt eget ståsted og miljøet som helhet. Språkbruken i forhold til veiledning er forskjellig i de nordiske land. Der man på dansk bruker begrepet ”supervision”, anvender man ”handledning” på svensk og på norsk bruker man altså uttrykket ”veiledning”. Jeg velger å bruke det norske begrep veiledning eller faglig veiledning i oppgaven og vil således oversette litteraturens begrep ”supervision” med dette.

For å beskrive personen som er i kontakt med organisasjonen og som mottar hjelp, vil jeg benytte begrepene bruker, beboer, klient og i visse tilfeller pasient. Det vil gjelde voksne over 18 år og disse personer vil også bli betegnet som ”hun”, uavhengig av kjønn.

¹ I Danmark vil det vise til personer med blant annet sosialrådgiver- eller pedagog utdanning.

1.5 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

I dette avsnittet vil jeg utfolde det vitenskapsteoretiske utgangspunkt som har betydning for perspektivet på problemstillingen i tillegg til de teoretiske og metodiske valg. De ulike vitenskapsteoretiske retninger har hver sin måte å lete etter sannheter på og ulike meninger om disse sannheter overhodet eksisterer. En positivistisk tilgang vil for eksempel lete etter den fulle sannhet og etter årsakssammenhenger, mens en sosialkonstruktivistisk tilgang vil betrakte alle ”sannheter” som sosiale konstruksjoner hvilket innebærer at de endres med tiden. Som sosialkonstruktivist vil man på den måten ikke sette en strek under de resultater man kommer frem til. Derfor har den vitenskapelige tilgang en avgjørende betydning for problemstillingens fokus og undersøkelsens innhold.

1.5.1 Filosofisk hermeneutisk posisjon

Hermeneutikk er studiet av tekstfortolkning og formålet er å nå frem til en gyldig og generell forståelse av en teksts betydning. Hermeneutikken er relevant for intervjuforskningen, fordi den både belyser dialogen som produserer intervjutekstene som skal fortolkes, samtidig som den avklarer den etterfølgende fortolkningen av de produserte intervjutekstene. (Kvale 1997: 56) Ordet hermeneutikk kommer opprinnelig fra det greske ordet ”hermeneutika” eller ”hermeneia”, som betyr ”språklig artikulasjon” eller ”ytring”. Det er senere blitt oversatt til latin som ”interpretatio” som betyr fortolkning. I antikken handlet hermeneutikken om fortolkning og forståelse av tekster og ord, men i nyere tid har det også kommet til å omhandle dialog, samtale og sosial handling. Formålet er å besvare på hvilken måte vi forstår og fortolker språket og vår sosiale omverden. (Gulddal og Møller 1999: 11)

I løpet av det 19. århundre systematiseres hermeneutikken og gjøres til en allmenn fortolkningslære. Det er i denne periode at den metodiske hermeneutikk oppstår. Kjennetegnet for den metodiske hermeneutikk er at den fremmer regler for fortolkningen. Disse regler blir oppsatt for å unngå misforståelser i kommunikasjonen mellom mennesker og for at det skal føre til den mest riktige fortolkning. Forståelse og fortolkning blir sett som én og samme sak. (Højberg i Fuglsang og Bitsch Olsen 2004: 311) I det 20. århundre utvikler Martin Heidegger og hans elev Hans-Georg Gadamer den filosofiske hermeneutikk som tar for seg mulighetsbetingelsene for forståelse og fortolkning av verden. I stedet for å spørre *hvordan* vi fortolker, handler det nå om *hvorfor* vi fortolker. Den filosofiske hermeneutikk vil vite hvilken rolle forståelse spiller i forhold til våre handlinger og i forhold til vår kunnskap om verden. (Ibid: 312) Gadamer ønsker å gjøre opp med vitenskapens, og

den metodiske hermeneutikk, tro på at metode fører til sann viten. Gadamer påpeker at forståelse og fortolkning er et grunnvilkår for den menneskelige eksistens og væren, derfor kan forståelse og erkjennelse av sosiale relasjoner og prosesser, ikke reduseres til metodiske redskaper og teknikker. Forståelse utgjør nemlig det vi mennesker *er*, mener Gadamer. Gadamerens verk handler dermed ikke om metodiske anvisninger for hvordan vi skal foreta en hermeneutisk analyse, men om filosofisk å begrunne og argumentere for hvorfor mennesket er et fortolkende vesen. Dette hopp fra metode til væren får konsekvenser for hele den vitenskapelige utvikling innenfor kvalitative metoder og teoridannelser som omhandler de sosiale fenomener som et forståelses- og fortolkningsmessig anliggende. (Ibid: 320)

Et grunnleggende element i hermeneutikken er *den hermeneutiske sirkel*, som bygger på prinsippet om, at et utsagns eller en teksts enkelte deler må forstås ut fra den helhet de inngår i, slik som delene må forstås ut fra helheten idet de enkelte deler danner grunnlaget for sammenhengen. Ytringer kan ut fra en slik forståelse omfatte forskjellige betydninger, alt avhengig av den sammenheng de inngår i. (Gulddal og Møller 1999: 19) For Gadamer er den hermeneutiske sirkel ontologisk idet vekselvirkningen mellom del og helhet, er en bevegelse som inkluderer både fortolkeren og hans gjenstand. Fortolkeren eller forskeren kan på den måten ikke adskille seg fra sitt forskningsobjekt, og både fortolker og gjenstand (subjekt og objekt) inngår i en gjensidig sirkulær påvirknings- og erkjennelsesprosess. (Højberg i Fuglsang og Bitsch Olsen 2004: 320) Den hermeneutiske sirkel er universell da den gjennomtrenger all form for menneskelig erkjennelse, der fortolkeren er en aktiv medspiller i meningsdannelsen. (Ibid: 321)

Ifølge Gadamer er forståelse og fortolkning altså et grunnvilkår for all menneskelig væren, og med forståelsesbegrepet henvises til *forforståelse* og *fordommer*. Med forforståelse menes at det alltid går en tidligere forståelse forut for en nåværende forståelse. Vi går aldri ”tomme” og forutsetningsløst til et sosialt fenomen som vi ønsker å utforske, da vår forståelse og meningsdannelse alltid bygger på en allerede gitt forståelse av verden. Gadamer forsøker å gjøre opp med opplysningstidens tro på å kunne oppnå objektiv og sikker viten ved å komme fordommer og forforståelser til livs eller med andre ord å søke et positivistisk og verdifritt forskningsideal. Dette ser Gadamer på som selvbedrag ettersom det er en illusjon at vi kan ha en fordomsfri tilgang til sosiale fenomener. Da vår forståeshorisont består av fordommer og forforståelse, er det denne som muliggjør en meningsfull fortolkning av verden, ifølge Gadamer. (Højberg i Fuglsang og Bitsch Olsen 2004: 322, 323) Dermed mener han at det må anses som urealistisk at forskeren vil

kunne løsrive seg fra sine egne fordommer og forestillinger om verden, som den er overlevert gjennom historie og tradisjon. Fordi det innebærer at forskeren kan stille seg helt utenfor situasjonen og herved oppnå sikker og objektiv viten. I stedet legger Gadamer vekt på at vi styres av våre forforståelser og det er gjennom disse at vi møter verden og danner vår forståelse. Jeg er derfor bevisst at min arbeidserfaring fra miljøterapien og den teoretiske kunnskap jeg har tilegnet meg på utdannelsen, danner mine forforståelser, og at disse vil styre fortolkningen av intervjuene og hva jeg finner som meningsbetydende.

Gadamer hevder at det er i horisontalsammensmeltningen at ny forståelse og mening oppstår. Med horisontalsammensmeltning menes den hendelse som skjer i møtet mellom for eksempel en tekst, en fremmed kultur eller en person. Det er den sirkulære vekselvirkning mellom del og helhet, mellom subjekt og objekt. (Højberg i Fuglsang og Bitsch Olsen 2004: 324) Det betyr at den viten vi har, sammen med vår historie, preger vår forståelse av den andre. Gadamer hevder at vi som mennesker ikke kun inngår i en historisk kontekst, men at vi hele tiden forholder oss til de historiske betingelser som mennesker, og at dette har en overskridende karakter. Betegnelsen for dette er historisitet. (Ibid: 326) Vi kan med andre ord ikke løsrive oss fra den kontekst og tid vi lever i for det er her vi skaper vår forståelse og meningsfortolkning.

Jeg velger den filosofisk hermeneutiske tilgang, nettopp fordi den ikke forsøker å nedtone forforståelsens betydning, men i stedet lar mine erfaringer og teoretiske forforståelser komme i spill med empirien og på denne måten kan danne en ny forståelse. Jeg har en forforståelse som sier at miljøterapi er et komplekst felt der sosialarbeidernes praksis preges av at de foretar skjønnsmessige vurderinger og handlinger. I tillegg har jeg en forforståelse som sier at det er viktig med veiledning, fordi man jobber så tett med sårbare og utsatte brukere som krever et personlig engasjement og individuelle vurderinger. Altså har jeg en forforståelse om at det er viktig med faglig og personlig utvikling og bevissthet i dette arbeidsfelt, fordi det kan være krevende og utfordrende på både personlig som faglig plan. Disse forforståelser vil prege fortolkningen av intervjuene som jeg vil analysere ved bruk av en filosofisk hermeneutisk posisjon, fordi meningsfortolkningen er det helt sentrale tema ut fra en hermeneutisk forståelse. Hvilket ut fra prosjektets problemformulering er sentralt når jeg søker å oppnå utvidet forståelse av hva informantene mener at miljøterapi og veiledning er, ut fra en teoretisk meningsfortolkning. Meningsforståelse vil dermed være et naturlig fokus for undersøkelsen.

Ved analysen av de kvalitative intervjuene vil jeg derfor starte med å lese de transkriberte tekster for å få den generelle mening, og deretter gå tilbake til bestemte deler og temaer. Det er denne kontinuerlige prosess frem og tilbake som er viktig i fortolkningsprosessen. Dette vil jeg redegjøre nærmere for under analysemetode.

1.5.2 Kritisk perspektiv på den filosofiske hermeneutikk

Jürgen Habermas og Paul Ricoeur har rettet et kritisk blikk mot Gadammers filosofiske hermeneutikk. De kritiserer ham for å overse maktens og ideologiens undertrykkende funksjon og for å avvise betydningen av at forskeren distanserer seg til undersøkelsesfeltet. (Højberg i Fuglsang og Bitsch Olsen 2004: 333) Jeg vil nå presentere et kritisk perspektiv på Gadammers filosofiske hermeneutikk, gjennom en belysning av Habermas' kritiske hermeneutikk.

Gjennom 1960- og 70-tallet pågår det en diskusjon og debatt mellom Habermas og Gadamer. Gadamer forsvaret den filosofiske hermeneutikk, mens Habermas forsvaret den ideologikritiske hermeneutikk. De er dog enige om noen kritiske punkter i forhold til den metodiske hermeneutikk og deler av den fortolkningsvitenskapelige tradisjon. For det første når gjelder at språkligheten karakteriserer det å være menneske, hvilket innebærer at forståelse ikke er en epistemologisk bestemmelse, men en ontologisk bestemmelse. For det andre at man som forsker preger forståelsen og fortolkningen av aktørers intensjoner, motiver og handlinger. For det tredje er dialogen og samtalen altavgjørende for forståelse av verden og hverandre, og slik kan meningsforståelse oppstå. For det fjerde og siste er de enige om at erkjennelsen av verden aldri er forutsetningsløs. Her snakker Gadamer om fordommer, mens Habermas betegner det som erkjennelsesinteresser. (Ibid: 333, 334)

Uenigheten går ut på tre hovedpunkter. Først og fremst avviser Habermas Gadammers universelle hermeneutikk. Habermas argumenterer for at menneskelig interaksjon ikke kan reduseres til dialog og språklighet og videre er han ikke enig i Gadammers beskrivelse av dialogen som likestillet samtale mellom to jevnbyrdige parter². Habermas kritiserer Gadamer for å overse maktens og ideologiens betydning, fordi han mener at en samtale kan være preget av makt, ideologi og således virke undertrykkende. Dermed hevder han at Gadamer overser de mulige uenigheter, kontraster og spenninger som måtte finnes. (Ibid: 334) Et annet diskusjonspunkt mellom dem går ut på hvilken betydning autoritet og tradisjon har for erkjennelsen. Habermas betrakter autoritet som

² Selv om Habermas sitt begrep om herredømmefri samtale fremsettes som værende et ideal.

undertrykkelse og tradisjon som konservatisme. Han fremsetter et kritisk blikk mot de bakenforliggende maktinteresser og motiver som virker inn på aktørers handlemuligheter og mener således at det er sosialvitenskapens oppgave å undersøke disse dogmatiske krefter som individet bør frigjøres fra³. Gadamer mener på sin side at tradisjon og autoritet er positivt ladede begreper som innebærer en aksept av den kunnskap som autoriteten ligger inne med, og en tillit til at denne viten kan være sann og rasjonell. (Højberg i Fuglsang og Bitsch Olsen 2004: 334, 335) For det tredje er Gadamer og Habermas uenige om hvilken rolle fordommer og erkjennelsesinteresser spiller inn på selve erkjennelsesprosessen, i forhold til hvorvidt det er mulig å erkjenne og forkaste disse fordommer. Habermas hevder at viten er makt og ideologi og at denne viten er historisk- og kontekstbetinget. Dette betyr at Habermas mener det er mulig å avsløre fordommene som ideologiske og maktbetingede, noe som fører til at det er mulig å forkaste fordommene. Gadamer ser mennesket som eksisterende av fordommer og at disse ikke kan løsrives fra mennesket fordi det er herigjennom mennesket orienterer seg i verden på. Derfor hevder han at det ikke er mulig å forkaste fordommene, men det er mulig å utfordre fordommene og sette de på spill. Dette er Gadamers forandringssskapende potensiale.(Ibid: 335)

1.6 Metode

1.6.1 Det kvalitative forskningsintervju

For å belyse min problemstilling har jeg foretatt fire kvalitative intervju. Denne empiri vil jeg belyse ved hjelp av et teoretisk begrepsapparat som jeg finner relevant i forhold til å svare på de forskjellige deler av problemstillingen. Dette kommer jeg nærmere inn på under valg av teori og analysestrategi. Først vil jeg gi en kort presentasjon av det kvalitative intervju.

Det kvalitative forskningsintervju er et produksjonssted for viten der man prøver å forstå verden ut fra intervjupersonens synspunkt og avdekke deres livsverden. (Kvale 1997: 15) En hermeneutisk posisjon er relevant i forhold til forskningsintervjuet av flere grunner. For det første fordi hermeneutikken belyser den dialog som produserer intervjutekstene som skal fortolkes. For det andre fordi den avklarer den etterfølgende fortolkning av de produserte intervjutekster. (Kvale 1997: 56) Det vil si at forskerens rolle innebærer både å være medskaper og fortolker av de tekster som legges frem. Det tillater meg å ta stilling til min rolle som forsker og hvordan jeg preger intervjuprosessen og den senere tolkning av empirien.

³ Emancipatorisk sikte

Et vanlig spørsmål når det gjelder den kvalitative metode er hvor mange intervjupersoner man skal benytte. Det er ikke noe fasitsvar på dette, da det nødvendige antall informanter vil avhenge av undersøkelsens formål. I et kvalitativt intervju skal man benytte så mange personer som det er nødvendig for å finne ut av det man vil vite. Hvis formålet er å forstå verden som den oppleves av et bestemt menneske, kan dette ene menneske være tilstrekkelig for å få denne viten. Derimot kreves det normalt et representativt utvalg på omkring 1000 personer hvis målet er å forutsi resultatet av et folketingsvalg, som selvfølgelig ville utelukke kvalitative intervju som metode. Hvis antallet av informanter er for stort vil det ikke være mulig å gjennomføre dybdegående fortolkninger av intervjuene. (Kvale 1997: 108)

1.6.2 Utvelgelse av informanter

En hermeneutiske tilgang fordrer et fokus på meningsforståelsen. Med tanke på dette må jeg velge ut informanter ut fra hvem som best kan bidra til forståelse av den problemstilling jeg har i oppgaven. Jeg har valgt å intervju fire ansatte i Oslo kommune hvor alle jobber miljøterapeutisk i en døgninstitusjon hvor de har stillingsbetegnelsen sosialkonsulent/miljøterapeut. Institusjonen ble valgt fordi jeg visste gjennom to tidligere studievenninner som har arbeidet på stedet, at de arbeider miljøterapeutisk og relasjonsorientert, samt at personalet er fagutdannet. Siden miljøterapien var det interesseområdet jeg bestemte meg for tidlig i prosessen, så jeg muligheten for å kunne intervju medarbeidere her. Jeg fikk kontakt med institusjonen gjennom den ene studievenninnen som fortsatt arbeider på stedet. At jeg hadde en personlig kontakt til stedet, gjorde prosessen med å få i stand intervjuene lettere, siden min studievenninne hjalp med å spørre sin leder om jeg kunne intervju noen av de ansatte. Lederen på denne avdeling uttrykte vilje og engasjement i forhold til at medarbeiderne kunne ta del i dette, og gjorde det mulig for meg å intervju de ansatte i tiden mens de var på jobb. I forkant av intervjuene ønsket lederen å se spørsmålene jeg skulle stille de ansatte, så disse ble sendt over mail. Jeg informerte samtidig om at spørsmålene kun var retningsgivende på den måten at det ville komme flere spontane og oppklarende spørsmål underveis i intervjuene.

1.6.3 Presentasjon av informanter

To av informantene er ansatt i samme avdeling og har således samme leder, mens én er ansatt i flere forskjellige avdelinger som vikar og den siste er tilknyttet institusjonen, men er ansatt i en avdeling utenfor denne. Av de fire medarbeidere har to av de utdannelse som sosionom, mens de to andre er utdannet barnevernspedagoger. Intervjuene er endret i rekkefølgen slik at de forblir anonyme i forhold til hverandre, med tanke på at de kjenner til hvilke personer jeg hadde inne til intervju.

Derfor velger jeg heller ikke å beskrive hver enkelt informant i detaljer omkring hennes utdanning, varighet i stillingen osv., fordi de kan gjenkjenne hverandre og jeg har lovet at intervjuet skal være anonymt.

1.6.4 Gjennomføring av intervju

Intervjuene ble foretatt over to dager hvor jeg fikk gjennomført i alt fire intervju. Opprinnelig hadde jeg avtale med seks medarbeidere, men på grunn av sykdom og den faktor at jeg reiste til Oslo for gjennomføre intervjuene og dermed hadde begrenset med tid, så var det kun mulig å få til fire intervju. Intervjuene har forskjellig varighet, mellom 30-45 minutter. Med tanke på at undersøkelsens formål er å finne ut av hva miljøterapeutene selv mener er miljøterapi, hvilke kompetanser de anvender i denne sammenheng og hvordan de stiller seg til faglig veiledning, kan fire informanter være tilstrekkelig for å få frem de individuelle fortellinger. Det kan være vanskelig å generalisere på bakgrunn av dette antall, men i denne sammenheng finner jeg det viktigst å få frem de enkelte fortellinger og meninger. Samtidig som det ville være vanskelig og svært tidskrevende å utføre dybdegående fortolkninger av intervjuene hvis jeg hadde hatt et stort antall informanter og stor mengde informasjonsmateriale.

Jeg foretok intervjuene i et lite avlukket lokale. De to første intervju tok jeg opp over en iphone telefon, mens de to siste ble tatt opp via en diktafon. I forkant av intervjuene skrev jeg under på en taushetserklæring som sikrer at jeg ikke videregir sensitiv informasjon som kommer frem under intervjuene i tillegg til at jeg holder lokasjonen for senteret hemmelig.

1.6.5 Semi-strukturert intervju

Datainnsamlingsmetoden jeg har valgt for å belyse min problemstilling er semi-strukturerte kvalitative intervju, der jeg innhenter kvalitative beskrivelser av intervjupersonenes livsverden med henblikk på å fortolke betydningen. (Kvale 1997: 129) På forhånd forberedte jeg en intervjuguide som ut fra det semi-strukturerte intervju inneholdt en skisse over de emner jeg ville undersøke ut fra min teoretiske forforståelse. (Kvale 1997: 133) Det semi-strukturerte intervju tillater meg å komme med spontane spørsmål underveis i intervju situasjonen, samtidig som de spørsmål jeg har forberedt kan fungere som en retningsgivende ramme og være til hjelp for å holde tråden og spørsmålene innenfor det interessante området. Som hermeneutiker er det viktig at jeg kan forholde meg åpent til svarene og følger opp på temaene de tar opp, samtidig som mine forforståelser som inneholder min teoretiske viten og antakelser jeg har om emnet, settes i spill med deres utsagn og forståelse.

Spørsmålene i intervjuguiden forholder seg tematisk til det emne jeg vil undersøke og til de teoretiske oppfattelser som ligger til grunn for min interesse. Formuleringen i spørsmålene vil ha innvirkning på de svar jeg får. Jo mer spontan intervjuprosedyren er, desto større sannsynlighet for at det kommer spontane, levende og uventede svar fra informantene. Dynamisk skal spørsmålene være utformet for å skape en positiv interaksjon, holde samtalen i gang og motivere informantene til å snakke åpent om deres opplevelser. Derfor bør spørsmålene være lette å forstå, korte og frie for akademisk språk. (Kvale 1997: 134) Da jeg utformet intervjuguiden la jeg vekt på at spørsmålene ble tilpasset gruppen jeg skulle intervju. Jeg tillot meg derfor å bruke noen akademiske begreper siden det var sosionomer og barnevernspedagoger jeg skulle intervju. En hermeneutisk posisjon fordrer at jeg ikke følger intervjuguiden slavisk, men at den fungerer som en retningsgivende ramme for emnet jeg vil undersøke. Samtidig som det er visse spørsmål som jeg fant relevant å stille alle, for eksempel ”*Hvordan vil du beskrive en anerkjennende relasjon? Har du eksempler fra praksis?*” Spørsmålet ble bevisst stilt med et akademisk språk, ”anerkjennende relasjoner”, for å få deres respons på det og få kunnskap om hva de fremhever som viktig både teoretisk og praktisk i forhold til relasjonsarbeidet.

Intervjuene ble foretatt tidlig i skriveprosessen, etter at tema og min spesifikke interesse for feltet var klarlagt, men før jeg for alvor hadde begynt skrivingen. Det får den konsekvens for metoden at jeg kan gå eksplorativt til intervjuene når jeg skal utforske og tolke meningsbetydningen. Den eksplorative metoden innebærer at jeg ikke er begrenset eller bundet av en fast problemformulering når jeg utforsker empirien, samtidig som at jeg er tro mot den hermeneutiske tilgangen ved at jeg søker å være bevisst mine forforståelser og disse vil påvirke både kategoriseringen av intervjuene og hva jeg trekker ut som interessant og meningsbetydende.

1.6.6 Transkripsjon av intervju

Å transkribere vil si å oversette fra et talespråk med ett regelsett, til et skriftspråk med et annet regelsett. Transkripsjon er ikke kopier eller representasjoner av en opprinnelig virkelighet, men fortolkningsmessige konstruksjoner. Man velger den metode og form som er best egnet til sin problemstilling og teksten vil derfor variere ettersom man tar disse valg og beslutninger. For eksempel vil en psykologisk fortolkning av betydningen av fornektelser være opptatt av å ha alle pauser, gjentakelser eller tonefall med i transkripsjonen, der en lingvistisk analyse vil ha fokus på å ha et ordrett materiale uten pauser og lignende. (Kvale 1997: 166) Transkripsjon betyr derfor å transformere, altså å skifte fra én form til en annen. (Kvale 1997: 167) Kvalitetsmessig var

lydopptakene fra iPhone og diktafon på samme nivå, så jeg hadde ingen problemer med å høre eksakt hva som ble sagt underveis i transkripsjonsprosessen. I utskrivningen av intervjuene har jeg unnlatt å skrive inn tenkepauser, latter og pause-ord. Jeg har vært tro mot informantene ved å skrive sitatene ordrett som de blir sagt, og ved å anonymisere navn som kan avsløre informanten. Samtidig som jeg er bevisst at tekstmaterialet vil være subjektivt fordi jeg som forsker preger og påvirker hva som blir skrevet og hvordan det blir formet til tekst.

De transkriberte intervju ligger vedlagt sammen med intervjuguiden.

1.6.7 Metodekritikk

Jeg er bevisst at min egen arbeidserfaring fra miljøterapien påvirker mine synspunkter og meninger om feltet. På samme måte som det er her min interesse for temaet er sprunget ut fra. Mine personlige erfaringer utfordrer min evne til å kunne innta en forskerrolle, hvis hensikten er å kunne distansere seg fra undersøkelsesfeltet. Det kan derfor bidra til at jeg i intervjusituasjonen inntar en kollegialrolle som setter begrensninger for utforskningen i informantens utsagn. For eksempel at jeg ikke har spurt om de oppklarende spørsmål fordi jeg er inneforstått med begrepene og språket som anvendes i den miljøterapeutiske kultur og derfor antar at jeg forstår hva de mener. På en annen side har jeg en teoretisk kunnskap med meg, tilegnet gjennom utdanning, som kan bidra til at jeg stiller meg kritisk til egen metode og dermed kan ta høyde for disse påvirkningsfaktorer når jeg fortolker det empiriske materialet.

En annen utfordring i forhold til undersøkelsen, er at miljøterapi som felt er svært ideologisk. På den måten at man kan påberope seg kvaliteter som ikke er nødvendigvis reelle. For eksempel hevder de aller fleste miljøterapeuter at de er helhetsorienterte og at de arbeider systematisk heretter. Spørsmålet er om dette er tilfellet. Det behøver heller ikke nødvendigvis bety at man arbeider anerkjennende selv man sier at man gjør det. Derfor kan det være utfordrende å undersøke feltet gjennom kvalitative intervju, fordi det fordrer at man som forsker går inn i dybden av deres utsagn for å få frem hva som ligger bak det de sier og ikke ta det for gitt at de har et anerkjennende fokus fordi de sier det. I lys av dette kan det være nødvendig i forhold til min problemstilling å sette informantens sitater og utsagn opp mot kjente teorier og begreper som sier noe om samme og analysere på empirien på denne måte. Nettopp for å kunne fortolke det de sier på et teoretisk plan, avdekke eventuelle motstridende utsagn og diskutere dette.

1.6.8 Analysemetode ut fra en filosofisk hermeneutisk posisjon.

En analyse av det empiriske materialet som er tilegnet gjennom de fire kvalitative intervju, vil ut fra en filosofisk hermeneutisk tilgang innebære visse metodiske overveielser. Gadamer kommer ikke selv med forslag til konkrete metodiske fremgangsmåter og forskningsteknikker ved den filosofisk hermeneutiske analyse. Jeg velger derfor å støtte meg til Steinar Kvales⁴ bud på en analysemetode i tråd med denne tradisjonen, både gjennom hans egen bok og Henriette Højbergs⁵ henviser til Kvale.

Inspirert av den filosofiske hermeneutikk foreslår Kvale *meningsfortolkning* som analysemetode, i forståelsen dybdegående meningsfortolkninger. Forskeren vil her ha et perspektiv på hva som undersøkes og fortolke intervjuene ut fra dette perspektiv. For at fortolkeren skal kunne få en forståelse ut over det som direkte blir sagt, og evne å utarbeide betydningsstrukturer og sammenhenger som ikke umiddelbart viser seg i teksten, forutsetter det at fortolkeren har en viss avstand til det som blir sagt. Hvilket innebærer at fortolkeren inntar en metodisk eller teoretisk holdning som rekontekstualiserer det som blir sagt ut fra en spesifikk begrepskontekst. (Kvale 1997: 199) En meningsfortolkning vil ofte innebære en teksutvidelse, altså at utsagnene kommer til å fylle mindre enn fortolkningen. (Ibid: 191) Når det anlegges en teoretisk ramme til fortolkning av et utsagn betydning vil disse fortolkninger kunne overskride intervjupersonenes selvforståelse og gå ut over en ”common sense-forståelse”. Intervjupersonens selvforståelse handler om at fortolkeren gir en sammenfattet formulering av hva intervjupersonens egne oppfattelse av hva meningen bak utsagnet er. Fortolkeren er derfor relativt begrenset til å holde seg til intervjupersonens selvforståelse. En ”common sense-forståelse” handler om at fortolkeren går ut over intervjupersonens selvforståelse, ved at man forholder seg kritisk til det som sies eller hvem som sier det. Det innebærer at fortolkeren inndrar en alminnelig viten om utsagnets innhold og fortolker utsagnet gjennom denne viten. (Ibid: 211, 212) Når man foretar fortolkning av intervju gjennom en teoretisk ramme, vil fortolkningens validitet avhenge av om teorien er relevant for undersøkelsesområdet og om de forskjellige fortolkninger følger logisk av teorien. Derfor valideres teoretiske fortolkninger av et forskersamfunn som innehar særlige teoretiske kompetanser. (Ibid:

⁴ Kvale, Steinar 1997, *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag, København.

⁵ Højberg, Henriette (2004), *Hermeneutik*, i Fuglsang, Lars & Olsen, Lars Bitch (2004), *Videnskabsteori i samfundsvidenskabene*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

214) Som beskrevet under valg av teori⁶ vil jeg altså analysere intervjuene gjennom ulike teorier og begrepsapparat. Ut fra den kontekst jeg skriver i, som del av en akademisk utdanning, innebærer det at jeg søker å anvende relevante teori og begreper i fortolkningen av intervjusitatene som kan belyse problemformuleringen jeg har valgt.

Kvale angir noen retningslinjer man som forsker bør forholde seg til når man rapporterer intervjusitater. Blant annet at sitater ikke bør utgjøre mer enn halvdelen av teksten i et kapittel, hvilket ut fra en filosofisk hermeneutisk tilgang er opplagt da jeg vil gå inn og fortolke de ulike sitater ved bruk en teori og begreper. Et annet punkt Kvale nevner er å gjengi den muntlige tale i en leselig tekstform. Hvilket innebærer å omskrive uleselige utsagn slik at det blir forståelig for leseren eller å utelate pauseord eller lignende som hindrer flyt i teksten. (Kvale 1997: 258, 259) Jeg vil derfor presentere sitatene i en lett omskrevet form i de tilfeller det er nødvendig.

En hermeneutisk analyse kjennetegnes altså først og fremst ved forståelse og meningsinnsikt i den sosiale virkelighet. (Højberg i Fuglsang og Bitsch Olsen 2004: 340) En filosofisk hermeneutisk analyse krever at man i høy grad er oppmerksom sin forskerrolle i prosessen. Det innebærer forskeren som den som bearbeider intervjumaterialet, forskeren som drevet av verdier og interesser, hvilket avgjør hva som blir gjenstand for undersøkelse, og ikke minst på at alt som blir fremlagt som meningsfullt er gitt av forskerens fordommer og forståelseshorisont. Det betyr at man som forsker er del av det materiale man produserer, og de resultat man kommer frem til vil derfor være preget av forskerens gjensidige samspill med undersøkelsesfeltet. På den måten er forskeren en aktiv medskaper av det forskningsmateriale som fremstilles. I tillegg til at forskeren er del av en historisk og kulturell kontekst, utgjøres fordommene og forforståelsene av den vitenskapelige bakgrunn og det tidligere arbeid, det teoretiske begrepsapparat som benyttes samt den fagkultur som forskeren befinner seg i. Disse fordommer og forforståelser spiller derfor aktivt inn i forhold til den viten som kommer frem av undersøkelsen. Med andre ord vil alltid en filosofisk hermeneutisk analyse starte hos forskeren og det er viktig å søke å være bevisst sine fordommer og utfordre disse gjennom undersøkelsen. (Ibid: 342) Som nevnt i avsnittet vitenskapsteoretisk utgangspunkt, tar jeg altså utgangspunkt i visse forforståelser⁷ som er dannet gjennom utdanning, erfaring fra praksis ved utdanning samt gjennom arbeidserfaring som miljøterapeut. Jeg er klar over at de forforståelser jeg

⁶ Jamfør side 16.

⁷ Jf. s 10

har spiller inn på undersøkelsen, og jeg forsøker ikke å eliminere disse, men heller å være bevisst om at de preger meg som forsker og at de er en del av forskningsprosjektet.

Kvale (1997) nevner et viktig fortolkningsprinsipp ved den filosofisk hermeneutiske tradisjon, som følge av den hermeneutiske sirkel⁸, nemlig den kontinuerlige prosess frem og tilbake mellom del og helhet. I den forståelse at teksten utgjør helheten, hvilket fortolkes ut fra de forskjellige deler den består av, og ut fra disse fortolkninger settes delene opp i forhold til helheten. Denne spiral og prosess frem og tilbake muliggjør en dypere forståelse av meningen. Ved analyse av kvalitative intervju vil dette typisk foregå ved at man først leser gjennom de transkriberte tekster for å få den mer eller mindre generelle meningsbetydning. Deretter går man tilbake til bestemte temaer og uttrykk som man søker å fortolke betydningen av, for så å vende tilbake til intervjuets mer generelle mening i lys av delenes betydning. Når meningsfortolkningen danner en ”god gestalt”, altså at det kan sies å være en indre enhet i teksten uten logiske motsigelser, kan meningsfortolkningen opphøre. I forhold til det kvalitative intervju kan fortolkningene avsluttes når de ulike temaers betydning danner mønstre som gir mening og som inngår i en sammenhengende enhet. (Kvale 1997: 58) Om denne nye forståelse og mening brukes begrepet horisontalsammensmeltning⁹.

Jeg vil derfor først starte med å lese gjennom de transkriberte tekster, som er mitt empiriske materiale for undersøkelsen, for å få et inntrykk av helheten. Deretter vil jeg søke å dele teksten opp i ulike temaer som gir mening i forhold til problemformuleringen og herunder for undersøkelsesspørsmålene. Jeg vil gå frem og tilbake for å få de enkelte delers betydning frem gjennom sine deler, men også som del av helheten. De ulike temaer som jeg deler sitatutdragene opp i, settes i systematikk under hver sin underoverskrift i analysen for å vise at de belyser det samme. Det vil for eksempel være underoverskrifter som ”miljøterapi som aktivitetsbaserte innsatser”, ”miljøterapi som ressursfokusert behandling” osv. Etter denne organisering av materialet vil jeg belyse de ulike tema ved hjelp av det teoretiske begrepsapparat som jeg har valgt ut som relevant i forhold til å besvare undersøkelsesspørsmålene. Ved å koble sitatene og teorien opp med hverandre kan det således skape mulighet for en ny meningsbetydning, hvilket vil oppsummeres i Sammenfatninger.

⁸ Jf. s 8

⁹ Jf. s. 9

1.7 Valg av teori

Problemstillingen kan deles opp i tre deler hvilket jeg vil besvare i tre teoretiske hovedavsnitt.

Det første teorikapittel vil presentere miljøterapi som begrep. Denne presentasjon er vesentlig å ha med fordi problemstillingen tar utgangspunkt i en forutbestemt kontekst for det sosiale arbeidet, nemlig miljøterapi som behandlingsform. Begrepsliggjøringen av miljøterapi vil derfor hjelpe til med å forstå denne behandlingsform som vektlegger miljøets påvirkning som kilde til utvikling hos brukeren. Det vil jeg gjøre gjennom å beskrive hva som er særlig karakteristisk for denne form for behandling og hva som kjennetegner det terapeutiske miljø. Det vil innledningsvis være et historisk tilbakeblikk på behandlingsbegrepet, som belyser hvordan miljøterapi har erstattet behandling som begrep innenfor den kontekst jeg interesserer meg for, nemlig døgninstitusjoner. Her vil jeg benytte Tine Egelund og Turf Böcker Jakobsens¹⁰ begrepsforståelse. I neste avsnitt om miljøterapi vil jeg anvende Birgitte Bechgaard¹¹ samt Torben Schjødt og Torben Heinskous¹² definisjoner og teoriforståelse, for å presentere denne behandlingsformen. Videre anvender jeg Yeheskel Hasenfeld¹³ når jeg argumenterer for miljøterapeutens adgang til skjønnsutøvelse. Hasenfeld er en sentral teoretiker å ha med i dette prosjekt, da han har skrevet en omfattende bok om hva det innebærer å arbeide med utsatte mennesker.

Andre teorikapittel vil presentere hvilke faglige og personlige kompetanser som ligger i det profesjonelle arbeidet. Det er viktig i forhold til problemstillingen for å belyse at sosialarbeiderens praksis både har en personlig og en faglig dimensjon. Første underavsnitt presenterer profesjonsbegrepets kjennetegn. Her vil jeg hovedsakelig benytte Yeheskel Hasenfelds¹⁴ forståelse av profesjonsbegrepet knyttet til sosialt arbeid, sammen med Inge Weichers¹⁵ redegjørelse. Andre underavsnitt presenterer personligheten som dimensjon i den profesjonelles praksis og gir en

¹⁰ Egelund, Tine og Böcker Jakobsen, Turf (2006), *Behandling begreb & praksis i socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag, København.

¹¹ Bechgaard, Birgitte (1999), *Miljøterapi*, Hans Reitzels Forlag, København.

¹² Schjødt, Torben og Heinskou Torben (2007), *Miljøterapi på dynamisk grundlag*, Hans Reitzels Forlag, København.

¹³ Hasenfeld, Yeheskel (2003), *Mennesket som råstof – Borgerservicerende organisationer i moderne samfund*. Forlaget Klim, Århus.

¹⁴ Hasenfeld, Yeheskel (2003), *Mennesket som råstof – Borgerservicerende organisationer i moderne samfund*. Forlaget Klim, Århus.

¹⁵ Weicher, Inge (2003), *Uddannelse i forandring- professionsbachelor og fagforståelse*, i Weicher, Inge og Fibæk Larsen, Per (2003) *Person og profession, en udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*, Billesø & Baltzer Forlagene, Værløse.

forståelse av det personlige aspekt av profesjonsutøvelsen. For å besvare dette anvender jeg Lone Grundtvig Buss¹⁶ og Helle Strauss¹⁷'s redegjørelser.

For å belyse den profesjonelles faglige og personlige kompetanser, vil jeg forstå relasjonens betydning i miljøterapien. Det bidrar til å besvare problemstillingen fordi relasjonen mellom sosialarbeideren og bruker betraktes som et viktig element i den miljøterapeutiske kontekst, i forhold til å muliggjøre endring og utvikling hos en bruker. Jeg vil derfor presentere teori som kan gi en forklaring på hvorfor man anser relasjonen som så vesentlig i forhold til arbeidet. Det første avsnitt vil derfor omhandle hva som kjennetegner den profesjonelle relasjon mellom behandler og bruker og hvordan endring og utvikling kan skapes i dette samspillet. For å besvare dette vil jeg benytte Anne-Lise Løvlie Schibbyes¹⁸ dialektiske relasjonsforståelse. Neste underavsnitt vil presentere et kort utdrag av John Bowlbys¹⁹ tilknytningsteori. Teorien belyser hvordan spedbarnets tilknytningserfaringer påvirker den psykiske utviklingen og muligheten til senere å inngå i relasjoner. Bowlbys teori bidrar til forståelsen av mennesket som sosialt vesen og de komplekse prosesser som preger oss mennesker når vi inngår i sosiale relasjoner til andre. Viktige aspekter av mor-barn relasjonen er relevant i forståelsen av brukerens selv- i- relasjonen og hvordan forandring oppstår. Tilknytningsteorien gir en forståelse av begge sider i samarbeidet, både for sosialarbeideren og brukeren. Den kan derfor utdype forståelsen av hva som er i spill i møtet mellom sosialarbeider og bruker.

Tredje teorikapittel vil presentere faglig veiledning som begrep, for å få en forståelse av hvorfor veiledning som metode er så utbredt og anerkjent i sosialfaglig sektor og hva veiledning kan bidra med i sosialarbeiderens praksis. Det bidrar til å besvare problemformuleringens spørsmål om veiledningens relevans i forhold til miljøterapi. Første underavsnitt gir et kort overblikk over tendensen i den nordiske litteratur som foreligger om veiledning, presentert gjennom Tine

¹⁶ Grundtvig Buss, Lone (2003), *Pædagog, profession og person- set i et uddannelsesperspektiv*, i Weicher, Inge og Fibæk Larsen, Per (2003) *Person og profession, en udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*, Billesø & Baltzer Forlagene, Værløse.

¹⁷ Strauss, Helle (2003), *Krav til en professionel personlighed- om hvad menneskesyn og motiver kan betyde for socialt arbejde*, i Weicher, Inge og Fibæk Larsen, Per (2003) *Person og profession, en udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*, Billesø & Baltzer Forlagene, Værløse.

¹⁸ Løvlie Schibbye, Anne-Lise (2010), *Relationer. Et dialektisk perspektiv på eksistentiel og psykodynamisk psykoterapi*. Akademisk Forlag, København.

¹⁹ Hart, Susan og Schwartz Rikke (2008), *Fra interaktion til relation- Tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore og Fonagy*, Hans Reitzels Forlag, København.

Egelund²⁰. Dette overblikk over litteraturen kan gi kunnskap om hvordan veiledning ofte presenteres som metode. I definisjonen og forståelsen av veiledningsbegrepet anvender jeg Anne Juutilainen²¹, supplert med Jakob Hassing Pedersens²² forståelse, for å få en bredere presentasjon av veiledning som metode. Til sist vil jeg, ut fra begrepspresentasjonen, redegjøre for de forskjellige spenningselementer som veiledningen kan romme og som kan bidra til å forklare den ambivalens som kan registreres hos ansatte i forhold til å motta veiledning.

1.8 Oppgavens struktur

Oppgaven er strukturert på følgende måte: Kapittel 2 inneholder det teoretiske begrepsapparat undersøkelsen tar utgangspunkt i. Først gis en presentasjon av miljøterapi og miljøterapeutens adgang til skjønnsutøvelse. Deretter redegjør jeg for hvilke faglige og personlige kompetanser den profesjonelle anvender i arbeidet, gjennom henholdsvis en avklaring av begrepet profesjonalitet, den personlige dimensjon av arbeidet, miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag samt hvordan man kan forstå relasjonens betydning i miljøterapi. Endelig presenteres begrepet veiledning og de spenningsfelt den kan romme. Kapittel 3 inneholder analysedelen av undersøkelsen. Henholdsvis hva informantene forstår ved miljøterapi, hvilke faglige og personlige kompetanser de anvender i arbeidet og sist hva informantene forstår ved veiledning. Analysen er delt opp i flere underoverskrifter etter temaer som det teoretiske begrepsapparat angir. Kapittel 4 inneholder undersøkelsens konklusjon og perspektivering.

²⁰ Egelund, Tine (1999), *Om nordisk supervisionsteori- teoretisk orientering og organisatorisk forankring*, Nordisk Sosialt Arbeid, nr 3, s. 138-148.

²¹ Juutilainen, Anne (2008), *Supervision i sundhedsprofessioner*, Hans Reitzels Forlag, København.

²² Hassing Pedersen, Jakob (2008), *Perspektiver på supervision. En erhvervpsykologisk antologi*, Dansk Psykologisk Forlag, Danmark.

Kapittel 2

2.1 Hvordan kan begrepet miljøterapi oppfattes?

Denne første teoretiske del vil presentere miljøterapibegrepet, da problemstillingen tar utgangspunkt i en egen erfart kontekst av sosialt arbeid, nemlig miljøterapi som behandlingsform. En utfoldelse av begrepet miljøterapi vil hjelpe til med å forstå denne behandlingsformen som vektlegger miljøets påvirkning på individet. Dette vil jeg gjøre ved først å ta et historisk tilbakeblikk på behandlingsbegrepet, for deretter å beskrive miljøterapiens kjennetegn og fokus. Jeg vil senere i analysedelen undersøke hva informantene forstår ved miljøterapi og sette det opp mot denne teoretiske forståelsen av begrepet. Dette for å se om det er sammenheng mellom den teoretiske og den empiriske forståelse av begrepet.

2.1.1 Historisk tilbakeblikk på behandlingsbegrepet i sosialt arbeid

Jeg vil nå skrive om den historiske bakgrunn for behandlingsbegrepet og hvordan det har ført frem til begrepet miljøterapi som benyttes av mange institusjoner i dag. Det er viktig å kjenne den historiske bakgrunnen for å kunne få en forståelse for begrepets opprinnelse og for deretter å kunne få den bredere betydning av miljøterapi.

Behandlingsbegrepet i sosialt arbeid stammer fra to retninger, den pedagogiske behandlingsidé og den medisinske tenkning. Den pedagogiske behandlingsidé går tilbake til 1700-tallets opplysningstid og oppstod på bakgrunn av forestillingen om at mennesket påvirkes av sine omgivelser. Denne retning var moralsk og først og fremst rettet mot avvikergrupper som kriminelle og psykiatriske pasienter ble betraktet som. I sammenheng med dette ble det opprettet store institusjoner²³ som skulle oppdra avvikerne. Kjernen i denne pedagogiske behandlingsidé var dermed at de forskjellige samfunnsproblemene kunne løses ved hjelp av moralsk oppdragelse. Derfor bestod behandlingen i institusjonene av blant annet overvåkning, tukting, arbeid og straffeforanstaltninger. Den medisinske behandlingsidé oppstod på det somatisk-medisinske området i løpet av 1700-tallet, og på det psykiatriske området i begynnelsen av 1900-tallet. Den medisinske retning førte til dramatiske endringer i diskursen om sykdom, da man nå gikk ut fra at en rekke sykdomsgrupper kunne helbredes. Sykehuset fungerte ikke lenger som en oppbevaringsenhet for uhelbredelig syke. Sykehusinnleggelsene ble tidsbegrenset og den syke ble

²³ På den tid ofte kalt anstalter.

observert, testet og målt. Man gikk nå ut fra at man kunne påvirke sykdomsforløpet. (Egelund, Böcker Jakobsen 2006:21)

Behandling oppfattes typisk som et bredt felt av påvirkninger som har til hensikt å skape forandringer hos mennesker som karakteriseres som sosiale problembærere. En av de mest brukte intervensjoner overfor fattige og avvikende mennesker har historisk sett vært institusjonalisering. Det historisk mest markante eksempel på dette er da "Hôpital général" i Paris ble grunnlagt, i 1656. I dette massive institusjonskomplekset stuet man sammen alle som truet den offentlige orden eller var syke og overflødige. Her var blant annet tiggere, prostituerte, psykiatriske pasienter, foreldreløse barn, handikappede, fattige osv. Institusjonaliseringen var preget av ordenshåndhevende sanksjoner som isolasjon fra normalsamfunnet, moralsk oppdragelse og tvunget arbeid. (Ibid: 23) Etter hvert begynte dog institusjonene å utvikle individualisering av behandlingen, der de ansatte bestrebet seg på å forstå de enkelte klienter ut fra deres individuelle karakter og utgangspunkt. Den diagnostiske og behandlingsmessige individualiseringen har satt seg i det sosiale arbeidet og kan i dag ses som et adelsmerke for det sosiale arbeidet. (Ibid: 24) Det moderne sosiale behandlingsbegrep går ut fra at en normaliserende praksis er veien til å løse og redusere de sosiale problemer. Behandling i det profesjonaliserende sosiale arbeid oppfattes nå som hjelp og støtte til individet, i motsetning til den tidligere forestilling som bygde på straff og utstøtning fra det øvrige samfunn ved plassering i institusjoner eller gjennom langvarige sykehusinnleggelse. (Ibid: 22)

Behandling i betydningen psykologisk og utviklingsfremmende påvirkning, har vært sterkt knyttet til visse profesjonelle miljøer som barnepsykiatrisk avdeling og behandlingshjem. Innenfor samme kontekst har undervisning som begrep stått som en motsetning til behandlingsbegrepet, da man har beskrevet undervisning som en aktivitet som har som formål å tilføre barnet ny kunnskap og ferdigheter. Miljøterapien som helhetsorientert innsats har forent disse to elementer på en slik måte at man kan se miljøterapi som brobygger mellom oppfattelsen om at ett miljø pleier og passer barn, et annet gir undervisning og et tredje tilbyr behandling. Begrepet miljøterapi kan derfor ses som en anerkjennelse av at behandling og undervisning ikke lenger oppfattes som motsetninger, men at det heller står for en sammensmeltet innsats. (Bechgaard 1999: 84) Motsatt den tradisjonelle undervisningsform med en lærer som foreleser til en gruppe unge, kan "undervisning" innenfor miljøterapien, forstås som tillæring av praktiske ferdigheter og utvikling av sosiale kompetanser.

Dette historiske tilbakeblikk belyser hvordan behandlingsbegrepets har skiftet sitt syn på menneskene som mottar hjelp, fra en strafforientert tilgang på psykisk syke til å anerkjenne

individets autonomi og særlige utviklingsmuligheter. Jeg vil nå presentere begrepet miljøterapi slik den kan forstås som en moderne behandlingsform.

2.1.2 Miljøterapi som behandlingsform

Jeg velger å konsentrere meg om miljøterapi med voksne, altså tilbud for mennesker over 18 år, men i utfoldelsen av begrepet miljøterapi vil jeg også benytte meg av beskrivelsen av begrepet knyttet opp til arbeidet med barn. Dette gjør jeg fordi beskrivelsen av begrepet ikke alltid skiller de to målgruppene fra hverandre og fordi det kan nyansere og forklare begrepet på en mer utfyllende måte. Et litteratursøk på miljøterapi viser at det er skrevet en del om hvordan miljøterapeutisk intervensjon *bør* praktiseres, men lite om hvordan den *faktisk* praktiseres i dag. Meg bekjent foreligger det lite effektevalueringer og undersøkelser av hva miljøterapeuten *gjør*. Motsatt er det altså skrevet relativt mye om hva innsatsen typisk bør inneholde for å være utviklingsfremmende for brukeren.

Innledende vil jeg poengtere at miljøterapi som arbeidsfelt kan variere ut fra hvilket teoretisk fundament man posisjonerer seg ut fra i den enkelte institusjon. Mange sosialarbeidere vil ha et eklektisk og utvelgende forhold til teorien, fordi praksisen ofte vil være det styrende for faget sosialt arbeid. (Strand Hutchinson, Oltedal 2006: 287) Allikevel kan det være styrkende og kvalifiserende for det sosiale arbeidet at man som sosialarbeider er bevisst de forskjellige teoretiske tilganger og kan sette ord og teori på det man gjør i feltet. Jeg vil ha med en kort gjennomgang om hva som kjennetegner de forskjellige modeller for å vise hvordan de ulike modeller og retninger kan prege arbeidet i forskjellige retninger.

Ut fra de psykodynamiske modeller er man ofte opptatt av de psykiske prosesser hos individet. Det legges vekt på det ubevisste og det ikke-observerbare og man har fokus på å få kontakt med og forstå det som ikke er bevisst fordi man går ut fra at det påvirker tanker, holdninger og følelser. Modellen går ut fra tanken om at vi er et produkt av våre tidligere erfaringer, derfor kan årsakene til handlingene våre finnes i den enkeltes livshistorie. Dermed betraktes nøkkelen til å kunne bearbeide tidligere erfaringer i å få kjennskap til livshistorien. Sosialarbeiderens mål ut fra denne modellen er å få en tillitsfull relasjon til klienten, slik at menneskene som søker hjelp kan tørre å komme frem med det som er et problem. Som sosialarbeider forsøker man å forstå de bakenforliggende årsaker til klientens problematikk. (Strand Hutchinson, Oltedal 2006: 288-291) I interaksjonistiske modeller kan målet for den enkelte være å oppleve livet som meningsfullt, å finne en mening og sammenheng i sitt liv. Det sentrale ut fra denne tilgang er klientens subjektive

erfaringer og det er de man tar utgangspunkt i. Sosialarbeideren hjelper klienten til å sette ord på sine erfaringer og få sitt liv til å bestå av sammenhengende meningsfulle historier. Man er altså ikke normativt opptatt av hva som er riktig eller ikke, da fokus ligger på å forstå situasjoner og hvorfor de utvikler seg som de gjør. (Strand Hutchinson, Oltedal 2006: 291-293) En tredje tradisjon er de læringsteoretiske modeller der atferd og endring av den er det sentrale. Man går ut fra tanken om at mennesker handler som de gjør fordi de har lært denne atferd av andres reaksjoner på deres atferd og av konsekvensene atferden har medført. Målet ut fra dette er å kunne leve sammen med andre mennesker uten at atferden skaper problemer og at man tilpasses det eksisterende samfunn. Sosialarbeideren som jobber ut fra dette ståsted gir klienten oppgaver, og relasjonen preges av at kompetansen utbygges og mestringen økes. (Ibid: 294, 295)

En annen retning er de konfliktteoretiske modeller. Tradisjonen knyttes til en rekke frigjøringsbevegelser, til feminine, radikale og marxistiske modeller. I konfliktteorien er derfor søkelyset mot interessekonflikter og maktfordeling og den er generelt samfunnsorientert. Teorien har problematisert sosialarbeiderens maktutøvelse i relasjonen, samt på hvordan de som har makten i samfunnet forvalter denne. Sosialarbeiderens oppgave er å gi utsatte mennesker mulighet til selv å forbedre sin situasjon ved at hun hjelper den enkelte med å analysere sin situasjon og setter situasjonen i sammenheng med samfunnsmessige forhold. (Ibid: 296, 297)

Den siste store retning jeg vil nevne her, er de systemteoretiske modeller som rommer systemteori, økologisk teori, nettverksteori og familieteori. I de systemteoretiske modeller er fokus å oppnå en helhetsorientert tilgang til det sosiale arbeidet. Man ser derfor helheten som noe mere enn summen av enkeltdelene og man betoner både individ-, gruppe-, og samfunnsnivå. Modellene går ut fra tanken om at mennesket, sammen med andre, forsøker å skape meningsfulle sammenhenger. Sosialarbeiderens oppgave er her å bidra til at klienten tilpasser seg den aktuelle situasjon og man legger vekt på at klienten selv avgjør hva som oppleves som den beste tilpasning. (Ibid: 298, 299) De forskjellige modeller har, som vi kan se, ulike tilganger til hvordan de betrakter årsaken til sosiale problemer, samt hvordan man best løser disse. Det vil igjen prege sosialarbeiders praksisutøvelse og hvilket fokus hun vektlegger i arbeidet. Som nevnt tidligere anlegger de fleste institusjoner en eklektisk tilgang til miljøterapi, der de plukker elementer fra flere forskjellige retninger. Allikevel kan det være kvalifiserende for det sosiale arbeidet at hjelperen har en viten om de forskjellige tilganger til feltet og er bevisst om teorien bak sin egen praksis. Selv om man altså

kan anlegge forskjellige tilganger i miljøterapien, er det allikevel noen karakteristiske kjennetegn ved denne behandlingsform som jeg vil komme nærmere inn på.

Miljøterapien har røtter tilbake til 50- og 60-tallet der en rekke amerikanske institusjonsundersøkelser viste hvordan sykehusmiljøet hadde en negativ og antiterapeutisk virkning på pasientenes helse og forbedring. Blant de mest kjente er Erving Goffmans (1961) undersøkelser som viste hvordan sykehusene hadde utviklet et stivt og autoritært miljø som virket personlighetskrenkende og identitetsnedbrytende for pasientene. Undersøkelsene ga psykiatrien anledning til å prøve ut forskjellige initiativer for å unngå de negative virkninger av sykehusinnleggelsene. (Bechgaard 1999: 15) Miljøterapi kan innenfor sin kontekst av psykiatriske døgninstitusjoner, ses som et paradigmeskift fra en behandlingsorientert innsats. Forskningen har rettet fokus på miljøets påvirkning på individets helse og bedring og miljøterapeutiske innsatser gir et normativt bud på utviklingsskapende terapeutiske miljøer.

Begrepet miljøterapi er så utbredt i dag at det er vanskelig å finne en psykiatrisk institusjon i Danmark eller Norge som ikke betrakter miljøterapi som en selvfølgelig del av behandlingen. Det tilbys miljøterapeutiske videreutdannelser og ofte inngår miljøterapeutiske tiltak i den psykiatriske pasients behandlingsplan. Allikevel kan selv velutdannede miljøterapeuter ha problemer med å forklare presist hva miljøterapi egentlig er. Mange forklarer derfor begrepet ved å beskrive forskjellige miljøterapeutiske praksisformer. Aktivitetsbaserte grupper, kontaktpersonsordningen, trening av brukeres praktiske og sosiale ferdigheter og relasjonsbehandling, kan være eksempler på miljøterapeutiske tiltak. Beskrevet på denne måten kan det være vanskelig å forstå begrepet som noe annet og mere enn en kombinasjon av relasjonsbehandling og sosial ferdighetstrening organisert i en struktur av grupper, og vanskelig å få øye på miljøterapiens særlige karakteristikk og kjennetegn. (Schjødt, Heinskou 2007:15) Miljøterapi som behandling går ut fra antakelsen om at miljøet har stor betydning for hvordan et menneske utvikler og endrer seg. I den senere tid er miljøterapi nesten blitt synonymt med ”profesjonelle miljøer for barn og voksne med særlige problemer”. Grunntanken i miljøterapi handler nemlig om at barnets dagligdagse miljø i stor grad påvirker dets utvikling, og at veien til forandring og positiv utvikling går gjennom å tilrettelegge miljøet ut fra barnets problematikk. Derfor henviser miljøterapi til et profesjonelt miljø med utviklingsfremmende innsatser, heller enn til en bestemt type innsats. (Bechgaard 1999: 83, 84)

Sammen med interessen for å benytte miljøterapi har det også vært populært å benytte psykoterapi når man behandler psykiske lidelser innenfor voksenpsykiatrien. Det har skjedd samtidig som at den

biologisk orienterte psykiatri er erstattet med den mer helhetsorienterte psykiatri, der det biologiske, psykologiske og sosiale aspekt spiller sammen side om side. Det finnes mye litteratur om psykoterapi, i forhold til hva det gjør om miljøterapi. Årsaken til det kan være at psykoterapi utøves av akademiske faggrupper med tradisjon for å systematisere sine erfaringer, mens miljøterapien ofte utøves av ikke-akademiske faggrupper uten samme tradisjon for skriftlig formulering av faget. (Bechgaard 1999: 11) Jeg vil konsentrere meg om det miljøterapeutiske aspekt av behandlingen, så jeg velger kun å ha med den psykoterapeutiske definisjon, fordi den ligger til grunn for utformingen av definisjonen på miljøterapi. Definisjonen av psykoterapi er en modifisert utgave av den som brukes av Dansk Psykologforening og Dansk Psykiatrisk Selskab.

”Psykoterapi er en psykologisk behandlingsmetode, der er videnskabelig begrundet. Den anvendes over for mennesker med psykisk og/eller fysisk lidelse, og består af et arbejds-mæssigt forhold etableret mellem én eller flere kvalificerede psykoterapeuter og én eller flere klienter. Formålet er, at klienten opnår symptomlettelse, bedre emotionel og social funktionsmåde, autonomi og /eller forandring af karaktertræk.”

(Bechgaard 1999: 12)

Følgende definisjon av miljøterapi er utformet av forfatteren som en pendant til den psykoterapeutiske definisjon sett ovenfor.

”Miljøterapi er en realitets-og aktivitetsbetonet behandlingsmetode, der er psykologisk, pædagogisk og socialt begrundet. Den anvendes over for forskellige typer af klienter i forskellige typer af behandlingsregier, og består i, at kvalificerede miljøterapeuter bevidst udnytter de terapeutiske muligheder, der ligger i miljøaktiviteterne. Formålet er, at klienterne opnår en bedre praktisk og/eller social funktionsmåde.”

(Bechgaard 1999: 13)

I definisjonen ligger det at miljøterapien går ut fra en konkret handlingsplan, idet den beskrives som en realitets- og aktivitetsbetonet metode, og at man tilrettelegger miljøaktivitetene etter kunnskap om hvordan det virker. Miljøterapeutene betegnes som kvalifiserte ansatte med praktisk og teoretisk utdanning. Til sist ligger det at formålet med miljøterapi er en bedring av praktiske ferdigheter og

av forholdet til andre mennesker, altså at det bidrar til en endringsprosess hos den enkelte. (Bechgaard 1999: 13, 14)

Den bredere oppfattelsen av hva miljøterapibegrepet står for, bygger på antakelsen om at brukere tilknyttet en behandling sinstitusjon, påvirkes av institusjonen som helhet. Således at det ikke kun er fokus på diagnostisering, behandling og pleie, som tradisjonelt betraktes som institusjonens oppgaver, men at man er bevisst om at miljøet som helhet påvirker brukeren. Så som det samlede system av fysiske, organisatoriske, sosiale, psykologiske og kulturelle faktorer som brukeren møter og blir en del av i institusjonen. Altså at brukerne påvirkes av alt fra den ideologi som institusjonen bygger på, organiseringen av behandlingsdelene, menneskesynet og de etiske holdninger som eksisterer blant de ansatte, forholdet mellom ledelse og ansatte, den generelle stemning og omgangstone i avdelingen. Summen av disse enkeltelementer danner til sammen det terapeutiske miljø hvor de enkelte elementer kan få meningsfull betydning. Det er kun når det ses på bakgrunn av en sammenhengende miljøterapeutisk helhet at det er mulig å se de enkelte behandlingsdeler og deler av avdelingens hverdag, for eksempel å se en film, spille bordtennis eller en gåtur i skogen som være seg terapeutiske og ikke bare tidsfordriv. (Schjødt, Heinskou 2007:16)

På denne måten er del og helhet i det terapeutiske miljø dynamisk sammenhørende, hvilket vil si at hver enkelt behandler må ta ansvar, ikke kun for sin egen behandlingsdel, men også for helheten. De enkelte behandlingsdeler skal psykologisk og organisatorisk fasiliteres av og integreres i helheten, altså i den kultur og i den struktur som til sammen danner miljøet. Herav ligger det et fokus i det terapeutiske miljø på forståelse og bearbeidelse av vanskeligheter som for eksempel spenninger mellom del og helhet. (Schjødt, Heinskou 2007:17) Fordi man går ut fra tanken om at hele miljøet påvirker brukeren, er det altså viktig å skape et positivt og utviklende terapeutisk miljø. Det innebærer en erkjennelse av at det terapeutiske miljø påvirker så vel den individuelle utviklingen for brukerne, som terapeutens faglige og personlige utvikling. For at miljøet skal kunne fungere optimalt både for terapeutene og brukerne, er det derfor viktig i dette perspektiv at enhver konflikt eller begrensning i miljøet avdekkes og håndteres, slik at den negative påvirkningen minskes eller begrenses.

I den bredere betydningen kan begrepet miljøterapi defineres som:

”En behandlingsmodel, karakteriseret ved bestræbelsen på bevidst at tilrettelegge den samlede sum af organisatoriske, psykologiske, sociale og kulturelle påvirkninger, således at institutionen som helhed og relationerne heri fremmer psykisk udvikling.”

(Schjødt, Heinskou 2007:17)

Den miljøterapeutiske behandlingsinstitusjon tilrettelegges og organiseres derfor ut fra formålet om å hjelpe brukerne til å forbedre deres aktuelle psykiske tilstand. Institusjonen betraktes ikke kun som en organisatorisk ramme for forskjellige terapeutiske aktiviteter, men som en integrert terapeutisk helhet. (Schjødt, Heinskou 2007:17) Dette er noe både Bechgaards og Schjødt og Heinskous begrepsdefinisjoner legger et fokus på, å tilrettelegge miljøet slik at det fremmer en positiv utvikling hos brukeren. Bechgaards definisjon angir konkret miljøaktivitetene som tilgang til denne utvikling, hvor Schjødt og Heinskou legger vekt på helheten av det terapeutiske miljø og særlig relasjon mellom sosialarbeider og bruker som viktig i forhold til psykisk utvikling.

Forskjellen mellom den snevre og den brede anvendelsen av miljøterapibegrepet kan sies å være forskjellen mellom miljøterapi som bestemte aktivitetsbaserte behandlingstiltak og miljøterapi som en overordnet synsvinkel på den organisatoriske og behandlingmessige helhet som brukeren inngår i. Altså miljøterapi som del av en helhet eller miljøterapi som helheten. (Schjødt, Heinskou 2007:18) Helhetstenkningen utgjør på denne måten miljøterapiens dynamiske ideologi eller grunnlag, hvilket forutsetter en innsikt i de dynamiske prosesser som finner sted i behandlingsmiljøet på individ-, gruppe-, og organisasjonsnivå. For at miljøterapien skal være virkningsfull, må denne innsikt og tenkning manifestere seg konkret både i organiseringen av den miljøterapeutiske avdeling og i de daglige behandlings- og aktivitetstilbud. Aktiviteter som ikke er forankret i helhetstenkning og dynamisk forståelse kan derfor ikke gjøre krav på betegnelsen ”miljøterapi”, og omvendt får helhetstenkningen og den dynamiske forståelse ingen effekt før den avspeiler seg i det konkrete miljøterapeutiske arbeid. (Schjødt, Heinskou i Simonsen, Møhl 2010:636)

Det er noen enkeltelementer som kan fremheves som særlig sentrale i miljøterapien; kontaktpersonordningen, tilretteleggelse av hverdagen, samtalegruppen, aktivitetsgruppen, samt veiledning og personaletrening. Jeg vil kort beskrive noen av disse for å få en forståelse av miljøterapiens virkemidler og sentrale deler. Kontaktpersonordningen går ut på at hver klient tilknyttes én eller noen få kontaktpersoner som er hennes primære kontakt under oppholdet i

avdelingen. Oppgavene er både praktiske og relasjonelle, hvilket innebærer at kontaktpersonen skal ha overblikket over behandlingsforløpet og klientens tilstand. Hun skal koordinere behandlingsaktivitetene og hun skal være den som klienten henvender seg til med praktiske spørsmål og problemer. Samtidig skal kontaktpersonen være klientens nærmeste relasjonspartner i det terapeutiske miljø og den som klienten kan etablere en trygg og utviklende relasjon til. (Schjødt, Heinskou i Simonsen, Møhl 2010:636) Tilretteleggelse av hverdagen er et annet sentralt element i miljøterapien. Klientene tas med på de praktiske gjøremål i avdelingen og formålet i forhold til det kan blant annet være å motivere en passiv klient og å etablere konkrete situasjoner hvor klient og behandler kan møtes. Ved at behandlingsmiljøet får et hverdagsaktig preg hvor sosialt samspill blir sentralt, kan klientens patologiske reaksjonsmønstre bli synlige og tilgjengelige for undersøkelse og bearbeidelse. I tillegg legges det vekt på å etablere en fast hverdagsstruktur som kan gi klientene noen faste holdepunkter og at man gjennom stabilitet og struktur kan skape grobunn for endring og utvikling. (Ibid: 637) Aktivitetsgrupper er et annet element i miljøterapien som ofte benyttes som middel til å etablere kontakt og utvikle relasjoner. Det kan være faste ukentlige aktiviteter som fysisk aktivitet, kreativ gruppe eller lignende som opprettes for at klientene skal få en meningsfull hverdag og struktur, men først og fremst for at de kan utvikle sosiale kontakter og relasjoner i samspill med andre både klienter og ansatte. Aktivitetsgruppen kan ut over det gi de ansatte verdifull informasjon om klienten i forhold til ressurser og avdekning av problemområder hos den enkelte bruker. (Ibid: 639) Oppsummert kan man si at miljøterapi er terapi ved hjelp av den helhet som avdelingen utgjør. Det terapeutiske miljø vil derfor påvirke brukerne uansett hvor utviklingsfremmende eller ikke, miljøet er for brukerne. Det kan argumenteres for at et fruktbart terapeutisk miljø som evner å gjøre såvel enkelt elementene som miljøet i sin helhet og gjør det terapeutiske miljø til gjenstand for refleksjon og drøftelse, kan være helsefrembringende i det relasjonelle behandlingsarbeidet. (Schjødt, Heinskou i Simonsen, Møhl 2010: 629) Jeg interesserer meg derfor for å undersøke miljøterapien både som de enkelte deler den består av, men også som helhet. Jeg vil gå inn i de enkelte deler ved å se på hva miljøterapeutene selv forstår ved miljøterapi og hvilke kompetanser sosialarbeideren anvender. I forbindelse med kompetanser som miljøterapeutene anvender i praksis vil jeg samtidig ha blick på helheten da jeg anerkjenner at den ansattes personlige verdier og holdninger kan prege de vurderinger og handlinger hun tar i praksis og at brukeren påvirkes av disse.

Miljøterapiens oppgave kan altså beskrives som å skape betingelser som muliggjør og fremmer positiv forandring av brukeres psykiske tilstand. På denne måten er det et utviklingsperspektiv i

miljøterapien som handler om å bidra til endringsprosesser og utfoldelse av egenskaper og funksjonsnivå. Som del av dette inngår det også at man tilstreber å motvirke de negative konsekvenser av institusjonsbehandlingen. Som for eksempel ”institusjonalisering” som er risiko for at, spesielt de langvarige, brukere blir passive og uselvstendige, samt at de gradvist kan miste evnen til å klare en tilværelse utenfor institusjonens beskyttende rammer. Ut over dette kommer risikoen for at ubevisste destruktive krefter, som i særlig grad gjør seg gjeldende i et miljø preget av psykisk lidelse, blir dominerende og begrenser eller forhindrer positiv forandring av brukernes psykiske tilstand. Miljøterapien skal derfor tilrettelegges slik at den både fremmer utviklingspotensialet og begrenser destruktive krefter. (Schjødt, Heinskou 2007: 18, 19)

Miljøterapi tar altså utgangspunkt i hverdagens aktiviteter og gjøremål som involverer brukere og behandlere i tett kontakt. Det er visse karakteristiske trekk ved denne behandlingsform, samtidig som rammene kan virke åpne fordi det tar utgangspunkt i hverdagssituasjoner. Når konteksten for behandlingen ses i sammenheng med at det foreligger lite litteratur om hva miljøterapeuten faktisk *gjør*, men hva hun *bør* gjøre, kan det innebære at sosialarbeideren kommer mye i spill med sine personlige holdninger og verdier. Det vil si at hun kan bli en relativt stor påvirkningsfaktor for brukerens utvikling. Dette redegjøres nærmere for i neste avsnitt.

En vesentlig forutsetning for at et behandlingsmiljø kan være terapeutisk er som følge av behandlingens karakteristikk og sosialarbeiderens spillerom i denne behandlingsform, at personalet hele tiden reflekterer over de dynamiske prosesser i miljøet på individ-, gruppe-, og organisasjonsnivå. Veiledning kan i miljøterapien være en uunnværlig metode til refleksjon og økt innsikt i de prosesser som utspiller seg blant klienter og personalet. (Schjødt, Heinskou i Simonsen, Møhl 2010: 639) For å sikre at det terapeutiske miljø er utviklingsskapende, kan man argumentere både for å fremme et personlig ansvar for den enkelte medarbeider, men også til organisasjonen og dens ledelse. En slik tilretteleggelse av miljøet som påvirkning på brukerens utvikling, stiller visse krav til den enkelte medarbeider og de kompetanser hun anvender i arbeidet. Så vel som hvilke muligheter hun har til å utvikle seg faglig og personlig i arbeidet. Én måte å sikre et utviklingsskapende miljø kan altså være bruk av veiledning. Jeg vil nå belyse miljøterapeutens adgang til skjønnsutøvelse i arbeidsutførelsen.

2.1.3 Miljøterapeutens adgang til skjønnsutøvelse

Yehekel Hasenfeld kaller ansatte i ansikt-til-ansikt relasjoner som frontlinjemedarbeidere eller ”street-level- byråkrater”. Deres arbeid karakteriseres ved at de er i konstant kontakt med klientene

og at de har relativt stor selvstendighet og adgang til å utøve skjønn. Dermed kan deres egne personlige holdninger og atferd i stor grad kan påvirke klienthåndteringen ved at de får en markant innflytelse på de klienter de omgås. Hasenfeld hevder at organisasjonens direkte adgang til å kontrollere denne ansikt-til-ansikt kontakt er begrenset av flere grunner, og at dette kan gi stor makt til sosialarbeideren og asymmetri i relasjonen. (Hasenfeld 2003: 173) Miljøterapeuter går inn under betegnelsen fronlinjemedarbeidere da de, som vist under beskrivelsen av denne behandlingsform, er i nær kontakt med brukere.

En kontroll fra organisasjonens side kan tolkes som mangel på tillit til medarbeidernes evne til å utføre deres arbeidsoppgaver. Ut over det er det tro på at en kontroll kan virke negativt inn på utviklingen av positive og innfølede relasjoner mellom klient og medarbeider. I tillegg kan en kontrollering av arbeidsutøvelsen reise kritiske spørsmål i forhold til fortrolighet og beskyttelse av klienters rett til privatliv. Endelig vil en slik kontroll være svært kostbar å sette i verk. Som resultat av dette er organisasjoners mulighet for kontroll begrensede, og medarbeideres atferd, eventuelle misbruk og feilaktig skjønnsutøvelse er vanskelig å oppdage. Det gir fronlinjemedarbeidere en betydelig makt over klientene, fordi de både kontrollerer og råder over de serviceringer som klientene har bruk for. (Ibid: 174, 175) Altså kontrollerer medarbeiderne både den informasjon som kommer fra klienten og den informasjon som medarbeideren gir til klienten. For eksempel kan den ansatte utøve et betydelig skjønn når det gjelder behandling av søknader om sosiale ytelser, i forhold til hva av klientens informasjon som skal aksepteres, hvordan opplysningene registreres, og hva som blir gitt av informasjon om prosedyrer, regler og rettigheter til klienten. (Ibid: 223)

Til tross for at sosialarbeiderne kan ha en lav posisjon i den formelle autoritetsstruktur i organisasjonen, gir alle disse trekk ved arbeidet fronlinjemedarbeideren en stor frihet til skjønnsutøvelse, fordi de arbeider med situasjoner som er for komplekse til at det kan lages rutiner og som krever en individuell behandling ut fra den spesifikke klients situasjon. (Hasenfeld 2003: 221-223) Det ideologiske fundament for sosialt arbeid hvor prinsipper om individuell behandling og ressursfokusert arbeid står sterkt, legitimerer skjønnsutøvelse og partikularisme i arbeidet og fører til en asymmetri i møtet mellom sosialarbeider og klient, argumenterer Hasenfeld. (Ibid: 175)

Yehekel Hasenfeld angir flere karakteristiske egenskaper for borgerservicerende organisasjoner, som argumenterer for sosialarbeiderens adgang til skjønn. Hvilket innebærer at arbeidet kan bli individuelt og preget av hjelperens personlige verdier og holdninger. Det gjelder for organisasjoner

som NAV²⁴, psykiatriske institusjoner, krisesenter eller lignende, som først og fremst har det til felles at det er verdiladede, selvaktiverende mennesker som tjener som ”råstoffet”. (Hasenfeld 2003: 164) Sosialarbeidere som klienter besitter moralske og kulturelle verdier som de har med seg inn i møtet og som både definerer deres identitet og sosiale status. Brukernes alder, kjønn, etnisitet, fysiske trekk, holdninger og meninger og den samlede atferd, blir fortolket og tillagt en sosial betydning i møtet med sosialarbeideren i det pågjeldende organisasjon. Organisasjonens medarbeidere foretar således moralske vurderinger av klientene fordi de selv besitter moralske og kulturelle verdier, og klienters egenskaper blir altså ikke oppfattet eller behandlet som ”objektiv” informasjon. (Ibid: 165) Det gir sosialarbeiderne en relativ stor adgang til å prege arbeidet gjennom sine personlige verdier og holdninger, fordi man altså møtes som moralske verdiladede mennesker sammen med organisasjonens begrensede adgang til å kontrollere disse medarbeidere. Ved at sosialarbeideren har handlefrihet og mulighet til å påvirke beslutninger som får konsekvenser for brukeren, vil det dermed også kunne være en fare for at overgrep eller krenkelser kan finne sted.

Utover at sosialarbeiderne som moralske subjekter påvirker arbeidet, er det også organisatoriske faktorer som virker inn på hvordan hun utøver arbeidet og skjønnet. Hasenfeld hevder at det i enhver borgerservicerende organisasjon ligger en eksplisitt eller implisitt menneskemodell som er forankret i et sett sosiale og kulturelle verdier, og som moralsk legitimerer vurderingsgrunnlaget som benyttes av medarbeideren. Valg av vurderingsgrunnlag innebærer derfor også et valg av moralsystem. Dette moralsystemet viser seg gjennom de kriterier som medarbeiderne benytter seg av når de vurderer egnethet, evaluerer og klassifiserer klienten, velger løsningstilgang og vurderer resultater. Som eksempel viste observasjoner av en ghettoskole at en lærer ga mere oppmerksomhet og anerkjennelse til, samt en større anstrengelse, for å undervise de barn som hadde samme kulturelle og moralske verdier som lærerens egne, enn for de elever som motsvarte disse. De barn som ikke levde opp til hennes standarder ble således definert som moralsk mindreverdige. (Hasenfeld 2003: 166) På denne måten kan både medarbeiderens egne verdier og erfaringer, samt organisasjonens ideologiske grunnlag, spille inn på praksisutøvelsen og dermed påvirke brukeren. Det gir miljøterapeuten et stort spillerom og mulighet til å prege behandlingen og kontakten med brukeren som hun vurderer er best. I forhold til at det er sårbare og utsatte mennesker som er i behandling, reiser det noen etiske utfordringer i sammenheng med miljøterapeutens adgang til skjønn og manglende kontroll av arbeidsutførelsen.

²⁴ NAV tilsvare det som i Danmark heter Jobcenter.

Sosialarbeideren har altså et stort spillerom for skjønnsutøvelse i sitt arbeid, slik at hun kommer til å prege møtet med sine moralske og verdiladete vurderinger. At sosialarbeideren preger arbeidet med sine individuelle vurderinger gir en frihet, samtidig som det altså setter fokus på det personlige ansvar som sosialarbeideren har i forhold til å løpende stille seg kritisk til det hun gjør og reflektere omkring sin praksis. Utover å kvalitetssikre sin praksis, vil det også innebære at hjelperen søker å være det bevisst sin påvirkning på brukeren.

I forlengelse av dette er det derfor vesentlig å gå videre til hvilke kompetanser den profesjonelle benytter seg av i det miljøterapeutiske arbeidet, for å belyse nærmere den faglige og den personlige dimensjonen av arbeidet.

2.2 Hvilke faglige og personlige kompetanser ligger i det profesjonelle arbeidet?

Presentasjonen av miljøterapi som behandlingsbegrep viser hvordan det ligger til grunn en forståelse av miljøet som påvirkning og kilde til endring og utvikling for brukeren. Det neste spørsmål jeg vil stille er hvilke faglige og personlige ferdigheter og kompetanser sosialarbeideren anvender i dette miljøterapeutiske arbeidet. For å besvare det vil jeg først presentere profesjonsbegrepet for å gi en forståelse av sosialt arbeid som profesjon og hva det innebærer for praksisutøvelsen. Deretter vil jeg ta for meg den personlige dimensjonen av arbeidet og hvordan de personlige og individuelle faktorer ved arbeidet spiller inn på miljøterapeutens handlingsrom. Videre vil jeg, gjennom en forståelse av relasjonens betydning i forhold til å bidra til utvikling og endring hos brukeren, belyse hvilke personlige og faglige kompetanser sosialarbeideren anvender i sin praksis.

2.2.1 Sosialt arbeid som semiprofesjon

Jeg vil se nærmere på hva som kjennetegner profesjonsbegrepet, da jeg går ut fra at profesjonen rommer noen faglige kompetanser som sosialarbeideren trekker på i arbeidet. For å komme nærmere hvilke faglige kompetanser miljøterapeuten anvender i sitt arbeid vil jeg derfor se nærmere på hvordan sosialt arbeid som profesjon kan oppfattes og hva det innebærer for praksisen.

Ordet ”profesjonell” kommer fra det latinske ord ”professio” og betyr ”offisielt erklært yrke”. Opprinnelig ble ordet brukt om prester og kirkens menn, da det var disse som definerte samfunnets kulturelle, sosiale og økonomiske normer og regler. De fungerte på denne måte som voktere for den sosiale orden. Etter hvert som oppgavene ble for store og spesialiserte, tildelte kirken og kongen særlig utvalgte borgere som skulle ivareta disse viktige samfunnsmessige oppgaver. De titler som

ble opprettet skulle beskyttes og herav kom særlige avtaler om autorisasjon og eksklusivitet for de ulike fagområdene. Det gjaldt som de første leger, farmasøyter og jurister. Den tradisjonelle profesjonsdefinisjonen innebar derfor at fag med høyt teoretisk utdannelsesinnhold, høy grad av selvstendighet og teoretisk kompetanse, fikk vesentlig status i samfunnet og stor mulighet til å påvirke samfunnets utvikling. Denne sterke fagmonopoliseringen med beskyttede yrkestitler, særlig kunnskap og fagkompetanser, førte til at menneskene med disse titler stod fri for utenfrakommende krav samtidig som de tjente en betydelig samfunnsmessig funksjon. (Weicher i Weicher og Fibæk Laursen 2003, s. 71, 72) På denne måten var den tradisjonelle oppfattelsen av profesjonalitet sterkt knyttet til maktutøvelse, da det var borgere med spesifikke beskyttede yrkestitler som hadde kunnskap og viten og med det innflytelse på så vel den samfunnsmessige dagsorden som beslutninger. Profesjonsbegrepet har endret seg med tiden, slik at det i dag brukes om mange forskjellige yrker og titler. Man kan derfor si at makten i dag ikke lenger kun er profesjonsbetinget, men også avhengig av andre faktorer i et demokratisk samfunn som vårt. Samtidig kan det argumenteres for at visse høystatus yrker, som jurister og leger fortsatt kan sies å være, har en viss makt fordi deres kunnskap og viten er sterkt vitenskapelig og teoretisk fundert, som vi er avhengig av at noen kan bedre enn allmennheten. For eksempel er vi nødt til å stole på at legen kan vurdere vår helsetilstand og sette lit til hennes vurdering.

Yehekel Hasenfeld kobler makt til profesjonell status fordi det innebærer en kontroll over kunnskaper og ferdigheter som ikke umiddelbart kan erstattes. Han henviser "profesjonalisme" til de ideologier som definerer profesjonens verdier og oppgaver, hvilket angir den ideologiske og atferdsmessige kodeks for profesjonens medlemmer. Profesjonell makt viser seg således ved at profesjonsmedlemmene er i stand til å fastlegge og kontrollere vilkårene omkring deres arbeid og ved at de oppnår autonomi i forhold til organisatorisk kontroll og administrativ autoritet. Yrkene varierer i graden av profesjonalisering, fra leger som besitter den høyeste grad av profesjonell makt, til sosialarbeidere som kan klassifiseres som semiprofesjonelle. Det som best kjennetegner semiprofesjonelle er at de mangler eksklusiv kontroll over deres arbeid og kunnskaper, til tross for at staten anerkjenner deres særlige domener ved at det er opprettet studier og utdannelser for profesjonen. På grunn av at de ikke har rett til eksklusiv kontroll over den viten som semiprofesjonen hevder de er eier av, er de semiprofesjonelle gjenstand for større evaluering og administrativ autoritet fra organisasjonens side. Og derav har de mindre kontroll over innholdet og omstendighetene omkring deres arbeid. På dette grunnlag kommer Hasenfeld frem til at de organisatoriske faktorer i stor grad påvirker sosialarbeideres holdninger til sosial handling, til

hvordan de oppfatter deres profesjonelle roller og utfører deres plikter. Disse semiprofesjonelle er typisk sosialarbeiderne som klientene mest sannsynlig møter når de kommer i kontakt med det sosiale system. (Hasenfeld 2003: 229-231) Fordi sosialt arbeid som vitensgrunnlag ikke har den tyngde som andre sterkere profesjoner har, så kan det klassifiseres som en semiprofesjon, hvilket betyr at sosialarbeiderne er underlagt sterkere profesjoner og kontroll over omstendighetene for arbeidet og har mindre adgang til maktutøvelse. Hasenfeld²⁵ har samtidig argumentert for at sosialarbeiderne har en relativt stor adgang til skjønn og handlefrihet i sin praksis, fordi organisasjonene har begrenset adgang til kontroll av arbeidet. Ut fra klassifiseringen av sosialt arbeid som semiprofesjon hevder Hasenfeld altså at de organisatoriske forhold vil prege sosialarbeiderens praksisutførelse.

Videre argumenterer Hasenfeld at sannsynligheten for at det kan oppstå konflikter med semiprofesjonelle er større da de ikke har makt til å hevde profesjonell autonomi og kontroll over sine arbeidsforhold. Hvis sosialarbeidere er ansatt i en multiprofesjonell organisasjon, blir de mest sannsynlig henvist til å utføre aktiviteter som betraktes som mindre ønskelige av de andre profesjoner. Som for eksempel å skulle arbeide med utfordrende klienter, utføre oppgaver som ikke er fagspesifikke eller profesjonelt krevende og at de kan fungere som støtputer mellom klienter og de mer prestigefylte profesjonelle som for eksempel psykiatere og psykologer. I de tilfeller der sosialarbeiderne ikke er dominert av andre sterkere profesjoner, er de fortsatt dominert av en administrativ autoritet, hevder Hasenfeld. I motsetning til hva som gjelder i det byråkratiske system, er ofte den profesjonelle og administrative autoritet, i blant annet døgningstusjoner, diffus fordi overordnede ofte er kollegaer som er blitt forfremmet eller satt på spesifikke poster. (Hasenfeld 2003: 232) Det kan altså bety at miljøterapeuten, til tross for at hun er semiprofesjonell, allikevel har relativt stor handlefrihet og mulighet til å påvirke omstendighetene rundt arbeidet. Strukturen kan kanskje ofte være løsere i det miljøterapeutiske felt, således at det er en leder, men at det kan være en tendens til at lederne også jobber ”på gulvet” sammen med de andre ansatte. Dermed er disse institusjoner mindre hierarkisk oppbygget enn i mere byråkratiske systemer som NAV eller lignende. På den måten kan det argumenteres for at sosialarbeiderne i døgningstusjoner får relativt stor makt i sin daglige praksis, fordi de ikke er underlagt streng kontroll eller overvåkning fra institusjonens side, men at de har frihet til å ta avgjørelser og vurderinger i sin praksis.

²⁵ Jf. s. 29f

Som beskrevet tidligere hevder altså Hasenfeld at organisasjonen har begrenset mulighet til å kontrollere frontlinjemedarbeideres arbeidsutførelse. Hvis det er mangel på direkte adgang til medarbeideres atferd fra organisasjonens side, vil man kunne søke å kontrollere og påvirke de ansattes motivasjon, holdninger og verdier på andre måter, ifølge Hasenfeld. Veiledning er en måte å utøve kontroll på der målet er å oppnå holdningsmessig og ideologisk konformitet. Den informasjon man får gjennom veiledning om medarbeideres holdninger og verdier fungerer som en erstatning for og en indirekte måling av deres faktiske atferd. (Hasenfeld 2003: 241) Noe av grunnen til at veiledning betraktes som så viktig i det miljøterapeutiske felt kan være fordi sosialarbeiderne, som Hasenfeld argumenterer for, kan ha relativt stor frihet og påvirkning på sin egen praksis. De foretar skjønnsmessige vurderinger samtidig som deres vitensgrunnlag ikke er eksklusivt deres og dermed ikke gir den tyngde og enerett som andre sterkere profesjoner har. Derfor kan veiledning ha blitt legitimisert både fordi sosialarbeiderne ønsker å få styrket sine profesjonelle kompetanser, men også fordi lederne har en interesse av å få tilgang til kontroll av arbeidet og sikre kvaliteten av praksisen.

2.2.2 Det personlige engasjement for arbeidet.

Hasenfeld argumenterer som nevnt for at sosialt arbeid er en semiprofesjon, hvilket innebærer at det er et større handlingsrom for hvordan man agerer i de forskjellige situasjoner og derfor at det sosiale arbeidet ikke kun er fagbettinget, men også individuelt og organisatorisk betinget. Altså at sosialarbeideren preger arbeidet med sine individuelle valg og vurderinger samtidig, som institusjonen hun er ansatt i også legger noen ideologiske føringer for praksisutøvelsen. Det er denne personlige dimensjon av arbeidet jeg nå vil se nærmere på.

Slik begrepet profesjonalitet og personlighet tradisjonelt har blitt oppfattet, står de som hverandres motsetninger. I dag er tendensen at man i høyere grad oppfatter begrepene som stående i et gjensidig avhengighetsforhold, men stadig vekk er ofte den dagligdagse oppfattelsen av begrepet profesjonalitet at det har med objektivitet, distanse, overblikk og innsikt å gjøre, i motsetning til personlighet som ofte forstås som forbundet med følelser, nærvær, innlevelse og involvering. Det kommer til uttrykk når man hører sosialarbeidere beskrive en situasjon der de først og fremst handlet ut fra følelsesmessig engasjement, som at ”man ikke var helt profesjonell i den situasjonen”. Også blant mange studenter på sosialfaglige linjer kan man se denne oppfattelsen av at å være profesjonell betyr at man er i stand til å forholde seg objektivt i betydningen nøytralt til en situasjon eller til et menneske. (Grundtvig Buss i Weicher, Fibæk Laursen 2003: 108, 109) De senere år har

det kommet mer og mer fokus på sosialarbeiderens personlige egenskaper og kvalifikasjoner. Det er ikke alene de faglige kompetanser hun skal lære seg, hun skal også utvikle sin personlighet og være til stede som et helt menneske. Denne tendens ses ikke kun i offentlige organisasjoner som yter støtte, pleie eller behandling til andre mennesker, men også i det private næringsliv der man sender medarbeidere til selvutviklingskurser og lignende. (Ibid: 107) Når man for eksempel som miljøterapeut jobber med andre mennesker, får spørsmålet om personlig involvering ennå et aspekt, nemlig de personlige relasjoner til klientene. (Fibæk Laursen i Weicher, Fibæk Laursen 2003:13) Det er derfor interessant, i lys av profesjonsbegrepet, å se nærmere på hva som ligger i den personlige dimensjonen i utøvelsen av hjelpearbeidet.

For å belyse den profesjonelles personlighet kan det være aktuelt å se nærmere på drivkraften bak valg av utdanning, fordi det kan si noe om mennesket bak yrket. Grunnleggende kan det kanskje for mange sosialarbeidere være ønsket om å hjelpe andre mennesker som har det vanskelig, som gjør at de søker seg inn på utdannelsen. Det kan gi en tilfredsstillende og glede å kunne gjøre en forskjell for andre. Det motiverende i forhold til å velge utdanning som sosionom eller barnevernsrådgiver kan være at man får et arbeid som gir dypere mening for en selv. (Strauss i Weicher, Fibæk Laursen 2003: 219) I tillegg kan solidaritetstanken og ønsket om sosial rettferdighet, for noen utgjøre en viktig drivkraft i arbeidet. Det kan argumenteres for at drivkraften til å utføre det sosiale arbeidet har betydning for hvordan det utføres i praksis. Om sosialarbeideren oppfatter seg som ekspert eller som et redskap til hjelp for klientenes valg har betydning for hvilken relasjon som kan utvikle seg mellom klient og sosialarbeider. (Ibid: 220, 221) Det kan være at mennesker som velger denne type utdanning og yrkesvei har noen fellestrekk, fordi de søker å hjelpe andre utsatte mennesker hvilket forutsetter en medmenneskelig tilgang og evne til medfølelse og empati med andre. Hvis drivkraften for valg av utdanning skal kunne ha en direkte betydning for arbeidet, innebærer det at sosialarbeideren har et spillerom for individualitet og autonomi i sin praksisutøvelse. Dette vil jeg, utover den teori som allerede er presentert om emnet, belyse i neste avsnitt gjennom å se på hva miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag består av.

2.2.3 Miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag

For å besvare hvilke faglige og personlige kompetanser miljøterapeuten benytter seg av i sin daglige praksis kan det være nødvendig med et innblikk i hva sosialarbeideren trekker på av kunnskap og

viten. Jens Guldager fremlegger i sin artikkel²⁶ for at praktikerens kunnskapsgrunnlag innenfor sosialt arbeid består av tre slags vitensformer som de anvender i mere eller mindre grad i sin praksis. Guldager henviser i sin redegjørelse til ulike forskere som har bidratt til forståelsen av sosialarbeiderens kunnskap som delt opp i tre typer viten.

For det første nevner Guldager vitenskapelig teori, som kan betegnes som teori underkastet vitenskapelige kriterier og krav, altså forskningsbasert viten eller forskningsbaserte kunnskaper. De vitenskapelige kunnskaper som er spesielt relevante for sosialarbeideren handler om de kunnskaper som retter seg mot menneskers handlinger, handlemønstre, muligheter, begrensninger osv. (Guldager i Gamst, Halskov og Lentz 2007: 40) Den teoretiske viten er en abstrakt viten som kun er retningsgivende for hvordan sosialarbeideren skal oppfatte et fenomen og hva hun skal være oppmerksom på i den forbindelse. Guldager argumenterer derfor for flere forhold ved den teoretiske viten som gjør den utilstrekkelig i forhold til hvordan hun konkret skal handle i forhold til brukeren. Teoretisk viten er som nevnt abstrakt viten, hvilket innebærer at den ikke kan si noe om hvordan man konkret skal handle i de ulike situasjoner som kan utspille seg i den daglige praksis. De forskjellige situasjoner som praksisen inneholder, er både mangfoldige og sammensatt. Teorien kan derfor ikke romme handlingsanvisninger for denne komplekse virkelighet. Det betyr at sosialarbeideren ikke har en sikker, fullstendig eller dekkende viten i den konkrete situasjon. (Ibid: 44, 45) Det skyldes videre at sosialt arbeid favner om normative og etiske elementer og dilemmaer, fordi man arbeider med mål og innsatser i forhold til mennesker i uønskede sosiale tilstander. Og fordi det bak disse elementer og dilemmaer ligger verdibaserte oppfattelser om hva som er akseptabelt, uakseptabelt, avvikelser, ønskede og uønskede tilstander, legitime behov osv. De verdibaserte forestillingene kan ligge i den gjeldende lovgivning, i de sosialpolitiske retningslinjer, i den profesjonelle kultur, i organisasjonskulturen samt hos den enkelte sosialbehandler. Vitenskapelig teori og viten kan ikke belyse eller veilede om disse etiske eller normative sider av det sosiale arbeidet, argumenterer Guldager. Allikevel kan vitenskapelig teori gi sosialarbeideren en overordnet kunnskap som kan være retningsgivende på et abstrakt plan, selv om det ikke kan omsettes direkte til konkret praktisk handling. (Ibid: 46) I tråd med denne argumentasjon vil det altså si at miljøterapeutens teoretiske fundament ikke kommer til å prege hennes handlen og

²⁶ Guldager, Jens, *Viden og handling – overvejelser over praktikerens kundskabsgrundlag*. I Gamst, Birthe, Halskov, Therese og Lentz, Brian (2007), *På sporet af kundskabens veje i socialt arbejde*. Socialpolitisk Forlag, København.

vurderinger i alle foretakende, fordi teorien ikke kan virke konkret retningsanvisende for hennes komplekse praksis. Det vil bety at det er andre forhold som spiller inn på arbeidsutøvelsen.

En annen vitensform som sosialarbeideren trekker på er, ifølge Guldager, praktisk teori²⁷. Praktisk teori eksisterer som *instrument for* sosial handling, motsatt vitenskapelig teori som *handler om* sosial praksis. Den handler derfor om hvordan vi kan gjøre det bedre, i stedet for å spørre om hva vi gjør og hvorfor. (Ibid: 47) Forenklet forklart kan man si at den praktiske teori omfatter sosialarbeiderens profesjonelle og faglige bagasje, utover den vitenskapelige viten hun har med seg. Denne praktiske teori har hun tilegnet seg gjennom utdanning, videreutdanning, erfaringer og de refleksjoner, diskusjoner, oppfattelser med mer som det har gitt henne. Således kan den praktiske teori som sosialarbeideren har med seg i arbeidet, være mere eller mindre bevisst og eksplisitt. Noe kan være uuttalte selvfølgeligheter og ubevisst viten, mens annet kan være eksplisitte verdibaserte teorier og ideologier. (Guldager i Gamst, Halskov og Lentz 2007: 48) Den praktiske teori kan altså stamme fra sosialarbeiderens utdanning, egne faglige erfaringer og den faglig input hun har tilegnet seg fra organisasjonen hun arbeider i. Derutover kan den stamme fra de profesjonsfaglige etiske retningslinjer, de samfunnsmessige endringer i forhold til utvikling av nye sosiale problemer, endrede vilkår for utførelsen av arbeidet, samfunnsmessige ideologier eller lignende. (Ibid: 49) Guldager poengterer at det inntil videre ikke finnes mye forskning omkring sosialarbeidernes praktiske teori, og at forskning på dette området vil være fruktbart i forhold til å få praktikernes kunnskapsgrunnlag for den sosiale innsats mere eksplisitt. (Ibid: 50) Det er fordi han nettopp mener at det er en del av sosialarbeidernes vurderings- og handlegrunnlag. Som nevnt gjelder det også for miljøterapien at det foreligger lite viten omkring hva miljøterapeuten faktisk gjør.

En tredje vitensform som Guldager nevner er sosialarbeiderens praktiske sans. Den praktiske sans²⁸ er det samlede handlingsberedskap som hun har tilegnet seg gjennom personlige og faglige erfaringer og levde liv. Det er en ikke-bevisst viten, men stabile og ubevisste holdninger. Guldager forstår det som taus viten og empati. Denne ubevisste viten inngår i sosialarbeiderens kunnskapsgrunnlag og handleberedskap. (Ibid: 51) Det kan forstås som at det kan handle om for eksempel sosialarbeiderens drivkraft bak valg av utdanning, fordi valg av yrkesretning kan angi noen av hennes verdier og holdninger som sier noe om henne som person. Hvilket som vist kan

²⁷ Begrepet praktisk teori kan henvises til Pierre Bourdieus begrep "doxa" hvilket handler om det rette, riktige og fremherskende syn som etablerer orden i en organisasjon. (Guldager i Gamst, Halskov og Lentz 2007, s. 48)

²⁸ Begrepet praktisk teori kan henvises til Bourdieus habitusbegrep. (Guldager i Gamst, Halskov og Lentz 2007, s. 51)

spille inn på hvordan arbeidet utføres, fordi sosialarbeideren har relativt stor selvstendighet og adgang til skjønn.

Guldager viser ved redegjørelsen av sosialarbeiderens kunnskapsgrunnlag, at det er flere typer viten og forhold som spiller inn på de vurderinger og handlinger miljøterapeuten foretar seg i den daglige praksis. Ifølge Guldager bør det være et formål for forskningen å eksplisitere praktikerens kunnskapsgrunnlag av flere årsaker. Først og fremst fordi det vil kunne øke kvaliteten av den sosiale innsats og styrke forutsigbarheten i arbeidet. Det vil kunne føre til økt rettssikkerhet for brukerne. (Ibid: 54) Undersøkelser omkring hva som spiller inn på sosialarbeiderens arbeidsutførelse er derfor viktig både i forhold å lette arbeidet for den enkelte, fordi det kan føre til et mere forutsigbart og retningsangivende arbeid, men også med tanke på brukerens opplevelse av å kunne vite hva hun skal forvente i møtet med sosialarbeideren.

Denne sonndring mellom ulike vitenformer som sosialarbeiderens kunnskapsgrunnlag viser hvordan det kan sies både å være noen faglige og personlige kompetanser som hun trekker på i sitt arbeid. I tillegg til at sosialarbeideren har tilegnet seg noen fagspesifikke teorier og kunnskap, kan hun også prege arbeidet gjennom sine verdibaserte forestillinger og holdninger. Det kan føre til en veldig forskjelligartet praksis, avhengig av hvilken sosialarbeider brukeren møter. Jeg vil nå se nærmere på hvordan man kan forstå relasjonens betydning i miljøterapien, fordi det er et viktig element i forhold til å muliggjøre endring og utvikling hos brukeren.

2.2.4 Hvordan kan man forstå relasjonens betydning i miljøterapien?

I et miljøterapeutisk perspektiv er et viktig element i behandlingen å etablere profesjonelle relasjoner mellom behandler og bruker. Derfor er det sentralt å se nærmere på hvordan man kan forstå relasjonens betydning i et endringsperspektiv og hva det innebærer av kompetanser for sosialarbeideren. For å besvare dette vil jeg først benytte meg av Anne-Lise Løvlie Schibbyes dialektiske relasjonsforståelse for å forstå individene i relasjonen, samspillet mellom behandler og bruker og hvordan utvikling kan fasiliteres. Deretter vil jeg presentere et utdrag av John Bowlbys tilknytningsteori for å gi et innblikk i den tidlige forskning på menneskets indre prosesser, fordi mange nordiske miljøterapeutiske institusjoner baserer sin relasjonsforståelse på de tidlige teoretikere som Bowlby er en av representantene for.

2.2.4.1 Dialektisk relasjonsforståelse mellom behandler og bruker

Jeg vil nå presentere en dialektisk relasjonsforståelse rettet mot relasjonen mellom behandler og bruker. Den dialektiske forståelse presenteres først og fremst gjennom Anne-Lise Løvlie Schibbye. Det kan bidra med en forklaring på hvordan relasjonen kan forstås i forhold til å muliggjøre utvikling og endring hos brukeren, samt hvordan denne utvikling faciliteres i kontakten. Videre gir presentasjonen et bilde av hva som er i spill i relasjonen og hva den profesjonelle bør være oppmerksom på i dette arbeidet i forhold til egen rolle og reaksjoner.

Den viten som nyere utviklingspsykologien har bidratt med, som har sprunget ut fra blant annet John Bowlbys tilknytningsteori²⁹, er at vi er aktive individer i sosialt samspill hele livet, avhengige av hvordan vi blir møtt og fortolket av andre mennesker. Det har bidratt til at man har blitt mer og mer opptatt av relasjonens betydning, uansett om det er snakk om forholdet mellom omsorgspersoner og spedbarn, voksne som har bruk for hjelp eller gamle demente. At man forstår sosialt arbeid som relasjonsarbeid kan kobles til den forskning og kunnskap som utviklingspsykologien har bidratt med. Det er dog flere forskjellige måter å forstå forholdet mellom individ og relasjon, derfor er det ikke entydig hva det innebærer å jobbe relasjonsorientert. (Møller i Lihme 2008: 123)

I den sosiale sektor, herunder psykiatrien, betraktes ofte den menneskelige arbeidskraft som hovedressursen i arbeidet. Behandlingen kan innebære gjenopptrening av biologiske dysfunksjoner, å styrke de psykiske funksjoner samt å forandre sosial atferd. At den menneskelige arbeidskraft er et sentralt redskap i dette behandlingsarbeidet, innebærer at man som profesjonell inngår i en relasjon til brukerne. Hver bruker skal møtes på en måte slik at det er mulig å kommunisere om de psykiske og sosiale konflikter og symptomer som gjelder for den enkelte. Behandleren bør derfor møte brukeren med en åpenhet. Samtidig er ethvert møte med en ny bruker et unikt møte, fordi alle individer er forskjellige, hvilket betyr at det kun i begrenset omfang lar seg innfange av sykdoms klassifikasjonssystemene. I denne kontakten mellom behandler og bruker kan det fellesmenneskelige spille en avgjørende rolle, fordi man inngår i en kommunikasjon menneske til menneske. Dog hvor den ene er behandler og den andre bruker, men hvor den fellesmenneskelige relasjon dem i mellom er avgjørende. Det vil si at det ikke kun er brukerens symptomer og reaksjoner som er i spill, men også behandlerens bevisste og ubevisste reaksjoner, innlevelse,

²⁹ Presenteres s. 46f

forståelse og faglige fortolkning av situasjonen. Således forutsetter et vellykket behandlingsforløp ikke bare at behandler er i stand til å lytte til og forstå brukerens problematikk, men også at hun i stor grad har styr på eller evner å bearbeide sine egne bevisste eller ubevisste reaksjoner i kontakten. (Schjødt, Heinskou i Simonsen, Møhl 2010: 630) Selv om behandleren møter brukeren som et medmenneske, kan det argumenteres for at den faglige dimensjonen bør spille en større rolle for en miljøterapeutisk behandling. Fordi det handler om mere enn kun å være sammen med brukeren.

Å kunne forstå den samspillsprosess som danner grunnlag for hjelperens vurdering av hvilken behandling som er den rette for den enkelte bruker, krever mere enn det fellesmenneskelige nærvær. Fordi nærvær alene er ufundert og derfor ikke kan utgjøre hovedelementet i en terapeutisk sammenheng. Det krever i høy grad både erfaring og teoretisk forståelse. Erfaring gir rutine i arbeidet, men ikke nødvendigvis utviklingsforståelse og dybde. Mens teori alene, uten nærvær og erfaring, skape distanse og mulighet til feilaktige vurderinger uten høyde for det unike menneske som er i behandling. (Schjødt, Heinskou i Simonsen, Møhl 2010:630) Selv om det fellesmenneskelige kan være et viktig element i relasjonen mellom behandler og bruker, inngår det altså noe mere enn et medmenneskelig nærvær i en miljøterapeutisk behandling. For at en relasjon skal ha en terapeutisk og utviklingsfremmende hensikt så krever det at behandleren er faglig og teoretisk velfundert, slik at hun baserer sin innsats og behandling omkring spesifikk viten på området. I tillegg krever det at hun kan bearbeide og være bevisst hvordan hun selv er i spill i relasjonen. En utvidet forståelse av relasjonen kan derfor tjene til å forklare dette samspill og hva behandleren skal være oppmerksom på i møtet.

Løvlie Schibbye presenterer i sin bok en dialektisk relasjonsforståelse når hun søker å forklare aspekter ved ”selvet i relasjonen”, som omhandler hvordan selvet utvikles eller feilutvikles i dialog med andre. (Løvlie Schibbye 2010: 36) Dialektikkens bidrag, tradisjonelt presentert av blant andre G.W.F. Hegel³⁰, gir et perspektiv på forståelsen av selvet og av relasjoner. Dialektikken motsetter seg et positivistisk vitenskapsideal, noe som innebærer at man ikke ser på mennesket som forutsigbart og kvantifiserbart, men i stedet retter fokus på sammenhenger og relasjoner i forståelsen av individet. En slik forståelse ser årsakssammenhenger som sirkulære i betydningen gjensidige, hvilket betyr at man ikke kan studere mennesket som separate objekter, fordi forskeren står i relasjon til de mennesker hun studerer. Dialektikken understreker sammenhengen mellom

³⁰ Tysk filosof (1770-1831)

indre selv-prosesser og forholdet til andre, hvilket betyr at individet forstås både som enhet og i gjensidighet til andre. På den måten er det en dialektikk mellom indre prosesser i selvet og prosesser i selvets samspill med andre. (Løvlie Schibbye 2010: 36-38) Det vil altså si, overført til den miljøterapeutiske scene, at en forståelse av relasjonens betydning innebærer å ha blikk for prosesser innad hos både bruker og behandler, samt på hva som utspiller seg i møtet.

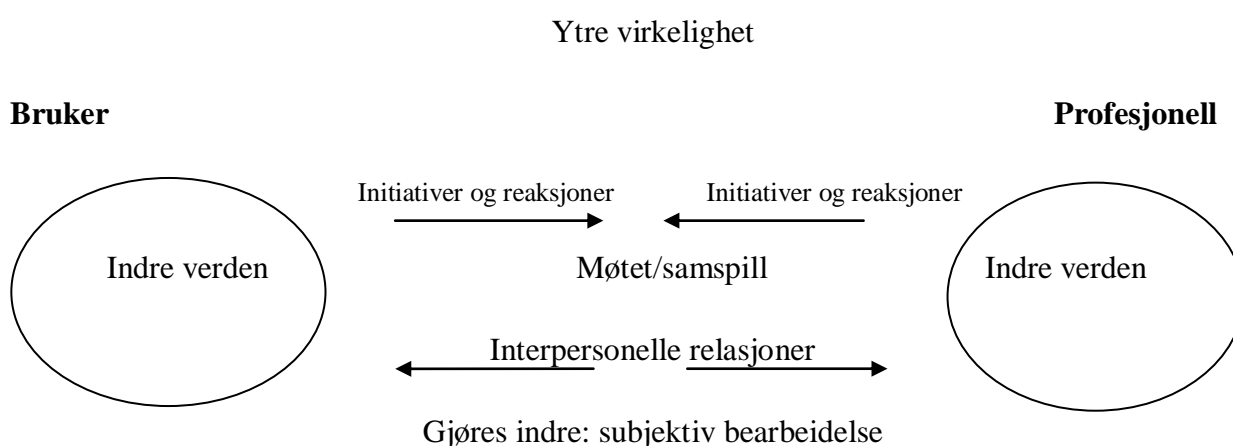
Partene i en relasjon står således gjensidig i forhold til hverandre. Det vil si at hva partene har med seg inn i relasjonen påvirker kvaliteten av den. Er den ene parten i dårlig humør, aggressiv eller motsatt imøtekommende, får det konsekvenser for hvordan den andre reagerer. Det relasjonelle selv forstås som både innad i selvet og utad i relasjonen. Innadrettet handler det om de indre relasjonelle prosesser. Disse indre og ytre relasjonelle prosesser står i et dialektisk forhold til hverandre og henger sammen slik at de påvirker relasjonens uttrykk. (Ibid: 54) Forholdet mellom barnets indre opplevelse og uttrykk er et tema som blir grundig behandlet i dialektikken. Løvlie Schibbye forklarer forenklet de indre representasjoner som forestillinger eller indre bilder som dannes av opplevelser med omverdenen og som fortsetter uten at den opprinnelige situasjon er til stede. (Ibid: 76) Jeg vil her henvide indre representasjoner til det John Bowlby presenterer som indre arbeidsmodeller³¹. En dialektisk forståelse av selvet innebærer en erkjennelse av at disse indre representasjoner ikke kun består av individets representasjoner av seg selv, men av seg selv-med-andre og den andres selv-med-henne. Fra et dialektisk perspektiv er derfor subjektet, objektet og hele forholdet representert slik at representasjonene er med til å bestemme hva barnet forventer, hvordan det vil handle, oppfatte og tolke. Hvis den unge for eksempel har fortrenge representasjoner av en smertefull avvisning, kan hun handle heretter i samspillet med terapeuten, selv om terapeuten i virkeligheten ikke er avvisende. (Ibid: 77) Det er her sosialarbeiderens teoretiske og faglige viten spiller en stor rolle i relasjonen, ved at hun forstår at dette handler om brukers indre prosesser som forteller om hennes problematikk og utfordringer. Hadde det derimot vært en relasjon kun bestående av medmenneskelig nærvær, ville den andre kunne reagert med sinne eller irritasjon over måten brukeren oppfører seg på. Derfor er det essensielt ut fra miljøterapeutisk behandling å ha en relasjon preget av faglige kompetanser hos den profesjonelle, sammen med et medmenneskelig engasjement og følsomhet.

Det står altså klart at selvet forstås på en og samme tid som intrapsykisk og relatert, slik at prosessene innenfor selvet, mellom selvet og andre henger sammen. Det er en komplisert og

³¹ Jf. s. 48

kompleks prosess å skulle sette disse forhold inn i en visuell modell. For det første inntar subjektet og den subjektive opplevelse av meg selv og meg selv-med andre, en sentral posisjon. Samtidig som jeg som subjekt også har et forhold til meg selv som objekt ved at jeg har en oppfattelse av meg selv og hvem jeg er. En mulighet er å stille det opp slik at vi betrakter selvet som et ”jeg-meg” hvor ”jeg” er subjektsiden og ”meg” er meg som objekt. Å forholde seg til seg selv innebærer derfor at ”jeg” inngår i en relasjon til ”meg”, men det er også sider ved ”meg” som er skjulte og ubevisste og altså utilgjengelige for ”jeg”. Selvet, ”jeg-meg” inngår jo også i relasjoner med andre, til deres ”jeg-meg”. Derutover må vi forestille oss at når det er en sammenblanding av de to ”selv”/”jeg-meg”, inngår også den del av selvets ”meg” som er ubevisst og som ”jeg” ikke har overblikk over, i det ubevisste i relasjonen. Slik at de ubevisste prosesser også inngår i relasjonen. (Løvlie Schibbye 2010: 101) Den dialektiske modell retter dermed oppmerksomhet på både bruker og profesjonell i relasjonen, når selvet forstås gjennom seg selv såvel som gjennom den andre. Det kan bety at den profesjonelle, gjennom sin måte å møte brukeren på, kan rykke brukerens selvoppfattelse og styrke ens selvbylde på en positiv måte. Utover det belyser denne forståelsen av selvet og relasjonen viktigheten av at den profesjonelle søker å bli bevisst om sine egne reaksjoner og prosesser i arbeidet.

Forholdet mellom individ, samspill og relasjoner, slik Løvlie-Schibbye presenterer det, kan illustreres med denne modell som Lis Møller skisserer (Møller i Lihme 2008: 126):

Modellen illustrerer hvordan det er en snever sammenheng mellom indre prosesser i selvet, vår indre verden og samspillet med andre i den ytre virkelighet. Den indre verden skal være stiplet for å vise at vi som individer ikke er en fast enhet. Bruker som profesjonell påvirkes hele tiden av det som foregår i samspillet og av sin egen indre dynamikk, akkurat som begge parter i samspillet påvirkes av den relasjon de har til hverandre. Det vil bety at den profesjonelles tilstedeværelse kan

minske eller øke brukeres trivsel og handlemuligheter, og i et lengre perspektiv påvirke deres utviklingsmuligheter gjennom relasjonen. (Møller i Lihme 2008: 127) Vist på denne måten har sosialarbeideren et ansvar for å sikre at hun er bevisst både sin rolle og måten hun påvirker en bruker i samspillet. Det fordrer at hun er i stand til å reflektere omkring sin egen atferd og reaksjoner for å sikre en kvalitet på relasjonen. Denne modell kan dog kritiseres for å undertone den profesjonelles faglige kompetanser og teoretiske fundering. I en behandlingsmessig setting må det være essensielt at den profesjonelles faglighet kommer i spill i relasjonen. Ut fra den oppstilte model kan det argumenteres for at dette vesentlig element mangler , fordi det ikke er nok å være medmenneske i relasjonen ut fra en behandlingsmessig kontekst. Derfor burde det i den profesjonelles indre verden blitt tatt høyde for de faglige og teoretiske faktorer som kommer ut som initiativer og reaksjoner i møtet.

Ut fra denne dialektiske forståelse kan det argumenteres for at den profesjonelle hele tiden skal stille spørsmål til sin praksis og måten hun håndterer en situasjon med brukeren. Det kan være spørsmål som: Hvilke initiativer tar jeg og hvordan reagerer jeg på brukerens initiativer? Hva bidrar jeg med i samspillet? I hvilken grad muliggjør min tilstedeværelse at brukeren reagerer hensiktsmessig og kompetent? Hva forteller brukeren om seg selv med sin måte være sammen med meg på, og hva forteller jeg om meg selv med min måte å være sammen med brukeren? (Møller i Lihme 2008: 125) Det vil si at den profesjonelle, i sin forståelse og beskrivelse av brukeren, hele tiden må være bevisst om at brukeren reagerer slik sammen med henne i den gitte situasjon og at det er situasjonsavhengig og ikke generelt for hvordan brukeren *er*. (Ibid: 126) Altså stiller det noen krav til sosialarbeideren om at hun skal kunne reflektere over sin egen rolle og hva hun tar med inn i møtet.

For å forstå den profesjonelles faglige fundament og kompetanser i relasjonen, kan det være nødvendig å presentere begrepet anerkjennelse. I dialektisk teori er begrepet anerkjennelse helt sentralt i forhold til å beskrive den terapeutiske tilgangen til praksis. Det er opprinnelig et filosofisk begrep utviklet av Hegel. Han knytter anerkjennelse til konflikter og til grunnleggende relasjonelle aspekter som begjær, arbeid og dødsangst. Det kan overføres til den terapeutiske kontekst, fordi klienter typisk kjemper med behov og med angst. Denne kampen kommer til uttrykk i for eksempel fastlåsthet og gjentakelse. Ifølge Løvlie Schibbye innebærer anerkjennelse at den andres indre opplevelsesverden blir verdsatt og fokusert som en selvfølge, fordi det handler om et medmenneske. (Løvlie Schibbye 2010: 233, 234) Hegel så på anerkjennelse som en evne til å ta den andres

perspektiv og dermed sette seg inn i den andres subjektive opplevelse. Denne subjekt-subjekt-holdning krever at individet er i kontakt med sin egen subjektivitet. Anerkjennelse er således kun mulig hvis individet har forstått sin egen subjektivitet og derfor kan forstå den andres indre subjektive verden. Hegel understreket viktigheten av at alle partene i en relasjon er likeverdige, i betydningen at begge har lik rett til egen opplevelse. På den måten at den profesjonelle kan *forstå* brukerens følelse av at ingenting nytter, uten å være enig i at det er en sannhet *utenfor* brukerens opplevelse. Ideen om likeverdighet handler derfor om en respekt for den andres rett til å oppleve verden på sin måte. I den terapeutiske kontekst kan det virke som om det å få ”lov” til å ha en opplevelse gjør det mulig å forandre opplevelsen. (Løvlie Schibbye 2010: 235-237) Denne forståelse av anerkjennelse som evne til å ta den andres perspektiv og verdsette dennes opplevelse, kan kobles til empati hvilket jeg forstår som evnen til å ta den andres sko på. Forenklet forklart som å sette seg inn i hvordan det andre har det.

Å arbeide ut fra en anerkjennende tilgang fordrer visse metoder for sosialarbeiderens praksis. I anerkjennelse ligger blant annet det man kaller ”terapeutisk lytning” som går ut på at den profesjonelle fokuserer på brukerens opplevelse, det som ligger bak det verbale og at hun er emosjonelt tilgjengelig for brukeren. En lyttende holdning forteller brukeren at hun er viktig, verdsatt og troverdig. I praksis innebærer det at den profesjonelle kan oppsummere eller sette ord på brukerens følelser i det hun sier. At brukerens følelse blir anerkjent og dermed virkelig, gjør den terapeutiske lytning terapeutisk i seg selv. Fordi det kan sette i gang refleksjonsprosess hos brukeren og på den måten være et skritt mot endring. (Ibid: 241-243) I tillegg til å lytte terapeutisk til brukeren, skal den profesjonelle samtidig lytte til seg selv og kjenne etter hvordan brukerens opplevelser påvirker hennes egne indre prosesser. Behandleren kan bruke sine egne reaksjoner til å forstå hva brukeren sier. For eksempel hvis hjelperen opplever en emosjonell tyngde i seg selv, kan det fortelle at brukeren føler tristhet. Behandleren kan sette ord på disse følelsene overfor brukeren og herigjennom bidra til en refleksjonsprosess hos brukeren. (Ibid: 244)

Forståelse er en annen viktig komponent for anerkjennelse. Det handler om en indre forståelse basert på brukerens opplevelsesverden. Den profesjonelle stiller seg ved siden av subjektet med en undrende holdning og et spørsmål herfra kan for eksempel lyde ”så du fikk en opplevelse av å ikke være bra nok?”. Hvis det er overensstemmelse mellom klientens opplevelse og den profesjonelles undrende spørsmål, kan det nettopp være snakk om å bli forstått innenfra. At brukeren får forståelse av sine følelser på denne måten, kan bidra til en prosess der hun får mulighet til å sortere og

integrere sine følelser og herigjennom få et annet forhold til de. (Ibid: 246, 247) Mange brukere kjemper med følelser de finner uakseptable. Ved at den profesjonelle møter de sider ved brukeren som hun selv synes er negative, med aksept, toleranse og respekt, kan brukeren begynne å se seg selv med den profesjonelles øyne. Derfor går en anerkjennende praksis ut på å bestrebe seg på å ikke fordømme eller bedømme en brukers opplevelse. (Ibid: 249) På denne måten kan man forstå anerkjennelse i praksis som veien til endring for brukeren. Det setter noen krav til at sosialarbeiderens evne til å vurdere og handle i relasjonen, baseres på en faglighet hvilket hun har lært seg gjennom utdanning, erfaring, gjennom faglige diskusjoner og lignende. Man kan også argumentere for at det er nødvendig for en utviklingsfremmende relasjon, at hun erkjenner at maktforholdet fortsatt eksisterer for partene og at hun som profesjonell erkjenner denne asymmetri og er bevisst sitt ansvar i forhold til dette i relasjonen. Fordi man kan begå krenkelser og overgrep under anerkjennelsens tegn, hvilket vil være svært viktig å avdekke og bli bevisst omkring.

En dialektisk relasjonsforståelse retter altså oppmerksomhet på begge parter i relasjonen, deres indre prosesser samt hva som kommer i spill i møtet. Samtidig som bruker og behandler møtes menneske til menneske, har altså behandler i kraft av sin utdanning og erfaring, fagligheten med i relasjonen. Hvilket både avgrenser denne type relasjon fra for eksempel venninne-forholdet samtidig som det fordrer at behandler reflekterer over sin rolle, hva hun har med inn i relasjonen og hvordan dette påvirker brukeren.

2.2.4.2 Bowlbys tilknytningsteori

I forlengelse av den dialektiske relasjonsforståelsen vil jeg nå presentere et utdrag av John Bowlbys tilknytningsteori som kan bidra til forståelsen av mennesket som sosialt vesen, dannelsen av de komplekse indre prosesser og utviklingen av den individuelle psykiske helse. Mange nordiske miljøterapeutiske institusjoner lener seg opp til relasjonsteoretikere som Bowlby er en av representantene for, derfor er det relevant å ha med en presentasjon av hans teori. Bowlbys teoretiske bidrag kan bidra til en bredere forståelse for de prosesser som preger behandler som bruker i relasjonen. Altså at tilknytningsteorien kan være verdifull i forståelsen av både bruker og behandler i samarbeidet. Bowlby fokuserer først og fremst på mor og barn relasjonen, hvilket er relevant i forhold til å forstå brukerens selv-i-relasjonen og hvordan forandring og endring kan oppstå.

Tilknytningsteorien er en teori om det psykologiske bånd mellom barnet og den primære omsorgsperson. Teorien beskriver hvordan tilknytningen tilrettelegger for dannelsen av barnets

indre arbeidsmodeller i barnets bevissthet. Både av barnet selv, av viktige nærstående personer og av samspillet mellom dem. Disse mønstre og arbeidsmodeller lagres i hjernen og strukturerer således barnets fremtidige møter med omverdenen. På denne måten har de helt tidlige og første tilknytningserfaringene betydning for individet gjennom hele livet. (Hart, Schwartz 2008, s. 12) I den senere tid har det vært en stigende interesse for tilknytningsteori innenfor barne- og voksenpsykologiens område. Det er flere årsaker til denne interesse. Blant annet på grunn av et økt fokus på kompleksiteten i personlighetsutviklingen, samt det forhold at moderne tilknytningsteoretikere oftere anerkjenner personlighetsmønstre som relatert til så vel medfødte forutsetninger som at det utvikles gjennom personlige og nære relasjonelle erfaringer. Samtidig som mennesker er biologisk disponerte for å etablere følelsesmessig tilknytning, virker de konkrete tilknytningserfaringer tilbake og modulerer barnets tilknytningskompetanser i en bestandig prosess. Det er denne prosess som er av avgjørende betydning for barnets psykiske utvikling. (Hart, Schwartz 2008, s. 11) Det ligger dermed også et utviklingsperspektiv i den moderne tilknytningsteori som man kan forstå som positivt ladet og dynamisk. Man formes av de relasjoner man møter gjennom hele livet, ikke kun de aller første tilknytningserfaringer, og man er på denne måten med til å forme sin egen utvikling og personlighet. Denne økende interesse for det relasjonelle aspekt og koblingen mellom relasjonserfaringer og den psykiske utvikling hos et menneske, kan ses i sammenheng med det stigende antall miljøterapeutiske institusjoner vi har i dag.

En av fedrene til tilknytningsteorien er John Bowlby (1907-1990), barnepsykiater og psykoanalytiker, men kanskje først og fremst forsker og teoretiker. Hans interesse for feltet startet da han, under en pause fra medisinstudiet, arbeidet et halvt år som lærer på en skole for utilpassede barn. Her opplevde han at visse barn og unge unngikk å knytte seg til noen, samtidig som han lyktes med å få kontakt med andre. (Ibid: 69) Bowlby var opptatt av hvordan man kunne forstå forstyrrelser i personlighetsutviklingen, som ofte så ut til å komme av opplevelser med savn eller tap av moderlig omsorg. Han utviklet derfor tilknytningsteorien som beskriver den prosess der barnet blir forbundet med omsorgspersonen og som fører til dannelsen av personligheten. (Ibid: 70)

Begrepene tillit og selvtillit er viktige i Bowlbys tilknytningsteori. En trygg tilknytning gir høy grad av selvtillit, mindre hjelpsløshet og større evne til å inngå i tilfredsstillende relasjoner med andre mennesker som utgjør en trygg base. Det er vesentlig at en trygg tilknytning innebærer en tillit til at disse viktige personer er klare til å hjelpe når det er behov for det, og at det å søke trøst hos dem er

uttrykk for en sunn utvikling. Tilknytningen er for Bowlby nødvendige gjennom hele livet på den måten at mennesker som har en sikker base, og tiltro til at man har noen som man kan regne med stiller opp for én, vil være tilpassede og utnytte sine evner best uansett alder. (Ibid: 74) Dermed mener Bowlby at det er avgjørende for mennesket å ha støtte fra og tillit til andre mennesker hele livet igjennom, for å kunne ha en positiv psykisk utvikling. Slik kobler han utvikling av psykisk helse opp mot meningsfulle relasjoner og viktigheten av disse. Han forstår derfor mennesket som sosialt vesen som er avhengig av samspill og relasjoner med andre mennesker for å utvikle seg positivt. Miljøterapeuten søker på denne måten å styrke brukerens selvtillit gjennom tillitsfulle relasjoner, ved å anerkjenne brukerens opplevelser og fungere som en trygg base for brukeren.

Et annet begrep som står frem av Bowlbys tilknytningsteori er barnets indre arbeidsmodeller. Det er de modeller som barnet utvikler, i samspill med tilknytningspersonen, i den siste halvdel av første leveår og som det skaper sin forståelse av verden ut fra. Arbeidsmodellen betegner barnets mentale representasjon av andre og seg selv og den setter barnet i stand til å gjøre antakelser om verden, forutsi hendelser og planlegge sin atferd. Det kan være barnets forestilling om hvem som er tilknytningspersonene, hvor de er og hvordan de kan forventes å reagere overfor henne. Videre rommer også den indre arbeidsmodell barnets forestilling om seg selv. Hvis tilknytningspersonen er pålitelig og nærværende, opplever barnet at det betyr noe og er verdt å være sammen med. Arbeidsmodellen er en indre konstruksjon som styrer barnets forståelse av og reaksjon på de input som kommer utenfra. Modellen har derfor betydning for hvordan barnet vil knytte seg til andre og forholde seg til omverdenen på. Det er en ubevisst modell som kan vare livet igjennom, og den ajourføres eller modifiseres langsomt og gradvist. Individet bærer sin forståelse av verden med seg og er tilbøyelig til å oppsøke mennesker og miljøer som man kan gjenkjenne og som man har utviklet kompetanser for. (Ibid: 79, 80) På denne måten kan de indre arbeidsmodeller tjene både produktivt og destruktivt, avhengig av hvilke erfaringer og herav modeller man har med seg og har tilegnet seg fra det helt spede barn. Hvis man har opplevd svikt og uro kan det nettopp føre til at man søker mot miljøer som bekrefter en i disse forestillinger om verden. Motsatt gir en trygg tilknytning, til mor eller en annen omsorgsperson i starten av ens liv, et godt fundament til å kunne knytte seg til andre mennesker og kunne inngå i gode relasjoner til andre igjennom hele livet. Samtidig forstår Bowlby den psykiske utviklingen som justerbar på den måten at nye relasjonelle erfaringer kan bidra til at man endrer de indre arbeidsmodeller på sikt, slik miljøterapien søker å gjøre ved å tilby trygge, stabile anerkjennende relasjoner. Denne kunnskap bidrar både til å forstå brukerens indre prosesser og selvet, men også brukeren i relasjon med behandler. På samme måte

som det også setter fokus på at hjelperen er bevisst hva hun har med seg inn i relasjonen av sine personlige referanser og erfaringer.

Bowlby forstår på denne måten barnets utvikling gjennom dets medfødte evne til å knytte nære bånd til personer som kan gi omsorg og beskyttelse. Hans oppfattelse av at tilknytningsteorien skulle bidra til å forstå, ikke bare individuelle forskjeller, men også årsaker til psykiske lidelser, har vist seg å være lite holdbar. Psykiske lidelser oppfattes i dag som mere komplekst og varierende enn hva hans teori kom frem til, men allikevel har Bowlby hatt stor innflytelse på fokuset på relasjonelle forhold i forståelsen av menneskets utvikling. (Ibid: 107) Bowlbys tilknytningsteori kan oppfattes som alt for statisk og uten endringspotensialet for mennesker som har dårlige tilknytningserfaringer i starten av livet. Miljøterapien bygger på tanken om forandring og troen på at mennesker kan endres. Man går ut fra at relasjonen mellom behandler og bruker kan bidra til utvikling og modifisering av brukerens selvbylde ved å tilby noen nye positive relasjonserfaringer. Til gjengjeld anerkjenner Bowlby i sin tilknytningsteori betydningen av de følelsesmessige bånd til andre mennesker, slik bidrar Bowlby med en viktig kunnskap i forhold til å forstå utviklingen av selvet og de indre prosesser. Jeg er kjent med at blant annet Daniel Stern har videreutviklet hans forståelse, men jeg velger å avgrense oppgaven til kun å gjelde Bowlby som supplement til Løvlie Schibbyes dialektiske forståelse, på grunn av oppgavens omfang.

Oppsummert viser denne siste teoridelen at miljøterapeuten både benytter noen faglige og personlige kompetanser i arbeidet. De personlige kompetansene viser seg i sammenheng med de forhold ved arbeidet som gir den ansatte relativt stor innflytelse på hvordan arbeidet utføres. Miljøterapeuten anvender skjønn og individuelle vurderinger, samtidig som hennes kunnskapsgrunnlag består av både eksplisitt og implisitt viten som blant annet er dannet gjennom utdanning, men også gjennom erfaring. Videre vektlegges relasjonen mellom behandler og bruker en stor betydning i forhold til å bidra til positiv utvikling hos brukeren. Den profesjonelle kan komme i spill med sine egne personlige relasjonserfaringer og følelser som det medmenneske hun er, hvilket setter fokus på behovet for å sortere i de faglige og personlige reaksjoner og kompetanser for å sikre et utviklingsfremmende miljø. Samtidig har organisasjonen begrenset mulighet til å kontrollere dette arbeidet. Dermed har sosialarbeideren en handlefrihet og autonomi i sitt arbeid som kan gi en risiko for feilbehandling og krenkelseserfaringer for brukeren. Dette belyser at det er et behov for å kvalitetssikre arbeidet. Derfor vil jeg nå presentere veiledning som er en metode utviklet blant annet for å styrke den profesjonelles arbeidsutøvelse.

2.3 Hvordan kan veiledning presenteres som begrep?

I dette avsnittet vil jeg presentere begrepet veiledning. Det vil jeg gjøre fordi jeg, som vist i de tidligere kapitler, mener det er et behov for løpende faglig og personlig utvikling hos miljøterapeuten. Hun går inn i arbeidet som et moralsk verdiladet individ og har relativt stor adgang til skjønnsutøvelse i sitt arbeid. Samtidig er sosialarbeideren både medmenneske og profesjonell i kontakten, hvilket kan være en utfordring. Veiledning er en metode til refleksjon og som skal øke medarbeiderens refleksjon omkring det arbeidet hun gjør, for til sist å bidra til at kvaliteten på arbeidet er tilfredsstillende både for behandler som for bruker. Jeg vil nå presentere en forståelse av hva veiledning er og hvordan det kan bidra til den miljøterapeutiske praksis. Først vil jeg se på den generelle tendens som foreligger om veiledning i den nordiske litteratur, deretter vil jeg presentere begrepet slik jeg forstår det ved hjelp av Anne Juutilainen og Jakob Hassing Pedersen. Til sist vil jeg presentere spenningselementene som veiledning kan inneholde.

2.3.1 Tendensen i den nordiske litteratur om veiledning

Tine Egelund viser i sin artikkel tendensen for den nordiske litteratur om veiledning. Dette perspektiv på veiledningens litterære omfang, viser hvordan de ulike forståelser og tilgang på veiledning som metode, vektlegger forskjellige fokus, mål og utforming i praksis.

Den nordiske litteraturen som foreligger om faglig veiledning er forankret i ulike teorier, hvorav de fleste av disse har karakter av å være praksisteori og normativ teori. Altså teori om praksisstrategier med sikte på å forbedre tenkning og handling på et særlig praksisfelt og normativ teori som angir hvordan man bør tenke og handle for å få de mest ønskelige resultater. Det er i litteraturen ingen overordnet enighet om hvilke teoretiske referanserammer som best egner seg til å forstå sosialt arbeid og faglig veiledning av feltet. Mange av publikasjonene forholder seg lite til det teoretiske fundament ved at de ikke eksplisitt presenterer sitt ståsted, men i stedet legger seg inntil andre teoretikere og deres sentrale begreper, og dermed posisjonerer seg teoretisk på den måten. (Egelund 1999: 139)

Begrepet veiledning stammer fra Norge og svarer til det danske begrep ”supervision”. Veiledning ble introdusert og innført i Norge, allerede på 1950-tallet, først som en metode rettet mot sykepleiere ansatt i psykiatrien. Veiledning kom til Danmark på 1990-tallet, hvor metoden her også først og fremst ble benyttet av sykepleiere. Metoden ble beskrevet som en strukturert refleksjonsprosess som skulle gi mulighet til å fordype seg i faglige og relasjonelle

problemstillinger fra den daglige praksis. Via veiledningsprosessen skulle man oppnå nye erkjennelser og handlekompetanser. Veiledningen skulle bidra til å gjøre ansatte i helsesektoren i stand til å håndtere en kompleks hverdag med mange oppgaver, brukerkontakt og samarbeidsrelasjoner. Senere har den faglige veiledning utbredt seg til også å gjelde ansatte på andre somatiske områder. (Juutilainen 2008: 17, 18)

Den sterkeste teoretiske tilgang til veiledningsbegrepet i den nordiske litteraturen kan se ut til å være den psykoanalytiske/psykodynamiske tilnærmingen. At denne tradisjonen virker mest integrert i den nordiske fremstilling av veiledningens mål, inngrep og begreper, viser seg på flere punkter. For det første når det gjelder veiledningsbegrepets prosessorientering. Det er en forestilling om at noe av det viktigste er at veiledningen utvikler seg til en prosessorientert aktivitet, der hovedmålet for veiledningen er at den bidrar til at man får innsikt i egne holdninger, reaksjoner og anvendelsen av seg selv som arbeidsredskap. Tankegangen om at denne innsikt kan oppnås ved å fokusere på relasjonen mellom veileder og den som mottar veiledningen, kommer fra en lang psykoanalytisk terapeutisk veiledningstradisjon. For det andre kommer tradisjonen til syne når det snakkes om at den som blir veiledet kan ha motforestillinger ved å lære eller utvikle seg. Forsvarsmekanismer er et sentralt begrep i psykoanalytisk tilnærming. Man kan således se paralleller mellom hvordan man forstår klienter, og betoningen ved at den som blir veiledet sine personlige problemer og begrensninger kan stå i veien for personlig vekst og utvikling. Det kan være tankevekkende at dette fokus på personlige konflikter tilsidesetter betoning av styrker og ressurser, da de fleste sosialarbeidere må antas å være kompetente og modne individer med lyst til å lære og utvikle seg. For det tredje viser koblingen til psykoanalytisk tilnærming seg ved at veiledningslitteraturen i sosialt arbeide ofte henviser til terapeutisk veiledningslitteratur fra den psykoanalytiske tradisjon, hvilket historisk har hatt veiledning er en integrert del av psykoterapeututdannelsen. (Egelund 1999, s 140, 141)

En annen tendens i veiledningslitteraturen er at mange velger en eklektisk tilgang. I det ligger det både at forfatterne kun i begrenset omfang redegjør for de underliggende teoretiske overveielser, samt at det ikke argumenteres for én foretrukket teori. En tredje tendens er at veiledning presenteres ut fra en systemteoretisk tenkning. Enkelte forfattere anvender systemperspektivet som en overordnet tilgang og forener det med en psykodynamisk forståelse, der de tar høyde for både intrapsykiske og relasjonelle problemer i samspillet mellom mennesker og mellom mennesker og miljø. Andre bygger sin forståelse utelukkende på systemisk tenkning der man feker et

emansipatorisk perspektiv som skal avdekke samfunnsmessige faktorer som bidrar til dannelsen av sosiale problemer. Individet skal således frigjøres fra disse destruktive krefter. Det systemteoretiske perspektiv kan kritiseres for å være for bredt et felt, fordi mange forskjellige og til og med motstridende oppfattelser av sosialt arbeid kan finne fotfeste i samme teoretiske fundament. Det kan også være vanskelig å se hvilke samspill mellom menneske og miljø som er i fokus hos den enkelte forfatter som anlegger en systemisk forståelse. (Ibid: 141, 142)

Det er altså forskjeller i teoretiske preferanser og i oppfattelsen av hva som er det sentrale mål for veiledningen når man ser på litteraturen som foreligger på området. Tydeligst viser variasjonene seg i forhold til på om veiledningen vektlegger størst fokus på klienten, på arbeidsmetoden eller på den veiledetes reaksjoner, på blinde punkter eller på personlige forhindringer for arbeidet. Et fellestrekk er det allikevel, at nesten all veiledningslitteraturen er forankret i en klinisk behandlingssmessig tenkning og praksis. Det innebærer et fokus på å forstå intrapsykiske skader og konfliktpregede relasjoner og å ville forandre de mennesker som selv eller sammen med andre preges av disse konflikter. Overført til veiledningssituasjonen kan dette kliniske perspektiv bety at personlige konflikter får større oppmerksomhet enn klientens perspektiv, så vel som sosialarbeiderens faktiske arbeidsmåter. (Egelund 1999: 143)

Veiledning er kun én av mange strategier som en organisasjon kan benytte for å kvalifisere deres personale. Veiledning, konsultasjon, utviklingssamtaler, personaletrening og lignende, har det til felles at aktivitetene tar utgangspunkt i det daglige arbeid og de problemer eller konflikter som måtte forekomme. Formålet for veiledning er å utdanne, rådgi, veilede, utvikle og kontrollere personalets arbeidsutførelse. Det kan ses en overveiende tendens i den nordiske litteratur at man avviser veiledningens rolleelement. Ofte argumenteres det for at alle som jobber med behandling av andre mennesker, bør ha en forpliktelse til å utvikle sine kompetanser og ferdigheter gjennom veiledning. Samtidig kobler man ikke denne forpliktelse direkte til organisasjonens instruksjonsbeføyelse og kontroll, da man ofte argumenterer for at veiledningen bør gis fra en privatpraktiserende veileder utenfor kjerneorganisasjonen. I dette perspektivet ligger det også at veilederen har bruk for en viss avstand til feltet og menneskene hun skal veilede i og med. Veilederen bør i tråd med dette besitte en ”kulturkompetanse” der hun kjenner til feltet og organisasjonstypen som kan bidra til at hun forstår og kan leve seg inn i de spesifikke forhold. Ut fra denne tankegangen legges det også vekt på at de som tilbys veiledning får lov til å påvirke valget av veileder og veiledningens teoretiske orientering, dog under samtale og dialog med

ledelsen. Et annet perspektiv fremhever organisasjonens avgjørende betydning for veiledningen, på den måten at veilederen bør kjenne til "den organisatoriske kode" hvilket innebærer de selvfølgelige og ureflekterte oppfattelser på et arbeidssted om hvordan jobben "bør gjøres". Altså de uskrevne regler og kulturen i den aktuelle organisasjonen. Ut fra dette synspunktet er veiledningens primære oppgave å skape bevissthet om "den organisatoriske kode" og avdekke de muligheter og begrensninger som følger herav. Derfor kan det være et fortrinn hvis veilederen kommer utenfra organisasjonen, slik at hun skal kunne fange opp de kulturelle uskrevne regler. (Egelund 1999: 144)

Denne gjennomgang av den nordiske litteratur, viser hvilke tendenser som ligger i forhold til å presentere begrepet veiledning og hvilke forskjelligartede metoder det kan føre til fordi man vektlegger ulike fokus. Jeg vil nå presenterer min forståelse av begrepet gjennom Anne Juutilainen supplert med Jakob Hassing Pedersens forståelse. Sist vil jeg presentere de spenningsfelt som veiledning kan inneholde, for å komme nærmere hvorfor det kan registreres en ambivalens hos ansatte omkring å skulle inngå i veiledning.

2.3.2 Presentasjon av veiledning som metode

Anne Juutilainen tar i sin bok om veiledning utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk forståelse. Hun forstår derfor de enkelte fortellinger som bringes opp til veiledning, som uttrykk for fortellerens oppfattelse av hvordan situasjonen utspant seg, og at andre aspekter omkring hendelsen har betydning for situasjonen. Slik at fortellingen ikke står som en sannhet om hva som faktisk skjedde. På den måten at det er mange ulike måter å oppfatte en situasjon på og vinkler å se den ut fra, som bidrar til nye betydninger og fortellinger. Derfor finnes det ikke én sannhet eller én virkelighet. (Juutilainen 2008: 9) I sosialkonstruktivistisk litteratur om veiledning brukes ofte denne setningen:

"Det er som regel ikke problemet, der er problemet, men måden,

man tenker om problemet på, der er problemet." (Juutilainen 2008: 19)

Veiledning vil, ut fra et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt, i stor grad ha fokus på relasjoner og relasjonenes betydning og utvikling i en praksis. (Ibid: 19) Innenfor den sosialkonstruktivistiske tilgangen definerer man ikke et problem som værende fast eller sant, man interesserer seg i stedet for hvordan disse sannheter eller problemer er konstruert. Man vil derfor ut fra denne posisjon se på hvordan og hvorfor et problem oppfattes som værende et problem. Altså at det er de bakenforliggende faktorer som er særlig viktig å undersøke. Veiledning kan også betraktes på denne

måten, at man i stedet for å søke konkrete svar eller løsninger, er opptatt av å se prosessen bak det man gjør og reflektere omkring hvorfor man handlet som man gjorde i en bestemt situasjon.

Å jobbe med mennesker krever at den sosialfaglige profesjonelle person forholder seg til relasjonen mellom seg selv og brukeren. Veiledning kan ses som et behov for utvidet forståelse for egen praksis, for samspillet mellom de involverte personer og for den sammenheng som praksisen utspiller seg innenfor. I forståelsen profesjonell ligger det både en faglig og en personlig dimensjon som krever at man forholder seg til seg selv som menneske. (Juutilainen 2008: 8) I det miljøterapeutiske arbeidet, for eksempel på en psykiatrisk avdeling, foregår det en kompleks interaksjon som involverer så vel brukere som personale følelsesmessig. Gjennom veiledning kan personalet få en økt forståelse av brukernes symptomer og indre verden. Målet er således å styrke den behandlingsmessige innsatsen. (Bechgaard 1999: 65) Veiledning er på denne måten et verktøy som skal forbedre den helhetsorienterte miljøterapeutiske innsats og utvide de ansattes forståelse for den enkelte brukers opplevelse.

Juutilainen foreslår denne definisjon av veiledning:

”En metode til refleksjon, der overvejende er en pædagogisk og psykologisk proces. I supervision forholder den enkelte sig til sit professionelle arbejde, både det faglige og det relationelle, og set i lyset af den kontekst, arbejdet udføres i.” (Juutilainen 2008: 18)

Det kan forstås som en metode, der en person hjelper en annen til å finne sine egne svar og betraktninger på dilemmaer eller faglige problemstillinger. Veileder skal ikke levere sine kloke svar til den ansatte, men motsatt sette i gang noen refleksjonsprosesser hos den ansatte. Veiledning karakteriseres derfor ved å være en profesjonell hjelpesamtale og metode velegnet til faglig personlig utvikling blant personer som arbeider tett med utsatte og sårbare mennesker. Det foregår som nevnt typisk ved at veileder hjelper sosialarbeideren med å finne egne svar og betraktninger på faglige problemstillinger. Et av målene ved denne refleksjonsprosess, er å styrke den enkeltes evne til å forstå og handle i forhold til faglige problemer i den daglige praksis, og til å kunne håndtere faglige og personlige dilemmaer. Altså å styrke medarbeideren som fagutøver slik at både faget og personen er i fokus. (Ibid: 18,19) Slik anvendes samtale og refleksjon i veiledning til å oppnå nye forståelser og perspektiver i forhold til utfordringer sosialarbeideren måtte ha i sin praksis. Det kan være en særlig relevans i forhold til miljøterapi der hjelperen både har adgang til anvendelse av skjønnsvurderinger og kommer i spill som medmenneske utover å være profesjonell.

Den praktiske veiledning foregår ofte i grupper ved bruk av ”reflekterende team” der teamet forholder seg til det som har foregått mellom veileder og den veiledete og gir respons på det som har blitt sagt. Veileder vil ofte ha særlig kunnskap og kompetanse på områder som for eksempel kommunikasjon, pedagogikk, psykologi, organisasjon og samarbeid. (Juutilainen 2008: 19) Selv om det argumenteres for at veileder ikke har en ekspertrolle der hun skal levere sine kloke svar til de ansatte, besitter veileder altså ofte en særlig ekspertise og kompetanser som kan gi henne en viss autoritet i veiledningssammenhengen.

Juutilainen skiller mellom to forskjellige typer veiledning. Intern veiledning ytes av veiledningsutdannede fagprofesjonelle som gir veiledning til ansatte i samme organisasjon som de selv er ansatt i. Det kan for eksempel være en psykolog som gir veiledning til miljøterapeuter i en psykiatrisk behandlingssinstitusjon. Ekstern veiledning gis ofte av profesjonelle med de samme kvalifikasjoner som de interne, men de er ikke ansatt i samme organisasjon hvor de gir veiledning. Her henter altså organisasjonen inn en veileder utenfra. (Juutilainen 2008: 21)

Veiledning kan samlet sett forstås som et praksisfelt for faglig, personlig og samarbeidsmessig utvikling, der det personlige og det profesjonelle møtes og italesettes på måter som skal bidra til konstruktiv fremdrift for de ansatte. Den latinske betydning av ordet supervision kan oversettes til overblikk. Det ligger også andre betydninger av ordet som blant annet overvåkning. Veiledningens innhold kan forstås gjennom begge betydninger. På den ene siden er veiledning med på å skape lærings- og utviklingsmuligheter for den enkelte profesjonelle, basert på en indre motivasjon hos den enkelte sosialarbeider. På den andre siden knyttes det et kontroll- og vurderingsaspekt til begrepet ved at den profesjonelles metoder og praksis blir utfoldet og satt under lupen. Herunder kan veiledningen omhandle hvorvidt den profesjonelle behersker fagoppgavene og utfordringene i arbeidet. (Hassing Pedersen 2008: 9, 10) Veiledning forstås derfor ofte som et konstruktivt og strukturert rom til læring for den profesjonelle. Gjennom refleksjon og dialog om praksisen skal det bidra til profesjonell kompetanseutvikling. Målet er å integrere og utvikle både personlige og profesjonelle kompetanser, herunder sosiale og samarbeidsmessige kompetanser. (Ibid: 10) Medarbeiderne kan således ønske å delta i veiledningsprosessen på bakgrunn av å ville lære noe mere om arbeidet eller fordi de har en oppfattelse av at veiledning er et gode og et ”frirom” der de har mulighet til å komme ut med arbeidets belastende og krevende sider. Fra et ledelsesperspektiv kan veiledning betraktes som en måte å både kontrollere og kvalitetssikre kompetanseutvikling hos

medarbeiderne. Veiledningen kan ut fra en slik motivasjon gjøres obligatorisk for de ansatte ut fra en strategi om å kunne dokumentere og sikre kvaliteten i den miljøterapeutiske innsats. (Ibid: 12)

Ut fra denne presentasjon av veiledning som metode vil jeg nå redegjøre for hvilke spenningsfelt veiledning kan romme, hvilket bidrar til å belyse den ambivalens som kan registreres hos noen ansatte omkring å motta veiledning.

2.3.3 Veiledningens spenningsfelt

Veiledning rommer noen elementer som kan gjøre det vanskelig for ansatte å ta i mot tilbudet. Det er disse spenningsfelt som er koblet til veiledningens utforming og formål som jeg vil redegjøre for her.

Kontrollaspektet

Som vist i overblikket på den nordiske litteratur som foreligger om veiledning, blir kontrollaspektet ofte helt nedtonet og man fokuserer i stedet på det positive aspekt ved veiledning som skal bidra til utvikling og fremdrift i den enkelte sosialarbeiders praksisutøvelse. Allikevel kan være en faktor som er med i overveielser når den ansatte skal avgjøre om hun vil motta veiledning eller ikke. Dersom veiledningen via ledelsesinitiativ enten gjøres obligatorisk for alle ansatte å være med på, eller at man oppfordrer og tilrettelegger for at de ansatte skal gjennomføre det, på en slik måte at det ikke fremlegges som valg for den enkelte om hun skal delta eller ikke, kan det gi utslag i en ambivalens omkring å ville inngå i veiledning. Dette kontrollaspekt ved veiledning kan bli tydelig dersom ens sjef er medlem av samme veiledningsgruppe eller hvis sjefen selv fungerer som veileder. I tillegg til at det kan virke som en direkte kontroll fordi sjefen overvårer hennes refleksjoner om en utfordrende situasjon, kan det begrense temaene for hva som tas opp. Man kan anta at de ansatte vil tenke seg om to ganger før de legger åpent ut om ens utfordringer, fordi man vil oppfattes som kompetent og profesjonell. Det kan få den konsekvens at man velger selektivt ut hvilke refleksjoner eller utfordringer man vil at sjefen skal overvåre. Det kan også få følger for veiledningen dersom man har et anstrengt forhold til sjefen eller hvis det er splittelser i medarbeidergruppen der noen av kollegaene har et bedre forhold til sjefen enn man selv har.

Veileders kompetanser kan også være en faktor som påvirker den ansattes ønske om å delta i veiledningen. Ofte har veileder som beskrevet i avsnittet ovenfor særlige kompetanser som gjør henne egnet til å styre et veiledningsforløp. Det kan være vanskelig for noen å skulle åpne opp for

en utenfra som man ikke kjenner, sammen med den faktor at veileder besitter særlige kompetanser hvilket kan få noen til å tro at hun har ”de riktige svar”.

Det kollegiale miljø

Selv om veiledningen implementeres som en metode til hjelp og avlastning for den ansatte, kan det tenkes at prosessen med refleksjon og tilbakemelding fra andre ansatte, dersom det er gruppeveiledning, kan inneholde noen spenningsfelt. Man kan argumentere for at det forutsetter et godt kollegialt miljø dersom man skal inngå i gruppe med noen fra sin egen avdeling. Fordi man oppfordres til å utlevere sine indre tanker og fortelle om utfordrende situasjoner og de andre skal gi sin tilbakemelding på det hun sier. Det kan være vanskelig å bli utfordret av sine kollegaer som man jobber tett sammen med og det kan føre til at man kvier seg for å komme ut med alle tanker man har omkring en utfordrende situasjon. Både hvis forholdet mellom kollegaer er konfliktfylte og hvis man har en usikkerhet omkring sin egen faglighet og sin profesjonelle rolle. Man kan også argumentere for at det kan være vanskelig å inngå i en gruppe med kollegaer dersom miljøet er preget av konformitet. Hvis miljøet tilstreber at alle skal være enige og oppmuntre hverandre, kan det bidra til at man holder seg tilbake og ikke snakker fritt.

Tid

I en travel hverdag kan det også være et spørsmål om tid i forhold til om man deltar i veiledning eller ikke. Dersom det praktisk ikke settes reell tid av til det, både fra ledelsens side som av en selv, kan det være en faktor som spiller inn.

Valg av veiledningspraksis

Man kan godt forestille seg at valg av veiledningstype, intern eller ekstern veiledning, vil føre til at forskjellige temaer og dilemmaer blir tatt opp. Ved intern veiledning kan det nok være vanskelig for eksempel å ta opp konflikter med ledelsen eller kollegaer fordi veilederen selv er ansatt i organisasjonen. Det kan også være av betydning hvilken stillingsbetegnelse veilederen har i den aktuelle organisasjon, i forhold til hva gruppemedlemmene tør å ta opp. Hvis veileder er leder i en annen avdeling, men de som mottar veiledning vet at hun spiser lunch med deres sjef hver dag, kan det påvirke hvilken informasjon og hvilke problemstillinger som kommer opp på bordet. Videre kan det være avgjørende for den ansattes motivasjon om å delta i veiledning, om det tilbys én-til-én veiledning eller gruppeveiledning. For noen kan det være en utfordring å skulle snakke høyt om

sine dilemmaer eller vanskelige situasjoner i en gruppe. I tillegg til at det kan spille inn om gruppen er sammensatt av kollegaer som jobber på samme avdeling eller om man er satt sammen på tvers av avdelinger og faggrupper.

Forventninger

Sist kan det være et spenningsfelt for veiledning hvis forventningene ikke avstemmes før man starter opp. Dersom veiledningsgruppen har delte behov eller forestillinger om hva en veiledning skal inneholde, kan det gi spenninger i gruppen. Også hvis veileder er av én særlig oppfattelse om hva veiledningen skal gå ut på og disse oppfatninger ikke avstemmes med gruppens forventninger.

Det kan altså være mange ulike faktorer og spenningsfelt ved veiledning som gjør at den ansatte vegrer seg for å gå inn i en veiledningsgruppe og som kan gi utslag i en ambivalente holdninger til veiledning.

Kapittel 3

3.1 Analyse

3.1.1 Hva forstår informantene ved miljøterapi?

Jeg vil nå trekke ut sitater fra de transkriberte tekster som belyser undersøkelsens del som spør hva informantene forstår ved miljøterapi. Som vist under analysemetode³² vil jeg koble utvalgte sitater med det relevante teoretiske begrepsapparat som jeg presenterte under teoriavsnittene.

3.1.1.1 Miljøterapi som aktivisertbaserte innsatser

At miljøterapi handler om aktivitetsbaserte innsatser er tydelig når informant 1 forteller:

”Det er opprettet inne på bokollektivet nå, noe som heter ”sammentreff”. Det er en gruppe som har vært hver 14. dag som jobber med nettverk hvor de har aktiviteter og sånt. Da er både tidligere beboere invitert og de beboere som bor her nå. De gjør aktiviteter, forskjellige ting. Noen ganger er det hobby, så teater-tur.” (Informant 1, s. 1)

Og videre:

”Miljøterapi handler jo egentlig mye om rammer. Her i bokollektivet så er det jo slik at vi legger opp til frokoster, vi legger opp til en del samlingspunkt med jentene og at vi gjør aktiviteter.” (Informant 1, s. 4)

Akkurat som i Bechgaards definisjon av miljøterapi³³, sier informanten her at miljøterapi handler om aktivitetsbetonede hverdagssettinger der man har et samspill både mellom brukerne og mellom behandler og bruker. Formålet med dette slik Bechgaard beskriver det er å forbedre brukernes praktiske ferdigheter og deres sosiale kompetanser. Gjennom disse organiserte hverdagssituasjoner kan brukeren betrakte de andre og få læring i både lavpraktiske handlinger og hvordan hun kan forholde seg til andre sosialt. Som Schjødt og Heinskou skriver om aktivitetsgrupper³⁴, kan gruppeaktivitetene som kreative klubber, teater besøk og lignende, være et middel til å etablere kontakt til brukeren og for å kunne utvikle relasjoner. I tillegg til at det er en måte å komme i

³² Jf. s. 14f

³³ Jf. s. 25

³⁴ Jf. s.28

kontakt med brukerne på, kan denne struktur og stabilitet i hverdagen gi brukerne en meningsfull hverdag slik at de får overskudd til å arbeide med det som er vanskelig og utfordrende i deres liv.

Informant 3 støtter opp om at miljøterapi handler om aktiviserte baserte innsatser og tilretteleggelse av hverdagen:

”Vi legger mye vekt på det miljøterapeutiske, det å gjøre hyggelige ting sammen og ha aktiviteter, sånn at jentene kommer seg litt ut.” (Informant 3, s. 18)

Informanten oppfatter altså også miljøterapi som det å gjøre aktiviteter sammen, akkurat som Schjødt og Heinskou og Bechgaard i sine definisjoner³⁵ blant annet beskriver miljøterapi som aktivitetsbaserte innsatser. Hun begrunner det med at beboerne skal komme seg ut av huset, og hva hun legger i det er uvisst. Det kan være at hun oppfatter det som viktig i forhold til at beboerne skal erfare nye impulser og derfor minske den negative effekt av institusjonaliseringen, som blant annet Erwing Goffmans³⁶ undersøkelser viste at sykehusinnleggelse kan ha på brukere. I tråd med dette kan det være at informanten vurderer det som nødvendig for brukerne at de kommer ut og opplever verden utenfor institusjonen, for å kunne skape en forutsetning for utvikling og bedring. Det behøver ikke kun være sosialarbeiderens personlige mening, men vitne om organisasjonskulturens syn på hva som er til beste for beboerne.

Informant 2 forteller om det samme:

”Vi er inne fra første stund og er tett på der de ønsker det, men vi tar også pause fra alt det vonde og gjøre andre ting. Jeg tror det er veldig viktig at vi ikke bare hele tiden er den hjelperen som skal gå inn i det praktiske og snakke om de vonde tingene, men også at vi er der og gjør hyggelige ting som for eksempel å gå på kino. Jeg tror jo de vil ha veldig nytte av det i relasjonen til andre mennesker senere og ha en læring på det.” (Informant 2, s. 11)

Informanten snakker om nærhet og distanse, at man hele tiden vurderer ut fra beboerens ståsted og situasjon hvor langt man skal gå inn i en samtale og om beboeren ser ut til å ha bruk for en pause fra de vonde tanker og minner. I tillegg sier sosialarbeideren akkurat som informant 3, at det er viktig å ha noen positive aktiviteter og gå ut av huset sammen med brukerne. Dette begrunner hun med at det ligger et læringsaspekt i det å bli kjent og utvikle en relasjon til hverandre, en erfaring de kan

³⁵ Jf. henholdsvis s. 25 og 26

³⁶ Jf. s. 24

nyttiggjøre seg av senere i livet. Akkurat som Schjødt og Heinskou beskriver i sin definisjon om miljøterapi, at psykisk utvikling kan skje gjennom relasjoner.

Informant 3 forteller:

”Vi prøver å legge opp noen kurs hvor vi har samtaler og diskusjoner med beboerne i forhold til ulike temaer. Og det kan være for eksempel ”hva er en god venn”, ”hva er en god kjæreste”, sånne type temaer. Temaer i forhold til å ha respekt for andres tro og syn på religion.” (Sitat informant 3, s. 18)

Disse samtalegruppene kan også betegnes som aktivtetsbaserte innsatser. Herigjennom kan sosialarbeiderne få viktig viten omkring brukernes holdninger og meninger om følsomme emner, som kan gi en verdifull inngang til å utvikle en god relasjon til brukeren. Schjødt og Heinskou skriver kan aktivtetsgruppene³⁷ hjelpe sosialarbeideren til å få informasjon om ressurser og problemer som brukeren måtte ha, og nettopp en slik samtalegruppe kan være en kilde til dette. Som man kan se av denne uttalelse handler miljøterapi også om læring og utvidet forståelse for andre mennesker. Disse kursene kan handle om ulike temaer som er aktuelle i samfunnet og for den enkelte beboer. På denne måten integreres undervisning inn til miljøterapien, i tråd med Bechgaards³⁸ beskrivelse av hvordan behandling og undervisning er integrert i miljøterapibegrepet. Man kan hevde at denne slags aktivitet i form av diskusjonskurser kan være veldig verdiladet og preget av sosialarbeiderens egne personlige holdninger og meninger. Det kan derfor bli svært individuelt hva som kan komme ut av en slik diskusjon, som for eksempel kan handle om hva en god kjæreste er. I disse situasjoner kan det godt argumenteres både for at det bør være to eller flere miljøterapeuter tilstede for å sikre en bredde i synspunkter, men også at man bør kunne ta en diskusjon opp i etterkant av samtalen der man spør hverandre om man var i stand til å presentere sine personlige og private erfaringer og fortellinger som én mulig måte å anskue temaet på.

3.1.1.2 Miljøterapi som normaliserende praksis

Informant 1 forklarer videre miljøterapi på denne måten:

”Det er jo miljøterapi det å bevisst velge når man sier hva, til hvem og når, og i hvilken setting. At det kan komme noe læring ut av det for de. Pluss at det å være litt personlig og fortelle litt om mitt

³⁷ Jf. s. 28

³⁸ Jf. s. 21

liv, mine problemer, mine konflikter, det kan gjøre at de tenker ”hmm, er det slik for dere også ja..”” (Informant 1, s. 4)

Sosialarbeideren fremhever her den normaliserende praksis som det sosiale behandlingsbegrep³⁹ går ut fra. Ved å bruke personlige fortellinger og erfaringer i arbeidet kan beboerne oppleve å bli bekreftet i sine erfaringer og få en anerkjennelse av at det ikke kun er en selv som kan ha konflikter med en venninne eller en mor, og at det kan snakkes om og løses.

3.1.1.3 Miljøterapi som behandlingsmessig helhet

”At det er viktig for jentene at de føler, ja først og fremst at det er trygt og sikkert her. Det med trivsel. At det fysiske miljøet bidrar til at det er hyggelig her, at rommene er koselige og at vi viser at vi bryr oss om stedet og at det skal se koselig ut her.” (Informant 3, s.18)

For det første anerkjenner sosialarbeideren her at det er mange faktorer som spiller inn på trivselen til beboerne og som virker inn på innsatsen som helhet i tråd med Schjødt og Heinskous⁴⁰ argumentasjon for at institusjonen som helhet virker fremmende for brukerens utvikling. I tillegg kommer det frem at hun mener at beboerne ønsker et personlig engasjement når hun sier at ”vi viser at vi bryr oss om stedet”. Altså går hun ut fra at beboerne nyttiggjør seg best av innsatsen hvis de kan merke en reell interesse fra hjelperen.

Informant 3 forteller videre:

”Jeg tenker jo det at miljøet oss kollegaer i mellom er kjempe viktig og det opplever jeg som veldig veldig bra. Og det tror jeg også har påvirkning på beboerne.” (Informant 3, s.18)

Miljøterapeuten jeg refererer til her er, i tråd med Schjødt og Heinskous⁴¹ definisjon av miljøterapi, opptatt av organisasjonen som helhet og mener at det er flere faktorer som påvirker brukerens utvikling. Som hun sier er arbeidsmiljøet mellom kollegaene en faktor som kan virke inn på den terapeutiske innsats og hun mener derfor at det er viktig å ha en god omgang kollegaene i mellom for at innsatsen skal være utviklingsfremmende. Hun er altså bevisst at faktorer som forholdet mellom kollegaer, kan påvirke den enkelte beboers utvikling. Dette kan ses som en understøttelse

³⁹ Jf. s. 21

⁴⁰ Jf. s. 26

⁴¹ Jf. s. 26

av Schjødt og Heinskous understrekning av miljøets betydning for beboeren og at organisasjonen som helhet spiller inn på den enkelte bruker og den helhetlige innsats.

3.1.1.4 Miljøterapi som ressursfokusert behandling

Informant 1 og 3 snakker om miljøterapi som behandlingsform på denne måten:

”Miljøterapi for meg handler om at vi rundt må klare å forstå hvilke egenskaper denne personen har og ta utgangspunkt i det. Sånn at de er som de er og at det er vår jobb å tilrettelegge og klare å finne den innfallsporten til dem og fange deres interesse.” (Informant 1, s. 5)

”Jeg tenker at det er kjempe viktig hele tiden å tro at du har mulighet til å endre. At du hele tiden må ha tro på det at det er mulig med utvikling og en endring og at man gir uttrykk for det. Samtidig som at man hele tiden tar tak i ressurser og det de mestrer og legger vekt på det.” (Informant 3, s. 18)

Det sentrale i disse sitatene er at den ressursorienterte tilgang i miljøterapien kommer til syne. Utsagnene viser dermed at de forstår miljøterapi som å skape mulighet for positiv forandring av beboernes psykiske tilstand. De tror på endring og tar utgangspunkt i den enkeltes ressurser og på denne måten tydeliggjøres utviklingsperspektivet i miljøterapien. Dette element ved miljøterapi som behandlingsform med fokus på brukernes utviklingspotensiale, er sammenfallende med både Bechgaard og Schjødt og Heinskou sine definisjoner av miljøterapi, henholdsvis som ”opnår en bedre praktisk og/eller social funksjonsmåde”⁴² og ”fremmer psykisk utvikling”⁴³. Samt med hvordan sistnevnte beskriver miljøterapiens oppgave⁴⁴ som å skape betingelser som muliggjør og fremmer positiv forandring hos brukeren.

3.1.1.5 Miljøterapeutens adgang til skjønnsutøvelse

Yehekel Hasenfeld argumenterer, som vist i teoriavsnittet⁴⁵, for at frontlinjemedarbeidere som er ansatte i direkte kontakt med brukere og som arbeider i tett kontakt til disse, har relativt stor selvstendighet og adgang til å utøve skjønn. Det er dette jeg ønsker å belyse gjennom sitater fra intervjupersonene.

⁴² Jf. s. 25

⁴³ Jf. s. 26

⁴⁴ Jf. s. 28

⁴⁵ Jf. s. 29f

”For at det skal være rettferdig så må du behandle de individuelt, fordi de har så mange ulike behov og ressurser og ulik bakgrunn, som man må ha i bakhodet.” (Informant 3, s. 17)

Informanten snakker om det individuelle aspekt ved miljøterapien . Hun begrunner partikulariteten ved arbeidet med at det skal være ”rettferdig” for brukeren, nettopp fordi de er særlige individer med hver sin unike karakter og behov. Det innebærer dermed at hun som ansatt fortløpende vurderer hvilke behov brukeren har og retter sin praksis inn i forhold til hvert individ. På denne måten legitimeres skjønnsutøvelsen og den individuelle behandlingen, som preger hennes praksis, på samme måte som Hasenfeld⁴⁶ beskriver det. I tråd med Hasenfelds argumentasjon kan man hevde at denne skjønnsutøvelse og individuelle behandling overlater mye makt til sosialarbeideren. Ved at hun fortløpende tar avgjørelser og vurderinger i kontakten med brukeren definerer hun hva som er til brukerens beste. Dette gjør hun under anerkjennelsens tegn, fordi hun erkjenner at hver bruker er unik og særlig. Samtidig kan man argumentere for at det gir det en asymmetri i maktforholdet mellom hjelper og bruker.

Frontlinjemedarbeiderne som arbeider i direkte kontakt med brukerne kan gjennom skjønnsutøvelsen ha relativt stor handlefrihet og åpne rammer for arbeidet. Hasenfeld⁴⁷ beskriver dette gjennom organisasjonens begrensede adgang til å kontrollere frontlinjemedarbeidernes arbeid. Informant 2 forteller om dette:

”Jeg er i en jobb der veldig mye ligger opp til meg, på hvordan jeg skal sette grensene selv. For eksempel i forhold til det å gi ut privat telefonnummer så er det ikke satt noen grenser på det, eller retningslinjer på hvordan det skal være, men at man selvfølgelig setter grenser for seg selv.” (Informant 2, s. 15)

Det sentrale i dette sitatet er på hvilken måte det belyser hvordan medarbeideren som moralsk subjekt preger arbeidet gjennom de vurderinger og beslutninger hun tar, akkurat som Hasenfeld⁴⁸ beskriver dette. Miljøterapeuten viser altså gjennom dette konkrete eksempel, hvordan hun selv foretar vurderinger om hvor hun setter grenser og hvor mye hun vil dele av seg selv i kontakten med brukeren. Organisasjonen har ingen fastlagte regler for hva man skal eller ikke skal, hvilket gir henne en frihet til å handle ut fra egen vurdering om hva som er best praksis. Det innebærer et

⁴⁶ Jf. s. 30

⁴⁷ Jf. s. 30

⁴⁸ Jf. s. 30, 31

ansvar for den enkelte at man både ivaretar seg selv og brukeren i relasjonen. Hasenfeld⁴⁹ argumenterer for flere forhold ved denne ansikt-til-ansikt kontakten som gjør at organisasjonens kontroll er begrensede. Blant annet fordi man går ut fra en tro på at kvaliteten av relasjonen og tilliten mellom medarbeider og bruker vil påvirkes negativ dersom de blir forstyrret utenfra. Det kan være grunnen til at sosialarbeideren har så åpne rammer, fordi organisasjonene tror på at innsatsen er best tjent ved at ledelsen ikke blander seg for mye inn i de enkelte forhold. De åpne rammene kan også vitne om en organisasjon som stoler på sine ansattes faglige vurderinger på den måten at man selv er i stand til å bedømme den enkelte situasjon.

Samme informanten forteller videre om dette ansvaret:

”Jeg liker det, samtidig som det kanskje er ekstravakter som man må ha tatt opp det med grenser igjen. For det kan være vanskelig for noen å sette disse grensene, samtidig som man er klar på at man er ikke venninne eller mor, jeg er en hjelper.” (Informant 2, s. 15)

Hun mener altså at det ikke er gitt at alle kan finne ut av hvor grensene bør gå. Samtidig forteller hun om at det fra organisasjonens side ligger en forventning om hvor grensene bør gå, når hun forteller om ekstravakter som ikke har klart å skille mellom det å være hjelper og venninne. Det kan derfor til tross for at det er en handlefrihet, ligge noen implisitte retningslinjer for hvordan de handler og setter grenser. Det kan være taushetsregler i organisasjonen som forteller om hvordan man bør handle. Hasenfeld⁵⁰ argumenterer for at organisasjonen som frontlinjemedarbeidere arbeider innenfor, omfatter en eksplisitt eller implisitt menneskemodell som er forankret i ett sett sosiale og kulturelle verdier. Det kan derfor virke som det ligger noen implisitte verdier og regler som angir retningslinjene for sosialarbeidernes praksis, selv om det er relativt åpne rammer. Altså at det ligger en forventning fra ledelsens side om hva som er i orden og ikke i forhold til det terapeutiske arbeidet som informanten er en del av.

Informant 3 støtter opp om at de har handlingsfrihet og åpne rammer i arbeidet på denne måten:

”Det kjenner man jo selv på hva som er ens egne personlige grenser. Jeg personlig tror det er veldig viktig å dele av seg selv.” (Informant 3, s. 18)

⁴⁹ Jf. s. 30

⁵⁰ Jf. s. 31

Informanten forteller at de som medarbeidere har forskjellige grenser for hvor mye de vil dele av seg selv i arbeidet med brukerne. De har altså ingen helt fastlagte rammer for hvor personlig man skal være i kontakten med brukeren, selv om det antakeligvis er innenfor visse rammer, som vist i eksempelet ovenfor. Hasenfeld⁵¹ beskriver hvordan medarbeidere i for eksempel miljøterapeutiske organisasjoner påvirker praksisen fordi de foretar moralske vurderinger ut fra sin personlige bakgrunn og verdier de har med seg i møtet med brukeren. Som informanten sier er det for henne viktig å dele av seg selv i denne kontakten, men det er det ikke nødvendigvis for andre. Fordi man besitter individuelle verdsett og historier, og disse påvirker hva hun tar med inn i møtet, og hvilke vurderinger hun tar, kan det gi utslag i forskjelligartede praksiser innenfor samme organisasjon. I hvert fall hvis organisasjonen ikke eksplisitt setter regler og retningslinjer opp som *skal* følges.

Informant 4 sier om individualiteten ved arbeidet:

”Jeg synes det er viktig at vi byr på oss selv, for vi er jo alle forskjellige, og da får de på en måte en tanke om hvordan det er ute i samfunnet. Jeg kan synes noe er greit også kan en annen ansatt ha en annen mening om det, men det gjør oss til de vi er og brukerne må forholde seg til det.” (Informant 4, s. 25)

Det sentrale her er igjen som Hasenfeld redegjør for, at medarbeiderne besitter moralske og kulturelle verdier som de vurderer brukeren og situasjonen ut fra. Enhver sosialarbeider har sin historie og bakgrunn og denne individualitet gir utslag i en forskjelligartet praksis. På denne måten kan sosialarbeiderens egne verdier, holdninger og erfaringer prege den vurdering eller handling som arter seg i praksis. Hasenfeld⁵² kobler på denne måten makt til frontlinjemedarbeideren gjennom at hun foretar moralske vurderinger sammen med at arbeidets karakter begrenser organisasjonens mulighet til å kontrollere arbeidets kvalitet.

3.1.2 Sammenfatning

Denne del av analysen søker å besvare hva sosialarbeiderne selv forstår ved miljøterapi. Ut fra utsagnene informantene har kommet med i forhold til hva miljøterapi er for dem, fremstår det gjennom fortolkningsprosessen at de beskriver miljøterapi som aktivitetsbaserte innsatser. Det kommer altså frem ved at de forteller om de ulike aktiviteter og rammer for arbeidet. Akkurat som

⁵¹ Jf. s. 30, 31

⁵² Jf. s. 31

Schjødt og Heinskou⁵³ skriver, forklarer mange typisk miljøterapi ved å beskrive de forskjellige praksisformer som miljøterapien inneholder. Denne snevre betydning av begrepet gir noen konkrete forslag på hva miljøterapi kan inneholde, samtidig som informantenes sitater viser at de ser aktivitetene i en større terapeutisk sammenheng. Det kommer frem ved at informantene forteller om hvordan de søker å skape et godt miljø som kan gi brukeren mulighet til positiv utvikling og at de søker å overføre en tro på endring hos brukeren selv. Dermed at det er en terapeutisk mening bak struktureringen av frokosten eller bak den oppsatte diskusjonsgruppen. Det kan være et formål om både å få viktig viten om brukeren, men også for å komme inn på brukeren og kunne skape en relasjon til henne. For i siste ende å skape utvikling og bidra til en endringsprosess hos brukeren. Utover det viser sitatene at miljøterapeuten har relativt stor adgang til skjønnsutøvelse i sitt arbeid, ved at de har relativt åpne rammer og grenser hvilket gir arbeidet en individuelt preget behandlingsform.

Ut fra disse utsagn og sitater, koblet opp med det teoretiske begrepsapparat, vil jeg her i første analysedel sammenfatte at informantene oppfatter miljøterapi som aktivitetsbaserte innsatser med det formål å skape endring og utvikling hos brukeren. Det kan dermed sies å være sammenfall mellom den teoretiske og informantenes forståelse av hva miljøterapi er.

⁵³ Jf. s. 24

3.1.3 Hvilke faglige og personlige kompetanser anvender miljøterapeuten?

Jeg vil nå gå gjennom det empiriske materiale som intervjuene utgjør og fortolke informantenes utsagn ved hjelp av de teoretiske begreper jeg har fremlagt.

3.1.3.1 Sosialt arbeid som semiprofesjon

Yehekel Hasenfeld argumenterer, som vist i teoriavsnittet⁵⁴, for at sosialt arbeid er en semiprofesjon. Det innebærer at sosialarbeiderne har mindre kontroll over innholdet og omstendighetene omkring deres arbeid, fordi de ikke har eksklusiv rett eller kontroll over kunnskapsområdet som dekker over deres felt. Således er de ofte underlagt andre sterkere profesjoner og ligger lav i det formelle hierarkiske system, dersom de er ansatt i multiprofesjonelle organisasjoner. På den annen side er mange av de semiprofesjonelle ofte ansatt som frontlinjemedarbeidere, hvilket betyr at de er i direkte kontakt med brukere og arbeider i tett kontakt til disse. Dette arbeid karakteriseres videre av at medarbeiderne har relativt stor selvstendighet og adgang til å utøve skjønn, som jeg i forrige analyseavsnitt belyste gjennom utdrag av empiri. Jeg derfor kun vise ved ett sitat hvordan det kommer frem at miljøterapeutens fag kan sies å være en semiprofesjon:

”Jeg tenker at det ligger mye fag bak mye av det vi diskuterer, uten at man kanskje tenker så mye over det. Det er sånn nå også når jeg skal tenke over og snakke om hva som er en god relasjon, så er det mye som jeg gjør som jeg i hverdagen ikke nødvendigvis tenker at er fag, men så ligger det noe bak der.” (Informant 3, s. 22)

Hovedpoenget er at sosialarbeideren snakker om faget som en mindre uttalt kunnskap enn man ville gjort i andre sterkere profesjoner som for eksempel lege eller advokat, hvilket kan forklares gjennom en mindre teoretisk fundering i arbeidspraksisen. Weicher og Fibæk Laursen⁵⁵ beskriver nemlig den tradisjonelle oppfattelse av profesjonsbegrepet som fag med høyt teoretisk utdanningsinnhold, høy grad av selvstendighet og teoretisk kompetanse. Dette sitat kan belyse mangelen på det samme. Samtidig som hun uttrykker at de har med seg en faglig bagasje, kan det tolkes som at faget ligger implisitt i arbeidsutførelsen. På den måten at den teoretiske fundering ikke er så sterk som i andre profesjoner. Det sosiale arbeidet kan dermed være relativt forskjellig ut fra hvem som utfører det, når den teoretiske fundering kan tolkes å være mangelfull i forhold til

⁵⁴ Jf. s. 33

⁵⁵ Jf. s. 32

konkret handlingsanvisning i den enkelte situasjon. Slik at miljøterapeutens individuelle vurderinger i noen situasjoner kan være den faktor som preger praksisen.

3.1.3.2 Det personlige engasjement som del av arbeidet

De senere år kan det ses et økende fokus på ansattes personlige engasjement og involvering i arbeidet⁵⁶. Det gjelder ikke kun i sosialt arbeid, men også i andre arbeidsområder. Informant 3 gir her et eksempel på hvordan behovet for et personlig engasjement viser seg fra brukernes side:

”To av beboerne her kom til oss ansatte og sa at de veldig gjerne ville vite litt mere om oss ansatte. Fordi de følte at vi visste mye om dem, men de ikke visste så mye om oss. Og det sa vi at vi forstod og ba dem om å sette seg ned og lage en spørsmålsliste over ting de ville vite. De skrev ned noen spørsmål, hvor vi så skulle holde et foredrag om oss selv og vise bilder og sånn på en litt morsom måte. Det de var opptatt av var hvor mange kjæresten man hadde hatt, hva man likte å gjøre på fritida og slike ting.” (Informant 3, s. 18)

Det viktige her er at beboerne viser et konkret behov for å vite mer om hjelperne som de omgås i institusjonen på et mer personlig plan. Samtidig som de blir imøtekommet på dette, og hjelperne viser forståelse for at de også skal bidra med sine mer personlige historier, blir det gjennomført på en strukturert måte. Sosialarbeideren velger selv ut hvilke spørsmål hun vil svare på, og hvor mye hun vil dele. At beboerne etterlyser personlige historier om hjelperne kan tolkes som at de søker en oppriktighet fra de, forstått på den måten at personlig involvering kan føre til gjensidig reell interesse. Slik at begge parter blir involverte i hverandre. Behovet for personlig engasjement kan derfor være en måte for brukeren å minske det asymmetriske forholdet som kan være en realitet i samspillet mellom behandler og bruker.

En annen informant forteller om det personlige engasjement på denne måten:

”Det å være litt personlig og fortelle litt om mitt liv, mine problemer, mine konflikter kan gjøre at de tenker ”hmm, er det slik for dere også ja..” (Informant 1, s. 4)

Sosialarbeideren viser gjennom dette sitat både at hun anerkjenner at det er et behov fra brukerens side for personlig engasjement og viten om henne, men også at det er et læringsaspekt i det å dele

⁵⁶ Jf. s. 35

av sine private og personlige historier. Det kan virke normaliserende for brukeren å høre at alle har sine problemer eller konflikter, at de ikke står alene med å ha det vanskelig i blant.

Informant 4 forteller:

”De (beboerne) skal jo være her en stund og åpne seg litt, så det er veldig viktig at man er trygg på hverandre, sånn at brukeren kjenner meg som sosialarbeider. Også ikke bare meg som hjelper, men meg som ... (sier navnet sitt)”. (Informant 4, s. 25)

Det sentrale her er at sitatet understøtter argumentet om at det de senere år er kommet mer fokus på sosialarbeiderens personlige egenskaper og kvalifikasjoner⁵⁷. Det kan være særlig relevant å vise en medmenneskelighet i forhold til det sosiale området, fordi man møtes menneske til menneske. Informanten mener at hun er nødt til å dele av seg selv på det personlige plan og vise hvem hun er, for å kunne bygge en relasjon og skape trygghet og mot hos brukeren slik at hun åpner seg for henne. Å være personlig kan dermed tolkes som å vise seg som det medmenneske hun er, ikke kun som hjelper og profesjonell.

Informant 2 sier noe om den personlige drivkraften bak arbeidet som miljøterapeut:

”Det å jobbe med andre mennesker og bygge opp en relasjon som man ser betyr noe, hvor mye det gir tilbake til en selv..” (Informant 2, s. 11)

Ifølge Helle Strauss⁵⁸ kan drivkraften bak valg av utdanning si noe om den personlige dimensjon av arbeidet, fordi det forteller noe om mennesket bak valget. Informanten ser det som en personlig gevinst å kunne bygge en meningsfull relasjon med en beboer og se at arbeidet hun gjør kan utgjøre en forskjell for den enkelte. På den måten kan ønsket om å hjelpe andre utsatte mennesker og å ha et arbeid som gir en dypere mening, ses som informantens drivkraft til yrket. Det kan igjen forteller noe om henne som hjelper, hvis man tolker motivasjon og drivkraft som en påvirkingsfaktor for arbeidsutførelsen. Det innebærer at det er et spillerom for skjønn og individualitet, hvilket forrige analyseavsnitt belyste at det kan tolkes å være i det sosiale arbeidet.

⁵⁷ Jf. s. 35

⁵⁸ Jf. s. 36

3.1.3.3. Miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag

Jens Guldager⁵⁹ redegjør som vist i teoriavsnittet for at sosialarbeiderens kunnskapsgrunnlag består av tre typer vitensformer, hvilket er vitenskapelig teori, praktisk teori og praktisk sans. Hans sontring mellom disse ulike kunnskapsformer som sosialarbeideren trekker på, viser at individuelle skjønn og vurderinger kommer i spill i praksisen. Det er blant annet fordi det sosiale arbeidet inneholder en så kompleks virkelighet med etiske dilemmaer og utfordringer som vitenskapelig teori alene ikke kan være konkret handlingsanvisende for. I mangel på konkrete handlingsanvisninger for de ulike situasjoner som utspiller seg i praksis, foregår en del av arbeidet ut fra sosialarbeiderens personlige verdibaserte holdninger. Det er dette individuelle aspekt, i kraft av hva som danner miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag, jeg vil belyse her.

”I stedet for å kjempe en kamp som du innerst inne ikke tror på, men fordi det er det som denne jenta vil, så du må heller finne ut av hva du selv tror på og kanskje realitetsorientere denne jenta i forhold til hvordan du selv har opplevd.” (Informant 1, s. 7)

Som Guldager⁶⁰ poengterer er vitenskapelig teori mangelfull som kilde til handlingsanvisning for sosialarbeiderens praksis, fordi den sosiale hverdag i institusjonen er så kompleks og normativ. Det betyr at sosialarbeideren trekker på egne erfaringer og kunnskap som hun har tilegnet seg gjennom utdanning og levd liv, i møtet med brukeren. Informantens sitat kan være et eksempel på nettopp hvordan hennes egne erfaringer og verdier kommer i spill i kontakten med brukeren. Beboeren forteller her at hun gjerne vil gå på vanlig videregående skole, tross av at hennes språkkunnskaper er svært dårlige. For sosialarbeideren virker dette ønsket urealistisk, og i stedet for å støtte beboeren i hennes ønske, forsøker hjelperen i stedet å orientere henne om virkeligheten ved å fortelle om sine egne erfaringer. At videregående kan være vanskelig selv for unge oppvokst med norsk som morsmål og at det kan bli et nederlag for jenta å starte med noe som trolig vil vise seg å ikke kunne gjennomføres. Sosialarbeiderens egne holdninger og verdier kommer frem på denne måten og gir utslag i én måte å veilede og forstå problemet på.

Informant 3 forteller om å vise sine personlige sider i kontakten med brukeren:

⁵⁹ Jf. s. 36f

⁶⁰ Jf. s. 37

”For å kunne konfrontere de på en omsorgsfull måte så må du ha tillit og gi uttrykk for en del av de verdiene og holdningene du har.” (Informant 3, s. 18)

Dette sitatet kan forstås som å være en del av sosialarbeiderens praktiske teori⁶¹, som virker handlingsanvisende for arbeidet. Hun uttrykker en selvfølgelighet i at tillit skapes gjennom å utlevere noe av sine personlige verdier og holdninger og at denne tillit og gjensidig deling muliggjør en omsorgsfull konfrontasjon. Altså at det er en korrelasjon mellom å være personlig i kontakten og å kunne sette grenser for brukeren. Det kan derfor ses som en eksplisitt verdibasert teori⁶², hvilket kan stamme fra hennes utdanning, arbeidserfaring eller lignende og som gjør at hun arbeider ut fra denne særlige oppfattelse. De ulike verdsett og ideologier kommer således til å sette noen rammer for hvordan arbeidet arter seg. Det kan tolkes som at dersom man har en sterk ideologi som setter klare rammer for sosialarbeiderens praksis, kan det føre til et mere ensartet og enstemmig sosial arbeid. Motsatt vil sosialarbeiderens personlige verdsett, holdninger og utdanning kunne utgjøre en relativt stor påvirkningsfaktor. Da det i miljøterapeutiske organisasjoner ut fra analyse og teori kan virke som sosialarbeideren har relativt stor adgang til skjønn og individuell behandling av brukerne, kan det tolkes som at institusjonene ikke har et verdsett og ideologi som er strengt handlingsanvisende.

3.1.4 Relasjonens betydning i arbeidet

Miljøterapi går blant annet ut på at den profesjonelle skal etablere relasjoner til brukerne, som vist gjennom Schjødt og Heinskou⁶³. Jeg vil nå undersøke relasjonens betydning gjennom informantenes sitater, der de alle snakker om viktigheten av å ha en relasjon mellom seg og brukeren for å skape utvikling. Dette vil jeg belyse gjennom begreper fra hele avsnittet om relasjonens betydning, altså både gjennom Løvlie Schibbye⁶⁴ og Bowlby⁶⁵, fordi disse sammen danner en forståelse for relasjonens plass i miljøterapien.

Informant 1 sier:

⁶¹ Jf. s. 38

⁶² Jf. s. 38

⁶³ Jf. s. 40

⁶⁴ Jf. s. 41f

⁶⁵ Jf. s. 46f

”Jeg vil si at relasjonen i miljøterapi nesten er alfa omega. Før man har en relasjon og før man teller, så har man egentlig veldig lite man skulle ha sagt. De gangene de (beboerne) er trygge og har folk de kjenner rundt seg, så er det ikke det at konfliktene blir fraværende, men at man kanskje kan klare å komme ut av de på en mere ok måte. Fordi det er ofte, med de man er trygg på, at man tør å være sint, og vite at folk liker meg selv om og være trygg på det. At det handler om to ting, hvem man er og hva man gjør er to forskjellige ting og man misliker ikke folk selv om man oppfører seg dårlig en dag.” (Informant 1, s. 4)

Informanten forteller altså at hun anser det som svært viktig i det miljøterapeutiske arbeid å skape en relasjon til brukeren. Hun oppfatter en tillitsfull relasjon, i den miljøterapeutiske kontekst, som en forutsetning for utvikling fordi det kan bidra til at brukeren åpner opp og viser sine følelser. Det sentrale er at informanten til sist sier at det handler om at hun ikke fordømmer brukeren selv om brukeren reagerer med sinne eller aggresjon mot henne. Den profesjonelle miljøterapeut forstår dermed at disse følelser fra brukeren ikke nødvendigvis handler om henne som behandler, men at det kan fortelle om brukerens indre representasjoner⁶⁶ som har blitt dannet gjennom tidligere erfaring og som preger brukeren i kontakten til henne som behandler. Det er her den profesjonelle rolle tar over og viser at relasjonen handler om mere enn nærvær og medmenneskelighet⁶⁷. Nordiske institusjoner bygger sin relasjonsforståelse på utviklingsteori⁶⁸. Som beskrevet i teoriavsnittet er Bowlbys tilknytningsteori⁶⁹ en av de tidlige teorier som danner denne forståelse for relasjonens betydning for individet. Bowlby redegjør for blant annet begrepene tillit og selvtillit⁷⁰ som er viktige i forhold til positiv psykisk utvikling. Begrepene tillit og selvtillit kan kobles til miljøterapiens fokus på relasjoner på den måten at dersom man har trygge relasjoner, hvilket innebærer tillit til at viktige personer stiller opp for én, så er det fremmede for ens utvikling og selvtillit. Informantens oppfattelse av relasjonen som sikker base og vei til utvikling kan slik forstås gjennom Bowlbys teori. Hun utviser toleranse og rommelighet overfor brukeren og søker å forstå hvorfor hun reagerer som hun gjør, heller enn å fordømme henne. Slik forsøker hun ved nye relasjonserfaringer å bygge opp selvtilliten og styrke selvoppfattelsen hos beboeren.

⁶⁶ Jf. s. 42

⁶⁷ Jf. s. 41

⁶⁸ Jf. s. 40

⁶⁹ Jf. s. 47f

⁷⁰ Jf. s. 47

Informant 2 forteller om relasjonen:

”Jeg tenker at det er alfa omega med en relasjon for å få til endring og en endringsprosess. Og igjen, altså hovedfokuset vårt er å få til en relasjon. Vi er inne fra første stund og er tett på der de ønsker det og også det å ta litt pause fra alt det vonde og gjøre andre ting.(...) Jeg tror jo de vil ha veldig nytte av det i relasjonen til andre mennesker senere og ha en læring på det.” (Informant 2, s. 11)

Informant 2 fremhever også relasjonen som en inngang til endring hos brukeren. Som i Schjødt og Heinskous definisjon av miljøterapi⁷¹, ligger det her en tro på at relasjonen kan bidra til psykisk utvikling og virke positivt inn på brukerens liv. Informanten sier videre at disse relasjonserfaringene kan overføres til brukerens liv utenfor institusjonen. Det kan forklares gjennom Løvlie Schibbyes begrep om menneskes indre representasjoner⁷², hvilket utgjør de forestillinger eller indre bilder man danner seg gjennom opplevelser med omverdenen og som fortsetter uten at den opprinnelige situasjon er til stede. På den måten at brukeren, gjennom positive relasjoner til hjelperen, får modifisert sine forestillinger om hva hun kan forvente seg av andre og hvordan hun kan oppfatte seg selv i denne relasjonen. Dermed kan disse nye relasjonserfaringer bidra til suksess opplevelser i sosiale sammenhenger utenfor institusjonen og slik bidra til utvikling for brukeren.

Informant 3 sier også om dette fokus for arbeidet:

”Det er ekstremt viktig med relasjon. For å få til endring og utvikling så tenker jeg at du er nødt til å ha en god relasjon. Også for å få tillit. Det er jo ganske mye personlige og vonde ting de har opplevd som er vanskelig å snakke om, og da er man nødt til å bygge opp en tillit. Også i forhold til at man tør å vise sine holdninger og følelser, tror jeg gjør at de opplever oss som konsekvente og at de stoler på at vi sier det vi mener. At de blir mer sikre og trygge på oss, eller på meg. At de da vet at jeg sier det jeg mener og at de tør derfor å stole på det jeg sier, at man bygger tillit på den måten. (Informant 3, s. 17)

Igjen er fokus på relasjonen og at det er kun herigjennom at man kan gjøre en forskjell og bidra til en endringsprosess. At miljøterapeutiske organisasjoner vektlegger relasjonen som så viktig kan

⁷¹ Jf. s. 26

⁷² Jf. s. 41, 42

forklares ved hjelp av Løvlie Schibbyes presentasjon av selvet⁷³ som intrapsykisk og relatert. Prosessene innenfor selvet, mellom selvet, og andre henger sammen slik at brukerens selvbilde kan justeres gjennom at sosialarbeideren viser at hun tror på henne og at hun er verdifull. Informanten sier at det er viktig at brukerne stoler på det de sier, hvilket kan belyses ved at de som hjelpere bidrar til en endring i brukerens selvoppfattelse. Således at en endringsprosess på denne måten kun kan skje dersom brukeren stoler på det hjelperen sier og at hennes mening teller. Informanten er dermed akkurat som Løvlie Schibbyes dialektiske relasjonsforståelse, oppmerksom på at hennes egne holdninger og følelser i kontakten spiller inn på brukeren og relasjonen mellom dem.

Sist sier også informant 4 om relasjonens betydning:

”Det er veldig viktig med relasjon. Det er absolutt det viktigste i hele arbeidet. Det er å bli kjent med hverandre, altså være trygg på hverandre, for det er jo ikke bare praktisk hjelp.” (Informant 4, s. 25)

Som de tre andre informanter beskriver informanten også relasjonen som hovedoppgaven i hennes arbeid. Alle fire informanter kan sies å være meget samstemte og enige om hvor viktig det er med en relasjon som base og forutsetning for det miljøterapeutiske arbeidet. Løvlie Schibbye viser gjennom sin dialektiske forståelse hvorfor det er viktig med relasjon, nettopp fordi det handler om å endre ens selvbilde, få noen sosiale kompetanser som kan overføres til andre sammenhenger utenfor institusjonen og at man kan få hjelp til å bli bevisst sine egne følelser og reaksjoner og dermed evne å sortere og reflektere over disse.

3.1.4.1 Dialektisk relasjonsforståelse

Med utgangspunkt i Anne-Lise Løvlie Schibbyes dialektiske relasjonsforståelse vil jeg fortolke intervjupersonenes utvalgte utsagn.

På spørsmål om hva informanten synes er de viktigste egenskaper som hjelper svarer hun:

”Det er vel at jeg er klar over mine grenser, tenker jeg. Mine holdninger, min personlighet, på hvordan jeg kan reagere på ting og hva jeg tar inn til meg. Å kjenne meg selv rett og slett. Å være bevisst meg selv og faktisk være åpen for at jeg spiller en stor rolle i forhold til relasjonen.” (Informant 4, s. 25)

⁷³ Jf. s. 41

I tråd med Løvlie Schibbys dialektiske relasjonsforståelse, legger informanten vekt på at det i hennes arbeid som miljøterapeut, er viktig å være bevisst omkring sitt eget selv og selvet i relasjonen. Hennes holdninger og personlighet kan betegnes som hennes ”jeg”, mens hvordan hun reagerer i situasjoner og hva som berører henne kan betegnes som ”jeg-meg”, etter Løvlie Schibbys dialektiske teori. Til sist sier hun at hun er bevisst at hun spiller en stor rolle i forhold til relasjonen med brukeren, dermed er hun altså klar over at hennes indre prosesser innad i selvet samt prosesser utad i relasjonen, spiller inn på relasjonen og kan påvirke dens uttrykk.⁷⁴ Miljøterapeuten viser med dette at hun erkjenner sitt ansvar som ledd i behandlingen med brukeren og at hun søker å reflektere og være bevisst om hvordan hun påvirker relasjonen som menneske i relasjonen.

Disse sitater fra to av informantene belyser miljøterapeutens profesjonelle rolle i relasjonsarbeidet:

”Jeg tenker at vi som er profesjonelle har ansvaret for kvaliteten av relasjonen. Alle har selvfølgelig ansvar for det man tar med seg inn i et rom, men det er meg som har ansvaret for at relasjonen går fremover og at den er av en viss kvalitet.” (Informant 1, s. 5)

”Jeg tenker først og fremst i forhold til å være den profesjonelle, så er det uansett jeg som er den ansvarlige for relasjonen. Det vil si at hvis det mangler noe i relasjonen, vi har en dårlig kjemi eller at vi ikke har en topp kjemi, så er det jeg som må gå inn og tenke hva som kan endres for at den relasjonen skal bli bra.” (Informant 2, s. 10)

Det sentrale her er at begge informantene retter fokus på det ansvar hun har, i kraft av sin stilling og som profesjonell, i forhold til kvaliteten av relasjonen. Løvlie Schibbys dialektiske begrep⁷⁵ handler om gjensidigheten i relasjonen, slik at begge parter står i et gjensidig forhold til hverandre. Det retter oppmerksomheten på hvordan selvet kan utvikles eller feilutvikles i dialog med behandler, og i denne søken er det en erkjennelse av at både behandler og bruker påvirker relasjonens kvalitet. Ut fra sin profesjonelle rolle kan det derfor oppfattes som et vel plassert ansvar når miljøterapeutene sier at dersom det ikke er en fruktbar relasjon, er det de som må reflektere og endre premissene for at relasjonen skal bli utviklingsfremmende. Som poengtert innledningsvis i teoriavsnittet, henvist til Schjødt og Heinskou⁷⁶, har den profesjonelle en faglig og teoretisk viten viten hvilket betyr at definisjonsmakten og herunder ansvaret for kvaliteten av relasjonen, ligger hos

⁷⁴ Jf. s. 42f

⁷⁵ Jf. s. 42

⁷⁶ Jf. s. 41

den profesjonelle. Dette ansvar og spørsmål om bevissthet omkring sin egen rolle og betydning retter fokus på nødvendigheten av sosialarbeiderens løpende faglige refleksjon og utvikling. Det er noen komplekse prosesser i spill som kan være vanskelig å ta hull på for miljøterapeuten selv, det kan derfor være nødvendig å få hjelp ”utenfra” for å kunne se på relasjonens innhold og den enkelte situasjon med nye øyne.

Informant 3 uttrykker sin forståelse for brukerne på denne måten:

”Man sitter jo med noe kunnskap omkring problematikken deres, hva de har gått igjennom og hva noen av de traumene de har vært igjennom gjør med de og hvilke virkninger det kan få i ulike reaksjoner. At man har litt forståelse for det, og at det ikke nødvendigvis er det som kommer til uttrykk er det... At det ligger mye bak. Det kan være noe overfladisk de kan bli irritert over, men så skjønner man at det ikke akkurat er det at den personen ikke har vasket nå som gjør at hun er kjempe sint, men kanskje det at hun fikk en melding før i dag av en søster som hun savner.”
(Informant 3, s. 17)

Begrepet indre representasjoner⁷⁷ henviser til de forestillinger eller indre bilder som dannes gjennom erfaringer og levd liv. Disse representasjoner fortsetter uten at den opprinnelige situasjonen er tilstede og dermed formes ens forventninger til omverdenen gjennom disse. Sitatet kan ses som eksempel på hvordan miljøterapeutens faglighet er i spill, slik at hun forstår at brukerens reaksjoner ikke nødvendigvis behøver å være uttrykk for det det gir seg ut for. Hun viser en dypere forståelse og ser reaksjonene som indre representasjoner hvilket kan henviser til brukerens tidligere erfarte opplevelser. Sosialarbeiderens profesjonelle selv er dermed i spill ved at hun evner å se bak det som umiddelbart viser seg. Som profesjonell har hun med seg en fagkunnskap som sier at vonde opplevelser kan gi utslag i dårlig tilpasning, problemer med å knytte seg til andre eller vanskeligheter med å uttrykke følelser, det kan derfor være denne viten som kommer til uttrykk her. På denne måten viser sosialarbeideren at hun evner å skille mellom sin faglighet og personlighet i relasjonen, ved at hun kan romme beboerens frustrasjoner og anerkjenne hennes vonde følelser, samtidig som hun forstår at det ikke handler om at beboeren er sint på henne.

3.1.4.2 Arbeidet med selvet

Informant 1 snakker om hva som for henne er viktig og samtidig utfordrende i relasjonsarbeidet:

⁷⁷ Jf. s. 42

”Jeg må være veldig undrende og prøve hele tiden å kaste ballen tilbake og spørre hva tenker du, hva synes du, hva liker du, hva frister deg, hva har du lyst til og virkelig prøve å få de til å kjenne etter hva du har lyst til. Altså prøve å bevisstgjøre de i å kjenne etter at nå tror jeg at jeg kan se hva jeg har lyst til.” (Informant 1, s. 2)

Hun beskriver med dette hvordan hun arbeider med beboerens oppfattelse av hvem hun selv er. Det intrapsykiske selvet⁷⁸ søkes dermed å bevisstgjøres gjennom relasjonen, i tråd med hvordan Løvlie Schibbye forstår prosessene innenfor selvet, mellom selvet og andre henger sammen slik at man som miljøterapeut streber etter å bidra til en positiv utvikling hos brukeren. Denne endringsprosessen fordrer at sosialarbeideren hele tiden vender spørsmålene rundt slik at beboeren blir mer og mer bevisst sin egen person og dermed sitt eget selv.

Informant 3 sier også om relasjonsarbeidet:

”Det gjør vi veldig mye i den jobben her, at vi prøver å se flere sider av samme sak ,reflekterer og tenker hvordan deres handlinger kan virke på andre.” (Informant 3, s. 17)

I tråd med Løvlie Schibbyes begrep om det intrapsykiske og relaterte selvet⁷⁹ oppfatter miljøterapeuten at hun gjennom en relasjon til brukeren kan endre på brukernes måte å se en situasjon på. Formålet kan således være å rykke på de indre representasjonene⁸⁰ ved å tilby nye måter å se en situasjon på og bli bevisst omkring hvorfor man tenker og handler som man gjør. Sosialarbeideren forteller noe om læringselementet i arbeidet, at man forsøker å tydeliggjøre hvordan ord og handlinger kan virke på andre og vise konsekvensene av det. Samtidig som hun tilbyr alternative måter å tolke en situasjon på og at beboerne kan få en læringsprosess ved å bli bevisst sine egne måter å se en situasjon på og hvilke overveielser som ligger bak det.

⁷⁸ Jf. s. 42

⁷⁹ Jf. s. 42

⁸⁰ Jf. s. 42

3.1.4.3 Anerkjennelse

Ut fra den dialektiske relasjonsforståelse er anerkjennelse et sentralt begrep. Anerkjennelse⁸¹ i forståelsen at den andres indre opplevelsesverden blir verdsatt og respektert. Informant 3 forteller om hva hun synes er viktig når det gjelder å danne relasjon til en beboer:

”Det er viktig å ha evne til å kunne sette seg inn i den andres situasjon og ha forståelse for den personens opplevelse av en hendelse.” (Informant 3, s. 16)

I tråd med anerkjennelsesbegrepet understøtter sitatet at sosialarbeideren søker å forstå brukerens opplevelse og å sette seg inn i hennes situasjon. Det innebærer at hjelperen har respekt for den andres rett til å oppleve det hun gjør og ikke fordømme denne opplevelse. Det kan kun være en realitet dersom hjelperen er i kontakt med sin egen subjektivitet og dermed er bevisst sine egne indre prosesser. Det er ikke mulig å slutte ut fra et sitat om det har vært anerkjennelse i praksis, men det kan synes som om sosialarbeideren forstår det som sentralt for brukerens utvikling at hun søker en indre forståelse⁸² basert på brukerens opplevelsesverden.

Videre sier miljøterapeuten:

”Jeg tenker jo at når man er så tett på hverandre og snakker så mye sammen, så hender det jo at man havner i en situasjon der man sitter med to forskjellige oppfatninger av en samtale eller hendelse for eksempel. Altså mellom hjelper og beboer. Og at man respekterer beboerens følelser og opplevelse rundt den hendelsen, samtidig som man selv gir uttrykk for hvordan man selv føler og tenker om den situasjonen. At man på en måte kan uttrykke følelser på en profesjonell måte, at man kan tørre og si at man blir irritert for eksempel og spørre om den andre kan forstå det.” (Informant 3, s. 16)

Dette er i tråd med anerkjennelsesbegrepet⁸³ som innebærer en likeverdighet i relasjonen, i betydningen at begge parter har rett til å oppleve verden på sin måte. Samtidig som hun sier at hun anerkjenner beboerens opplevelser, sier hun at det ikke nødvendigvis betyr at hun er enig i det brukeren sier. Akkurat som Løvlie Schibbye⁸⁴ sier, er det at den profesjonelle *forstår* brukerens

⁸¹ Jf. s. 44

⁸² Jf. s. 45

⁸³ Jf. s. 45

⁸⁴ Jf. s. 44, 45

følelse ikke sammenfallende med at hun er enig i at det er en sannhet *utenfor* brukeren opplevelse. Det viktige er nettopp å ha og utvise respekt for dens andres måte å oppleve noe på, fordi dette i seg selv kan være en kilde til endring. På den måten er det ikke viktigst å være enige om en felles forståelse, men at meningsutvekslingen som får frem beboerens subjektive opplevelse er veien til en utviklingsfremmende relasjon. Respekten for den andre kommer her til uttrykk og viser seg i en gjensidig relasjon, der hjelperen ikke ser seg som ekspert, men som et redskap til økt bevissthet omkring egne holdninger og følelser for å komme frem til beboerens subjektive indre opplevelsesverden.

Informant 4 forteller om en episode med brukeren:

”Jeg hadde et tilfelle for ikke så lenge siden med en beboer som malte og gråt samtidig. Hun malte et veldig trist maleri der hun var alene og familien stod vekk fra henne. Da stod hun bare der og gråt og jeg kjente at jeg ikke kunne gi henne så mye. Jeg hadde ikke så mye å gi, for det gjorde noe med meg også. Jeg ble trist.” (Informant 4, s. 26)

Dette sitat kan illustrere hvordan sosialarbeiderens nærvær som medmenneske spiller inn, når hun forteller at hun blir følelsesmessig berørt selv. Under begrepet anerkjennelse finnes terapeutisk lytting⁸⁵ som er en måte hvor den profesjonelle fokuserer på brukeren opplevelse, det som ligger bak det eksplisitte og at hun som hjelper er emosjonelt tilgjengelig for brukeren. En lyttende holdning går ut på at hjelperen viser brukeren at hun er viktig, verdsatt og troverdig, hvilket i praksis vil si at hjelperen setter ord på brukeren følelser. I tillegg fordrer det at hjelperen lytter inn til seg selv og merker etter hvordan brukeren opplevelser påvirker henne. I dette eksempelet følte hjelperen en tristhet da hun stod sammen med brukeren da hun malte et maleri som viste en distanse mellom henne og familien sin. Hjelperen sier her at hun ikke hadde så mye å gi, altså at hun ikke visste hva hun skulle si, fordi hun selv ble følelsesmessig berørt. I den terapeutiske lytningen kan disse følelsene brukes aktivt av den profesjonelle ved at hun forstår brukeren følelser gjennom sine egne reaksjoner i situasjonen. Hjelperen kunne for eksempel ha sagt ”så du føler at du har en avstand til familien din og du kjenner at du savner dem?” Dersom det hadde vært overensstemmelse mellom dette og hva brukeren selv føler innad, kunne det vært eksempel på at brukeren føler seg

⁸⁵ Jf. s. 45

forstått innenfra⁸⁶. Hvis det hadde vært tilfelle kunne brukeren gjennom denne bevissthetsprosess fått mulighet til å sortere i følelsene og derigjennom fått et annet forhold til disse følelsene.

Videre kan det argumenteres for at sosialarbeideren her og i lignende situasjoner kan ha nytte av å reflektere omkring situasjonen i etterkant. Det kan være vanskelig å slippe arbeidet og ta fri når man går hjem, dersom disse følelsene blir sittende i kroppen uten å bli bearbeidet.

3.1.5 Sammenfatning

Denne del av analysen søker å besvare hvilke personlige og faglige kompetanser man som miljøterapeut benytter seg av. At sosialt arbeid er en semiprofesjon innebærer blant annet at miljøterapeutens teoretiske fundament mangler den tyngde som andre sterkere profesjoner har, og dermed mangler en eksklusiv kontroll over deres arbeid og kunnskaper. Argumentasjonen om at sosialt arbeid er oppfelt i ulike vitensformer understøtter dette, da sontringen påpeker at vitenskapelig teori ikke er en tilstrekkelig kunnskapskilde, fordi den ikke kan romme de etiske og normative sider som er del av det sosiale arbeids praksisfelt. Samtidig belyser de ulike kunnskapsformer som spiller inn på sosialarbeiderens handling og vurderinger, at sosialarbeiderens kunnskaper og kompetanser også består av praktisk teori og praktisk sans. Disse vitensformer kan være handlingsanvisende for miljøterapeutens arbeidsutførelse og kan ligge både implisitt og eksplisitt som viten, ideologier og ubevisst viten. Det kan derfor innebære at sosialarbeideren har noen kompetanser som ikke nødvendigvis er eksplisitt eller direkte vitenskapelig fundert, men at ideologien på hennes arbeidssted, hennes faglige erfaring, veiledning eller lignende kan være retningsgivende for hennes praksis.

At brukere viser et behov for personlige engasjement og viten om miljøterapeuten kan ses i sammenheng med feltets karakteristika som semiprofesjon, den relasjonsfokuserede behandling samt at miljøterapeuten preger arbeidet med sine holdninger og verdier. Det kan tolkes som å være et uttrykk for at brukerne søker en likeverdighet og minske det asymmetriske forholdet som kan sies å være mellom partene. Det asymmetriske forholdet kan dermed ses i sammenheng med praktikerens kunnskapsgrunnlag, som gjennom analysen kan tolkes som værende preget av at sosialarbeiderens egne verdier og holdninger påvirker dialogen og vurderingene som foretas løpende i arbeidet.

⁸⁶ Jf. s. 45

Allikevel kan analysen ses som uttrykk for at miljøterapeuten har en faglig kunnskap og viten med seg som gjør at hun anvender visse kompetanser i arbeidet. For det første evner hun å se bak brukerens eksplisitte ord og forstå det i sammenheng med utviklingsteoriens begrep om indre representasjoner og prosesser. Det gjør at hun kan trekke på noen fagkunnskaper som forteller henne hvordan hun skal opptre, eller i hvert fall ikke skal opptre i den enkelte situasjon. Dersom sosialarbeideren hadde hatt en relasjon til brukeren helt uten å anvende fagkunnskap og profesjonalitet, ville det kunne føre til at hun var følelsesstyrt og fordømmende overfor brukerens noen ganger irrasjonelle reaksjoner.

Gjennom relasjonen viser miljøterapeuten sine fagkompetanser ved at hun søker å reflektere over hvordan hun selv påvirker samspillet og at hun tar på seg ansvaret for at relasjonen er utviklingsfremmende. Miljøterapeutens faglige kompetanser kommer også til uttrykk når hun søker å bevisstgjøre brukeren om sitt eget selv og herigjennom arbeide med endring. Begrepet anerkjennelse og herunder toleranse, åpenhet og respekt for den andre, kan forstås som en tilgang til arbeidet som fordrer noen fagspesifikke kompetanser fra miljøterapeuten. Ut fra sitatene kan jeg ikke si at miljøterapeutene er anerkjennende i praksis, men jeg tolker det som en tilgang som fordrer visse teoretiske kunnskaper hvilket innebærer at den profesjonelles personlige selv trer i bakgrunnen. En anerkjennende tilgang kan være et eksempel på praktisk teori som ideologisk grunnlag for sosialarbeiderens praksis.

Oppsummert vil jeg ut fra ovenforliggende analyse altså tolke det som at miljøterapeuten anvender både personlige som faglige kompetanser i arbeidet. Det belyser nødvendigheten av at hun bør søke å tydeliggjøre hva som ligger til grunn for hennes handlinger og vurderinger. Samtidig som en slik refleksjon kan være nyttig i forhold til egen bevisstgjøring, vil det også være essensielt for å sikre at praksisen og relasjonene er utviklingsfremmende for den enkelte bruker, når miljøterapeutens personlige holdninger og verdier kommer i spill i arbeidet.

3.1.6 Hva forstår informantene ved veiledning og hvordan stiller de seg til veiledning?

Ut fra teoriavsnittets begrepsavklaring av veiledning⁸⁷, primært presentert ved Anne Juutilainen og Jacob Hassing Pedersen, vil jeg nå fortolke hva informantene forstår ved veiledning. Videre vil jeg belyse deres forståelse gjennom hvordan informantene stiller seg til å delta i veiledning. Hvilket vil søke å besvare hvordan det kan være at de ønsker eller ikke ønsker å delta i veiledning. Derfor vil denne analysedel struktureres slik at hva de forstår ved og hvordan de stiller seg til veiledning kommer fortløpende etter hverandre.

Informant 4 sier om formålet med veiledning:

”Jeg tror at det er nødvendig med veiledning for å få en personlig utvikling, i tillegg til å ikke bli utbrent i jobben. For det er en krevende jobb. Det er en krevende jobb for et menneske å jobbe med mennesker som har det vondt, og for ikke å bli utbrent så tenker jeg at veiledning er veldig viktig. For å sette på plass de tankene og følelsene man har.” (Informant 4, s. 27)

Sitatet belyser Juutilainens beskrivelse av veiledningens karakteristikk⁸⁸ som værende en profesjonell hjelpesamtale og metode, egnet til faglig personlig utvikling blant personer som arbeider tett med sårbare og utsatte mennesker. Ifølge Juutilainen er veiledning som metode utviklet som uttrykk for at det er et utvidet behov for forståelse av sin egen praksis, fordi det miljøterapeutiske arbeidet som Bechgaard skriver, innebærer en kompleks interaksjon som involverer så vel brukere som behandlere følelsesmessig. I tråd med dette anser informanten veiledning som nødvendig for å kunne utvikle seg fordi arbeidet kan være krevende. Jeg tolker det som at hun uttrykker dette behovet i sammenheng med at hun selv kan bli følelsesmessig berørt av å arbeide med utsatte mennesker, når hun sier at det er krevende å jobbe med mennesker som har det vondt. Dette kan videre tolkes som om hun synes det er utfordrende å skulle opptre både som fagperson og som medmenneske. Juutilainen forstår begrepet profesjonell⁸⁹ som at det både rommer en faglig og en personlig dimensjon, og anser veiledning som viktig nettopp i forhold til å få styr på disse to sfærer. Informantens sitat kan derfor tolkes å være uttrykk for at hun ønsker hjelp til akkurat dette, for som hun sier å unngå å bli utbrent i arbeidet. På bakgrunn av miljøterapeutens komplekse arbeidsfelt som krever at hun opptrer, ikke kun som fagperson med en teoretisk viten,

⁸⁷ Jf. s. 49f

⁸⁸ Jf. s. 54

⁸⁹ Jf. s. 54

men også med en personlig involvering og engasjement som følger både fordi man er et medmenneske og fordi fagets teoretiske fundering ikke kan være handlingsanvisende i de ulike situasjoner, kan veiledning belyses som relevant og nødvendig.

Informant 4 svarer på spørsmål om hun har tilbud om veiledning:

”(Ler litt..) Nei. Eller vi har hatt et tilfelle der vi hadde en beboer som var veldig krevende, hadde veldig mye psykiske skader, og da kom det én utenfra og det hjalp oss veldig mye. Det å ha en til å få oss til å tenke på en annen måte og en å kunne stille spørsmål til. Det var veldig nyttig og noe jeg har levd på en god stund i etterkant.” (Informant 4, s. 26)

Informanten sier altså at de har hatt ekstern veiledning én gang og at hun opplevde dette som svært berikende for henne. Videre sier hun:

”Altså vi har jo god veiledning oss i mellom, internt mellom kollegaer. Jeg kan snakke åpent og fritt med sjefen min, men det jeg savner er personlig utvikling. Det å kunne utvikle meg og snakke med en utenfor som jeg ikke må forholde meg til her på jobben. Så ja det er noe jeg savner.” (Informant 4, s. 26)

Informanten uttrykker altså et ønske om veiledning. Hun forteller at hun har mulighet til å snakke med både kollegaer og sjef om eventuelle utfordringer og har de har en god dialog, men at hun savner en veiledning utenfra og at hun ikke har tilbud om å være del av et slikt tilbud. Mangelen på tilbud om veiledning kan handle om forskjellige faktorer⁹⁰, det kan være faktorer som mangel på økonomiske ressurser, mangel på tid eller det kan handle om at ledelsen ikke har fått dette behov direkte uttrykt fra medarbeiderne.

Informant 3 sier dette om å motta veiledning:

”Jeg tenker jo at det kan være godt og sunt å ha en utenfor som ser. For når man går opp i det her dag ut og dag inn, så blir man jo... Det blir jo et slags miljø her. Selv om vi er ulike vi kollegaer og kan hjelpe hverandre på mange måter med å se andre synspunkter og andre meninger, så kan det være godt å ha en utenfor som kanskje kan se det litt på en annen måte.” (Informant 3, s. 20)

⁹⁰ Jf. s. 55f

Juutilainen⁹¹ beskriver ekstern veiledning som at en veiledningsutdannet profesjonell kommer inn i organisasjonen hvor hun ikke selv er ansatt. Informanten uttrykker gjennom sitatet et ønske om ekstern veiledning når hun forteller at ”det kan være sunt å ha en utenfor som ser”. Hassing Pedersen⁹² forstår veiledning som et praksisfelt for faglig, personlig og samarbeidsmessig utvikling. Ut fra sitatet kan det tolkes som at informanten søker en slik samarbeidsutvikling fordi, som hun forklarer, at man kan bli blind for organisasjonskulturen og de selvsagte måter å handle på innad i avdelingen. Derfor mener hun at det å kunne ha en nøytral person utenfra, som ikke er en del av det miljø hun selv jobber i, kan ha en positiv påvirkning på refleksjonen omkring hvordan de handler og tenker om arbeidsutførelsen og de utfordringer som måtte utspille seg. Informanten sier om veileder ”en som kanskje kan se det litt på en annen måte”, altså erkjenner miljøterapeuten at det kan bli et miljø på avdelingen der visse måter å handle på eller hvordan de rasjonaliserer omkring en situasjon kan bli selvsagte og implisitte. Verdigrunnlaget og ideologien i den enkelte organisasjon kan påvirke en arbeidspraksis og for medlemmer i en avdeling kan det være svært utfordrende selv å sette ord på det implisitte og bli bevisst hva det er som ligger til grunn for at de handler og tenker som de gjør. Derfor er veiledning som refleksjonsprosess⁹³ en relevant metode der man forholder seg til det profesjonelle arbeidet. Hvilket kan være til hjelp for å øke bevisstheten omkring ens praksis og de bakenforliggende årsaker til at situasjonen med brukeren artet seg som den gjorde.

Videre forteller samme informant om en kollegial gruppeveiledning hun er del av:

”Vi bestemte at vi ikke skal snakke saker eller beboere. Vi skal ikke snakke om kollegaer hvis vi har noen konflikter eller sånne ting, men mere personlige utfordringer. I vår gruppe så var vi veldig opptatt av det at man skal tenke løsningsfokuset, slik at det ikke blir et sted hvor man bare tømmer seg og hvor det blir en negativ sirkel. At man prøver å ha fokus på løsninger.” (Informant 3, s. 21)

Det fremstår ut fra sitatet at de har avstemt deres forventinger til veiledningen før start, der de har blitt enige om hva den skal handle om, så vel som hva den ikke skal handle om. Informanten forteller at de sammen har besluttet at veiledningen skal ha et løsningsorientert preg for å unngå at det blir et sted der man kommer med negative utmeldinger om enten beboere eller kollegaer.

⁹¹ Jf. s. 55

⁹² Jf. s. 55

⁹³ Jf. s. 54

Juutilainen beskriver, motsatt gruppens beslutning, veiledningens formål⁹⁴ som å hjelpe en annen til å finne sine egne svar og betraktninger på dilemmaer eller faglige problemstillinger, uten å levere sine kloke svar, men med fokus på å sette i gang noen refleksjonsprosesser. Det er altså ikke nødvendigvis svaret eller løsningen som er viktig i veiledning, men at refleksjonen⁹⁵ skal styrke den enkeltes evne til å forstå og handle i forhold til faglige problemer i den daglige praksis samt å kunne håndtere faglige og personlige dilemmaer. Hvis gruppen på forhånd har bestemt at de skal finne ett svar, kan det begrense utfoldelsen av refleksjoner som går i andre retninger enn mot en ”gyldige” og felles løsning. Det kan tolkes som at gruppen er mer opptatt av å være konforme og enige, enn å fremme de ulike refleksjoner som ofte beskrives som det essensielle ved nettopp veiledning. Gruppen har besluttet at de skal være løsningsorientert, samt at de har satt noen retningslinjer for hva veiledningen *ikke* skal handle om, i dette tilfellet gjelder det konflikter med kollegaer, konkrete saker og beboere. I stedet skal de, som hun sier, ”snakke om personlige utfordringer”. Det kan argumenteres for at det ofte kan være en sammenheng mellom personlige utfordringer og konflikter eller saker og beboere, i et felt som miljøterapi. Disse retningslinjene kan virke begrensende i forhold til hva man tør å ta opp som tema og det kan det føre til at man vegrer seg både i forhold til å si noe i gruppen, men også om man ønsker å delta.

Informant 3 svarer på spørsmål om de har tilbud om intern veiledning:

”Ja, lederen vår har egentlig personaletid én gang i uka, og da kan man komme inn og både diskutere saker og personlige utfordringer og problemstillinger. Og det er jo klart at noen ganger så forsvinner det jo i en hektisk hverdag, men man har absolutt muligheten til det.” (Informant 3, s. 20)

Informanten forstår altså intern veiledning som å ha en åpen dør hos sjefen. Det er motsatt av Juutilainens⁹⁶ beskrivelse av intern veiledning som at veiledningsutdannede fagprofesjonelle gir veiledning til ansatte i samme organisasjon som de selv er ansatt i. Videre er det en profesjonell hjelpesamtale og metode⁹⁷, og altså en mer strukturert setting enn det å ha en åpen dør hos sjefen der de kan diskutere utfordringer eller saker. Videre sier informanten om gruppeveiledningen hun altså er del av:

⁹⁴ Jf. s. 54

⁹⁵ Jf. s. 54

⁹⁶ Jf. s. 54

⁹⁷ Jf. s. 54

”Det har vært vanskelig å få det til så det passer for alle, men de gangene vi har fått det til så syns jeg det har vært veldig ålreit.” (Informant 3, s. 21)

Informanten sier at det kan være vanskelig å samle gruppen. Det kan handle om flere ulike faktorer⁹⁸ som for eksempel et spørsmål om tid eller prioritering. I en travel arbeidshverdag kan det være vanskelig å samles på tvers av avdelinger og grupper. Det kan derfor være viktig at lederen engasjerer seg for at veiledningen skal kunne finne sted, slik at det settes av bestemte tidspunkter for veiledningen. Hvis ledelsen implementerer det som en del av arbeidet kan det bidra til at veiledningen er en realitet og ikke blir et spørsmål om tid.

En annen informant sier om den kollegiale gruppeveiledning hun har vært med til tidligere:

”Helt personlig så syns jeg det ble mere en koselig avslappende skravle-tid.” (Informant 1, s. 5)

Informantens sitat kan være et uttrykk for at forventningene til veiledningen ikke har vært helt avstemte innad i gruppen. Nyttig veiledning for henne kan tolkes som å være en mere strukturert setting. Dette belyser viktigheten av å avstemme forventninger⁹⁹ og evaluere prosessen underveis, hvilket spesielt ved gruppeveiledning kan argumenteres for at er svært viktig fordi man møtes som de forskjellige mennesker man er med ulike behov og ønsker.

Samme informant forteller om en god veiledningserfaring:

”På den forrige jobben min så hadde vi en ekstern veileder som jeg synes var helt enormt spennende og som var det mest slitsomme jeg har vært med på. Det var veldig krevende og jeg glede/gruet meg til det, men da følte jeg at jeg fikk veldig mye igjen for det etterpå.” (Informant 1, s. 5)

Informantens sitat kan dermed bety at hun har et behov for en krevende veiledningsprosess, hvilket ga utslag i blandede følelser i forkant av møtene, men som hun sier at hun fikk veldig mye igjen for det i etterkant. Denne siste setningen kan tolkes, ut fra Juutilainens¹⁰⁰ beskrivelse, som at veiledningen fungerte som en refleksjonsprosess som styrket hennes evne til å håndtere faglige og personlige utfordringer. Altså at det ga henne personlig og faglig utvikling.

⁹⁸ Jf. s. 55f

⁹⁹ Jf. s. 57

¹⁰⁰ Jf. s. 54f

Videre forteller informanten om denne gode veiledningsopplevelsen:

”Han spurte til én hvordan har du det i dag. Så svarte jeg på det, også kunne han spørre en annen om hva hun tenkte om det jeg sa. Slik at man hele tiden måtte stå til ansvar for hva man tenkte om andre, hva man trodde om andre og hva man sa om andre. Og jeg synes det var kjempe spennende, for det var en gruppe der det hadde blitt mye grupperinger og baksnakking. Så måtte man stå til ansvar for det. Så jeg likte veldig at det ble røsket opp i, men det var litt skummelt også.”
(Informant 1, s. 6)

Informantens beskrivelse kan belyse hvordan veiledning som refleksjonsprosess kan arte seg. Nettopp det å gå frem og tilbake mellom gruppemedlemmene for å høre hva hver og én har å si, og få respons fra de andre på det som blir sagt, kan være et eksempel på hvordan man gjennom refleksjon kan komme frem til en mer utdypet forståelse av utfordringene. I tråd med Juutilainen¹⁰¹, var veileder opptatt av å sette i gang refleksjonsprosesser hos de ansatte, i stedet for å levere sine kloke svar på problemet. Informantens utsagn ut fra disse sitater om hva som er god og dårlig veiledning for henne, kan tolkes som at veiledningen på nåværende arbeidssted ikke har svart til hennes forventninger.

På spørsmål om informant 1 har tilbud om veiledning svarer hun:

”Vi har hatt det. Det har opphørt mens jeg var vekk, så jeg tror at akkurat nå så har vi ikke noe tilbud om det, men jeg tror ikke det er vanskelig eller umulig å få det hvis vi ønsker det. Vi har mulighet for kollegaveiledning her, grupper med folk fra hele huset. Det kom i gang mens jeg var vekk og gruppene var satt for 1 år av gangen. Hvor det så skal evalueres og så eventuelt fortsette, og da kan jeg bli med på en gruppe hvis jeg har ønske om det.” (Informant 1, s. 5)

Informanten sier altså at hun ikke er del av et veiledningstilbud nå, men at hun tror det er mulig å få det dersom hun uttrykker ønske om det til ledelsen. På spørsmål om hun har behov for veiledning siden hun ikke er del av noe tilbud nå, svarer hun:

”Jeg tror faktisk ikke jeg har det. Jeg syns det med sjefen, at hun har en veldig åpen dør, sånn at jeg kan komme med både fagspørsmål og noe på det mere personlige plan og utfordringer. Og jeg synes at vi kollegaer setter av mye tid, både til overlapping og hva vi syns er vanskelig og hva vi

¹⁰¹ Jf. s. 54

trenger hjelp til og avlastning. Så for meg å fungerer det veldig greit sånn som det er.” (Informant 1, s. 6)

Sitatet belyser at hun ikke synes hun har behov for veiledning, fordi hun opplever at sjefens åpne dør og kollegial støtte er faktorer som støtter henne i den daglige praksis. Det sier hun til tross for at hun tidligere altså har hatt svært god erfaring med veiledning som hun kalte krevende og veldig slitsom prosess. Utover det belyste det første sitat at den veiledningserfaring hun har fra nåværende arbeidssted ikke svarte til hennes forventninger om hva veiledning skal inneholde. Dette fortolker jeg som at kan handle om en mangel på innfrielse av forventninger¹⁰², hvilket kan bidra til at hun sier at hun ikke har behov for veiledning nå. Det tolker jeg på bakgrunn av at hun nettopp sier at hun har hatt svært god erfaring med veiledning tidligere og at den erfaring hun har av veiledning fra nåværende arbeidssted ikke var en god veiledningsopplevelse for henne.

Informant 2 sier ikke noe direkte om hva hun forstår ved veiledning, men hun sier dette om muligheten til veiledning:

”Nei vi har ikke det akkurat nå. Jeg tror at ledelsen prøver å tenke ut en plan, men jeg tror nok ikke det blir én- til én veiledning, for det er det verken kapasitet eller penger til.” (Informant 2, s. 13)

Informanten forteller at de ikke har tilbud om veiledning på nåværende tidspunkt, og at det kan være et spørsmål om begrenset tid- og økonomiske ressurser. På nærmere spørsmål om hun har tilbud om intern veiledning forteller hun:

”Eller egentlig.. det er kollegaveiledning for de som ønsker det, hvor det er delt opp i flere grupper der man veileder hverandre. Jeg er ikke med på en sånn gruppe nå.” (Informant 2, s. 13)

Hun sier altså at det finnes et tilbud om intern veiledning i organisasjonen, men at hun har valgt å ikke være en del av en slik gruppe. Dette vil jeg belyse nærmere med neste sitat:

”Jeg kunne vel gjerne tenkt meg veiledning. Selvfølgelig. Det jeg føler litt av og til når jeg har gått til gruppe veiledning er jo at når jeg først kommer dit, så kommer jeg ikke på noen sak der og da. Så jeg er sikkert ikke så veldig flink til å bla opp saker. Jeg er nok en person som er veldig sånn at det som er urgent (viktig) der og da, det er det jeg trenger veiledning på. Også dagen etter så har kanskje ting roet seg veldig. Så jeg bør kanskje være flinkere for å kunne utnytte meg av en

¹⁰² Jf. s. 57f

veiledning, men ja, jeg kunne nok sett av jeg kunne hatt en type veiledning ja.. Gjerne én- til én, det ville jeg syntes vært fantastisk.” (Informant 2, s. 14)

Informanten forteller dermed både at det finnes tilbud om kollegial gruppeveiledning som hun har takket nei til å være en del av, samtidig som hun sier at hun ønsker veiledning. Hun uttrykker særlig et ønske om én- til- én veiledning i stedet for gruppe veiledning, noe som kan forklare hvorfor hun har valgt å avslå det tilbudet hun har fått. Altså at hun ønsker en annen type veiledningspraksis¹⁰³ enn det hun har tilbud om. Når hun sier at hun ikke tror hun er så flink til å utnytte seg av veiledningen fordi hun ikke kommer på utfordrende situasjoner i veiledningssituasjonen, så kan det tolkes som at hun føler seg usikker i forhold til kollegagruppen slik at hun ikke er komfortabel med å utlevere sine tanker i en gruppesammenheng. Det kan handle om at det kollegiale miljøet¹⁰⁴ ikke er av en kvalitet slik at hun føler det akseptert å si sin mening, at sjefen er en del av gruppen¹⁰⁵ eller som en tredje mulighet at hun føler en slik gruppeveiledning som kontroll¹⁰⁶ av sine kunnskaper og kompetanser. Det er alle faktorer som kan skape en slik ambivalens som informantens sitater kan tolkes som uttrykk for.

3.1.7 Sammenfatning

Denne del av analysen søker å besvare hvordan veiledning kan forstås gjennom å koble informantens sitater til de teoretiske begrepsavklaringer. Og i forlengelse av det hvordan de stiller seg vil veiledning. Det kan virke som de har ulike forståelser av hva veiledning betyr. Mens én informant legger vekt på at det skal være en krevende prosess med en veileder som utfordrer deltakerne, er én annen informant tilfreds med gruppeveiledning som foregår som diskusjonsforum av ulike temaer. Av de fire informanter som ble intervjuet sier kun én av disse at hun deltar i veiledning på nåværende tidspunkt. Kun én av informantene sier at hun ikke har behov for veiledning, mens de tre resterende uttrykker et ønske om veiledning. Samtidig sier tre av fire at de har tilbud om veiledning i organisasjonen. Det vil si at av informantene er det kun én som sier at hun ønsker veiledning, men at hun ikke har det som tilbud.

¹⁰³ Jf. s. 57

¹⁰⁴ Jf. s. 56

¹⁰⁵ Jf. s. 56

¹⁰⁶ Jf. s. 56

Gjennom informantenes forskjellige forståelser av veiledning og hvordan de stiller seg til det, belyses de ulike spenningsfelt som veiledningen kan romme. Hvilket kan gi utslag i de ambivalente holdninger. Det kan virke som at uavstemte forventninger er en faktor som bidrar til at de ansatte ikke ønsker å delta, selv om de i utgangspunktet synes det er en god idé med veiledning. Videre kan valg av veiledningspraksis også som vist ha betydning for om de ønsker å delta. Det kan være fordi de ulike former kan avføde at forskjellige slags temaer og dilemmaer tas opp. Flere av informantene forteller om erfaring med gruppeveiledning med kollegaer fra egen og andre avdelinger. Det kollegiale miljøet vil her spille inn på hvor fruktbart møtene kan være, særlig i lys av at de ansatte forteller at det ikke inkluderer en ekstern veileder som leder av gruppen, men at de veileder hverandre. De ambivalente holdninger kan dermed si noe om at miljøet enten kan være preget av konformitet eller konflikter som gjør det vanskelig å delta og motivasjonen til den enkelte deltaker vil derfor ikke være særlig høy. Det kan føre til at de heller ikke prioriterer tid til veiledningen. Sist kan ambivalensen også handle om at de ansatte opplever at veiledning er en kontroll fra ledelsens side i forhold til å kontrollere deres kompetanser og ferdigheter.

Kapittel 4

4.1 Konklusjon

Konklusjonen baseres på prosjektets problemformulering:

Hva karakteriserer miljøterapi og hvordan kan veiledningens relevans belyses herigjennom. Samtidig som veiledning anerkjennes og er utbredt i miljøterapi, kan det registreres en ambivalens omkring å motta denne veiledning. Spesialet vil belyse dette fenomen.

Presentasjonen av miljøterapi som behandlingsmetode viser at det baseres på et tankesett der miljøet betraktes som kilde til positiv psykisk utvikling. Det er visse felleselementer som karakteriserer dette terapeutiske miljø, være seg aktivisertbaserte innsatser, tilretteleggelse og struktur av hverdagen. Samtidig belyser formuleringen av miljøterapiens definisjoner og oppgaver, samt intervjupersonenes sitater, at miljøterapiens karakteristikker kan innebære relativt forskjelligartede praksiser. Hovedtrekket i formuleringene kan sies å være at miljøterapi søker å skape betingelser som muliggjør og fremmer positiv utvikling og forandring av brukeres psykiske tilstand. Den brede forståelsen av hva miljøterapi er viser altså på samme tid at miljøterapeuten har et spillerom i forhold til individuell behandling og skjønnsutøvelse i sin arbeidsutførelse. Sammenkoblingen av teorien og empirien viser at miljøterapeuter har relativt stor adgang til skjønnsutøvelse. Fordi arbeidet karakteriseres av åpne rammer, der medarbeiderne selv setter grenser og løpende tar avgjørelser som påvirker brukeren. Sosialarbeiderens spillerom og mulighet til å påvirke brukeren med sine personlige verdier og holdninger belyser veiledningens relevans for feltet.

Veiledningens relevans belyses ytterligere gjennom besvarelsen på hvilke faglige og personlige kompetanser miljøterapeuten anvender i arbeidet. Dette viser at miljøterapeutens kunnskapsgrunnlag preges av å være en praksisnær vitensform. Hvilket innebærer at det ligger en personlig dimensjon i arbeidet, fordi miljøterapeutens ubevisste viten, implisitte eller eksplisitte verdibaserte holdninger og ideologier kommer i spill. Arbeidet innebærer som vist i høy grad å etablere en relasjon mellom behandler og bruker. Dermed får den personlige dimensjonen enda et nivå ved at miljøterapeuten går inn som det medmenneske hun er, samtidig som hun er profesjonell med visse fagkompetanser. Belysningen av hennes kompetanse- og vitensgrunnlag viser at det er et behov for refleksjon omkring det hun gjør. Det ligger dermed et dobbelt perspektiv i denne

refleksjonsprosess, både av hensyn til den enkelte sosialarbeider for å kvalifisere arbeidet og unngå sykdom og stress, men også av hensyn til brukeren. Sosialarbeiderens relativt store adgang til skjønnsutøvelse og individuell behandling baseres altså på et kunnskapsgrunnlag som er lite utforsket på praksisnivå, av den enkelte medarbeider og organisasjonen. Det kan derfor argumenteres for at det er et behov for veiledning som kan bevisstgjøre hvorfor hun handler som hun gjør overfor den enkelte bruker.

Sist belyser empirien at miljøterapeutenes ambivalens omkring å motta veiledning kan forklares ved flere forhold. At miljøterapeutene har ulike oppfattelser av hva veiledning er og hva det skal inneholde, kan gi utslag i forskjellige forventninger og dermed føre til skuffelse eller glede alt ettersom om disse forventninger innfris. Det har sammenheng med at veiledning rommer ulike forhold som kan gjøre det vanskelig for den enkelte å motta tilbudet, hvilket er belyst gjennom de ulike spenningsfelt. Det kollegiale miljø spiller inn som faktor dersom det foregår gruppeveiledning med ansatte fra egen avdeling. Et annet forhold er at valg av veiledningspraksis både kan føre til at forskjellige slags dilemmaer og temaer blir tatt opp samt at om det etableres gruppe eller én til én veiledning kan være avgjørende for om miljøterapeuten ønsker å delta.

Jeg kan ut fra prosjektets belysning av miljøterapiens karakteristikk, de ulike forhold og betingelser for praktikerens arbeidsutførelse, konkludere med at veiledning er svært relevant i forhold til feltet. Til tross for at det ses en manglende eller begrenset utførelse av veiledning i praksis, hvilket ut fra miljøterapeutens perspektiv kan føre til at arbeidet blir svært krevende og vanskelig over tid.

4.2 Perspektivering

Spesialet er relevant i forhold til det sosiale arbeidet fordi det tar utgangspunkt i en behandlingsform som er svært utbredt i Nordiske institusjoner. Presentasjonen av miljøterapi viser at det er et behov for å kvalitetssikre arbeidet, ikke kun ut fra miljøterapeutens perspektiv, men minst like viktig med tanke på brukernes rettssikkerhet i forhold til å sikre at det terapeutiske miljø er utviklingsfremmende for den enkelte. I forhold som miljøterapeutens adgang til skjønn, relativt store grad av selvstendighet og hvordan hun kan prege arbeidet med sine personlige holdninger og verdier, belyses muligheten for at overgrep eller krenkelsers kan finne sted. Derfor er det ut fra et brukerperspektiv viktig at man søker å kvalitetssikre arbeidet. På denne bakgrunn kan veiledning være en svært relevant metode å anvende i miljøterapien.

Samtidig som jeg har vist at en utnyttelse av de muligheter det ligger i veiledning er viktig og relevant for miljøterapi, både ut fra den profesjonelles og brukerens perspektiv, har jeg belyst den ambivalens som ansatte kan ha i forhold til å delta. Det har jeg vist gjennom de ulike spenningselementer som veiledningen kan inneholde og som kan skape en dobbelthet i motivasjonen til den enkelte sosialarbeider. Derfor har undersøkelsen en relevans i forhold til hvilke forhold fra organisasjonens side som bør overveies før man setter i gang veiledning. Det gjelder overveielser som hvordan metoden implementeres, hvilken veiledningspraksis som velges samt hvordan veileder utvelges. Disse faktorer kan være avgjørende for miljøterapeutens motivasjon og lyst til å delta og er derfor relevant å være oppmerksom på dersom man ut fra et ledelsesperspektiv ønsker å kvalitetssikre arbeidet.

I det oppgaven belyser at det ligger en faglig og profesjonell dimensjon i miljøterapeutens arbeide, tydeliggjøres behovet for å vite mere om hva sosialarbeideren trekker på av kunnskap. Det foreligger lite forskning om hva miljøterapeuten faktisk *gjør*. Forskningen og litteraturen som foreligger om miljøterapi handler i høy grad om hva miljøterapi *er* og hva den inneholder som behandlingsmetode, men altså lite om hva som virker. Det viser videre at det vil være relevant med mere forskning omkring sosialarbeiderens praksiskunnskap som handler om hvordan og hvorfor hun gjør. Det er relevant for alle områder av det sosiale arbeidet, ikke kun for miljøterapi, fordi sosialt arbeid primært utføres av praktikere i tett kontakt med sårbare brukere. Det bør derfor være et mål om å tydeliggjøre og bevisstgjøre den fagkunnskap og ferdigheter som sosialarbeideren anvender i arbeidet for å kvalifisere innsatsen ut fra praktikerens-, brukerens- og ledelsens perspektiv og interesser.

Litteraturliste

- Bechgaard, Birgitte (1999), *Miljøterapi*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Egelund, Tine (1999), *Om nordisk supervisionsteori- teoretisk orientering og organisatorisk forankring*. Nordisk Sosialt Arbeid, nr 3, s. 138-148.
- Egelund, Tine og Böcker Jakobsen, Turf (2006), *Behandling begreb & praksis i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Grundtvig Buss, Lone (2003), *Pædagog, profession og person- set i et uddannelsesperspektiv*, i Weicher, Inge og Fibæk Larsen, Per (2003) *Person og profession, en udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Billesø & Baltzer Forlagene, Værløse.
- Guldager, Jens, (2007), *Viden og handling – overvejelser over praktikers kundskabsgrundlag*, i Gamst, Birthe, Halskov, Therese og Lentz, Brian (2007), *På sporet af kundskabens veje i socialt arbejde*. Socialpolitisk Forlag, København.
- Gulddal, Jesper og Møller, Martin (1999), *Hermeneutik – En antologi om forståelse*, Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag A.S, Danmark.
- Hart, Susan og Schwartz Rikke (2008), *Fra interaktion til relation- Tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore og Fonagy*, Hans Reitzels Forlag, København.
- Hasenfeld, Yeheskel (2003), *Mennesket som råstof – Borgerservicerende organisationer i moderne samfund*. Forlaget Klim, Århus.
- Hassing Pedersen, Jakob (2008), *Perspektiver på supervision. En erhvervpsykologisk antologi*. Dansk Psykologisk Forlag, Danmark.
- Heinskou, Torben og Schjødt, Torben (2007), *Miljøterapi på dynamisk grundlag*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Heinskou, Torben og Schjødt, Torben (2010), *Miljøterapi*, i Simonsen, Erik og Møhl Bo (2010), *Grundbog i psykiatri*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Højberg, Henriette (2004), *Hermeneutik*, i Fuglsang, Lars & Olsen, Lars Bitch (2004), *Videnskabsteori I samfundsvidenskaberne*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Juutilainen, Anne (2008), *Supervision i sundhedsprofessioner*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Kvale, Steinar (1997), *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag, København.

- Løvlie Schibbye, Anne-Lise (2010), *Relationer. Et dialektisk perspektiv på eksistentiel og psykodynamisk psykoterapi*. Akademisk Forlag, København.
- Møller, Lis (2008) *Udviklingsstøttende relationer- at være anerkendende og bevare sig selv*, i Lihme, Benny (2008), *Invitation til socialpsykiatri*. Akademisk Forlag, København.
- Schjødt, Torben og Heinskou Torben (2007), *Miljøterapi på dynamisk grundlag*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Strand Hutchinson, Gunn og Oltedal Siv (2006), *Modeller i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Strauss, Helle (2003), *Krav til en professionel personlighed- om hvad menneskesyn og motiver kan betyde for socialt arbejde*, i Weicher, Inge og Fibæk Larsen, Per (2003) *Person og profession, en udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Billesø & Baltzer Forlagene, Værløse.
- Weicher, Inge (2003), *Uddannelse i forandring- professionsbachelor og fagforståelse*, i Weicher, Inge og Fibæk Larsen, Per (2003) *Person og profession, en udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Billesø & Baltzer Forlagene, Værløse.